

Juridisk mentalitet og dens konsekvenser

En retts sosiologisk diskusjon med utgangspunkt i en
undersøkelse av jusstudentene ved UiO

Kandidatnummer: 201

Veileder: Kristian Andenæs

Leveringsfrist: 01.06.2006

Til sammen 28 365 ord

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
2 Teori og metode	4
3 Om sosial bakgrunn og dens betydning for jussen	13
3.1 Om habitus og felt	13
3.2 Om sosial kapital	14
3.3 Om Bourdieus relevans for en undersøkelse av jusstudentene	15
3.4 Men fins det egentlig klasser i Norge, da?	16
3.5 Klassenes innvirkning på det sosiale liv	17
3.6 Mobilitet mellom sosiale sjikt	18
4 Resultater	20
4.1 Kjønn, alder og oppvekststed	21
4.1.1 Kjønn	21
4.1.2 Alder	22
4.1.3 Geografisk spredning	23
4.2 Foreldrenes sosiale bakgrunn	25
4.2.1 Fars utdanningsnivå	25
4.2.2 Mors utdanningsnivå	28
4.2.3 Mathiesens hypotese	31
4.2.4 Totalt utdanningsnivå på foreldrene	32
4.3 Motivasjon	33
4.4 Karriereplaner	36
4.5 Fagvalg	45
4.5.1 Faglig interesse	45
4.5.2 Faglig spesialisering	46
4.5.3 Mykjustesen	48

4.6 Annen utdannelse	50
4.7 Stedlig bakgrunns betydning for motivasjon, yrkes- og fagplaner	51
4.8 Sosial bakgrunns betydning for motivasjon, yrkes- og fagplaner.....	52
4.8.1 Foreldres utdanningsnivå og motivasjonen for jusstudiet	53
4.8.2 Foreldres utdanningsnivå og karriereplaner	53
4.8.3 Foreldres utdanningsnivå og fagvalg	55
4.9 Oppsummering av resultatene	56
5 Konsekvenser for norsk rettsliv	58
5.1 Rettssikkerhet	58
5.2 Den juridiske kult og det juridiske fakultet	65
5.2.1 Det sosiale miljøet på fakultetet	66
5.2.2 Påvirkning via fakultetet?	68
5.2.3 Rettskildelæren	71
5.2.4 Autoriteters opphøyelse	72
5.2.5 Den juristskapte virkelighet	73
5.3 Den konservative jussen	78
5.3.1 Generaliseringens plass i den juridiske sfære	78
5.3.2 Individualitetens plass i den juridiske sfære	83
5.4 Hvilke konsekvenser kan følge av en slik mentalitet i den juridiske sfære?	86
5.4.1 Sosial distanse	87
5.4.2 Manglende idealisme?	90
5.4.3 Distansens konsekvenser	91
6 Oppsummering og forslag til tiltak	93
7 Konklusjon	98
Litteratur	100
Vedlegg	i

1 Innledning

I retts sosiologien undersøker man rettens plass i samfunnet, og samfunnets plass i retten (Mathiesen 2001). For å gå inn i slike spørsmål, må man først vite hva *retten* er og består av. Selvsagt består retten av lover, forskrifter, sedvanerett og andre normer og regelverk, men ikke minst består retten av jurister. Juristene opprettholder retten, og de er med på å skape den i dens gitte form. Juristene er de som i samfunnets øyne er de rette til å arbeide med rettsreglene, fordi de antas å ha den beste forståelsen av regelverket. Juristene er de som først setter ord på retten, og deretter setter nye ord på den i tolkningsprosessen. Retten er i kontinuerlig skapelse gjennom juristers virksomhet. Derfor vil jurister i høy grad være med på å påvirke retten. For å finne ut hva retten er, må vi dermed også undersøke hvem juristene er.

De siste årene har det ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi vært utført en rekke undersøkelser av juristprofesjonen. Blant disse finner man undersøkelser av kvinners plass i den juridiske profesjon (Galaasen og Nilsen 1995), forvaltningsjurister (Fjell og Ring 2001), dommere (Lund 1990), den norske advokatstand (Bahus 2001), jusstudentene (Åkvåg 2000) og helt nylig en undersøkelse om jurister med innvandrerbakgrunn (Sulic 2006).

Jeg vil i det følgende diskutere juridisk mentalitet, basert på tall fra de nevnte undersøkelser, samt fra en egen undersøkelse jeg har utført på jusstudentene ved Juridisk Fakultet ved Universitetet i Oslo (UiO) våren 2006. Jusstudentene er framtidens jurister, og deres tanker og holdninger vil sannsynligvis påvirke retten i framtiden. Thomas Mathiesen sier det slik: ”Den juridiske måten å behandle rettsreglene og rettsstoffet på, innebærer at konflikter som oppstår i samfunnet ”opphøyes” til et rettslig nivå. (...) Opphøyingen til det rettslige nivå

innebærer at de momenter som ikke er rettslig relevante, skilles bort eller utsondres fra det juristen er opptatt av” (Mathiesen 2001:20-21).

I følge dette er det juristen og/eller rettstenkningen som foretar en utsiling av relevante momenter når loven fortolkes. Denne utsilingen er noe vi lærer gjennom år ved Det juridiske fakultet. Vi kan anta at alle jurister foretar denne avsiling i all juridisk virksomhet. Spørsmålet som melder seg er så hva juristen ”er opptatt av”?

I sosiologisk tenkning er det allmenn enighet om at mennesker påvirkes av samfunnet rundt seg. Handling, tanker og formeninger er for en stor del utslag av institusjonaliserte holdninger i det samfunnet vi lever i – til tider kan slike holdninger være så snekret fast at vi får inntrykk av at de er instinktive. Når noen utfører handlinger som strider mot vår ”natur”, sjokkeres vi. Eksempelvis er vi alle rystet når et drap finner sted. Vi glemmer at det i naturen råder en helt annen verden, og at vår avsky mot drap bunner i en moralsk kode. Vårt sosiale opphav har stor innvirkning på hvilke beslutninger vi finner passende (Giddens 2001).

I retts sosiologien undersøkes det hvordan retten virker inn på samfunnet (Mathiesen 2001). Det vil i så fall være en betingelse at de faktorene som har virket inn på retten, også får ringvirkninger i samfunnet. Det er både viktig og interessant å bli klar over hvilke momenter som spiller inn i retten. Hva en jurist er opptatt av, kan få utslag i vedkommendes fortolkning av retten, som igjen kan påvirke både enkeltindivider og fellesskapet i en bestemt retning.

Ved å se på retten og dens skapere med et kritisk blikk, kan man lettere få øye på mangler i regelverket. Skjønt synet på hva som er en ’mangel’ vil skifte med det politiske klima, gir retts sosiologi oss et redskap for kvalitetskontroll av systemet. Ved hjelp av retts sosiologisk diskurs får man innblikk i om retten oppfyller sin tildelte funksjon.

Jusstudentene ved Universitetet i Oslo (UiO) er allment oppfattet som en forholdsvis ensartet gruppe. Er denne antatt uniforme forsamlingen en realitet? Har jusstudentene i så fall lik bakgrunn, eller er denne sammensmeltingen noe som eventuelt skjer i løpet av studiet? Alle disse spørsmålene har jeg satt meg fore å ta opp til diskusjon. Noe konkret svar er kanskje uoppnåelig. Jeg mener likevel det er viktig å få øynene opp for problemstillingen, og reflektere over hvilken innvirkning miljøet på fakultetet faktisk kan få på lov og rett; og dermed rammeverket for velferdsstaten og rikmannssamfunnet Norge.

Det konkrete valget av problemstilling har jeg båret med meg helt fra min entré på Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Jeg har gjennom alle årene selv fått inntrykk av at jusstudentene er en egen gruppering som jeg ikke helt forstår. Jeg har lagt merke til karakterpress, karrierefokus, prosedyrekonkurranser, seminarer i regi av store bedrifter, pene klær, ball og selvutslettelse til fordel for loven. En fakultetsoppgave jeg leverte i strafferett fikk kommentaren ”altfor teoretiserende”, og jeg så ikke hvorfor det skulle være irrelevant. Alt i alt har jeg følt at denne grupperingen er verdt et studium.

Juridisk mentalitet er avgjørende for en jurist i dag. Rettsvitenskapen forutsetter bruken av rettskildelæren for korrekt rettsanvendelse. Spørsmålet er om en slik mentalitet også er avgjørende for rettssikkerheten. For å undersøke dette, må man se nærmere på hva en juridisk mentalitet innebærer. Med juridisk mentalitet mener jeg tanker om rettsanvendelsens utforming som jurister gjør seg.

’Jus’ er latin og betyr ’rettsvitenskap’ (Berulfsen og Gundersen 1986). Begrepet brukes som betegnelse på juridisk rettsanvendelse (se f.eks. Fleischer 1996). Erik Boe ser ut til å sidestille ’jus’ med ’rett’ med denne setningen: ”Denne boka skal lære deg hva lov og rett (juss) er.” (Boe 1996:51). I mine øyne er ’jus’ *juristers* rettsanvendelse – altså ikke lekfolks, og ’rett’ rettsreglene. ”Jus” bruker heretter om juristers rettsanvendelse og rettsvitenskapen; med andre ord det juridisk profesjonelle miljøet. Når jeg sier ”på jussen”, mener jeg ved Juridisk fakultet, mens ”i jussen” brukes om momenter ved juristenes rettsanvendelse.

2 Teori og metode

2.1 Begreper og teori

Sosiologi er en samfunnsvitenskap. For å framskaffe data i en samfunnsvitenskapelig undersøkelse, brukes metode, begreper og teori (Halvorsen 1993:15): For å framskaffe dataene velger man én eller flere metoder, som realiseres ved hjelp av utvalgte begreper. Også teori brukes for å framskaffe data; 'Teori' er den filosofien som begrunner metodens og begrepenes form og innhold, og som dermed styrer hele oppbygningen av en undersøkelse. En teori i denne forstand er ikke en hypotese, men en overbygning som forklarer hvorfor man skal utføre forskning med en gitt metode. Som Knut Halvorsen sier: "Fakta taler ikke for seg selv" (1993:46). Fordi det ligger en teori bak metoden, vil valg av metode styre utfallet mot denne teorien (Chabert 2005:169f).

I etterkrigstiden fikk *positivismen* sin oppblomstring. Denne forfektet en såkalt naturvitenskapelig forskningsmetodikk, også i samfunnsvitenskap. Det innebar at man skulle forske verdinøytralt, etter objektive parametre, og resultatene skulle bli store generaliseringer og 'naturlover'. Positivismen fikk fra 60-tallet av sine kritikere i Norge, og mange har i ettertid gått vekk fra denne (Bugge 2004). I stedet lener man seg mer mot hermeneutisk teori; de fleste er enige i at en forsker ikke forblir upåvirket i sitt arbeid med et prosjekt, og at dette heller ikke kan unngås (Bernt og Doublet 1998:kap 8).

Innenfor rettsteori har rettspositivisme vært viktig for utvikling av rettsdogmatikken. Imidlertid viser Jan Fridthjof Bernt og David Doublet hvordan et positivistisk ideal kan skape problemer i synet på retten, blant annet fordi et positivistisk vitenskapsideal fordrer objek-

tive fakta som kan erkjennes med sansene. Retten kan ikke på noen måte sies å kunne erkjennes i seg selv, selv om vi kan erkjenne følgene av den; eksempelvis fins det ingen 'eiendomsrett'. Det fins heller ingen gitthet i retten. For å løse dette har man fra Alf Ross' tid forsøkt å innføre rettslige begreper som "koblingsord": ord som har et bestemt innhold og som utløser bestemte rettsvirkninger. Imidlertid blir ikke slike koblingsord noen objektiv kategori, rett og slett fordi man også her må bruke sine forutsetninger og sin forforståelse for å tolke innholdet, som dermed blir subjektivt framfor objektivt. Det vises også til hvordan man i subsumsjonsøyeblikket "later som om" en regel er statisk, til tross for at både lovgiverens og rettsanvenderens kontekst spiller inn og gjør regelen svært dynamisk alt etter hvilken kontekst den er tolket i (Bernt og Doublet 1998).

Pragmatisk teori står også sterkt i rettsteorien, selv om pragmatikerne selv har en tendens til å hevde at pragmatismen ikke er en teori (se f.eks. Blandhol 2005), og dermed synes å gjøre forsøk på å heve seg over filosofisk "livsfjernhet kombinert med stormannsgalskap" (Blandhol 2005:498). Pragmatikere konsentrerer seg først og fremst om hvorvidt noe er hensiktsmessig i praksis, altså fokuserer de hovedsakelig på konsekvenser (Blandhol 2005; Calhoun 2002).

Hermeneutikk er en teori om menneskelig forståelse og tolkning som baserer seg på at subjektets forståelse påvirker dets fortolkning – som så igjen påvirker dets forståelse (Calhoun 2002). Det sentrale begrep for hermeneutisk lære er den hermeneutiske sirkel (Bernt og Doublet 1998; se illustrasjon 1). Teorien kan sies å være ett paradigme i dagens samfunns- og humanioraforskning. Selv om man forsker rent statistisk, vil det ligge subjektive oppfatninger til grunn for utvelgelsen av det man forsker på (Giddens 2004; Halvorsen 1993). Tas denne oppgaven som eksempel, har jeg i samråd med veileder valgt ut hvilke momenter som kan belyse spørsmålet jeg har valgt å stille. Det står altså i første omgang to hoder bak utvelgelsen av variablene, de er ikke plukket fra noen objektiv 'metabank'.

Hermeneutikk kan virke å passe som hånd i hanske på juridisk rettsanvendelse. Det primære i jussen er jo nettopp tolkning, som også er hermeneutikkens tema. Et godt kjent eksempel er den såkalte Passbåtdommen i Rt. 1973/433. Her foretok Høyesterett en utvidende fortolkning som lå et stykke fra den konkrete ordlyden i den aktuelle bestemmelsen, da de tolket fører av en 17 fots passbåt som fører av "skip", beruset i "tjenesten", på bakgrunn av det de anså som formålet med bestemmelsen; nemlig å avverge farlige situasjoner. Dette gjorde de med bakgrunn i sin fortolkning av hva lovgiver hadde ment med å gi en slik bestemmelse. Man kan altså fortolke lovbestemmelser med utgangspunkt i hva som synes rimelig – noe som blir et rent subjektivt spørsmål. Man slipper også å tilsynelatende subsumere en statisk regel på et dynamisk forhold, noe som skaper begrunnelsesvansker for rettsvitenskapen.

Bernt og Doublet (1998) viser hvordan hermeneutikken kan bidra til bevisstgjøring og selvkritikk innen rettsteori. For at noe skal kunne kalles en vitenskap, må det være rom for nettopp kritikk og overprøving (Bernt og Doublet 1998:202). At man innrømmer forskerens farge, gjør at alle resultater kan kritiseres. Dette skaper en åpen debatt hvor det er mulig å diskutere seg fram til enighet, framfor en debatt hvor man antar sannheter som siden skaper paradigmatisk kriser i de enkelte fagmiljøer ved at de plukkes fra hverandre.

I sosiologi i dag er man svært opptatt av de hurtige endringene som har skjedd de siste ti-årene og fortsatt skjer i vårt samfunn. Globalisering og kommunikasjon står sentralt, og mange mener dette er hovedårsaken til at det skjer slik raske skift, både i økonomi, politikk og arbeidsliv (Giddens 2004). Disse skiftene gjenspeiles trolig også blant jusstudentene. En slik holdning er i tråd med hermeneutisk teori.

Når jeg i det følgende skal analysere konsekvensene av jusstudenters mentalitet ut fra det synspunkt at den er med på å påvirke deres beslutninger, betinger dette i mine øyne et hermeneutisk utgangspunkt. Det er trolig hermeneutikken som har ført meg til en slik vinkling på temaet, og jeg vil da også åpent bekjenne meg til et hermeneutisk standpunkt i mitt syn på samfunnsvitenskapelig forskning. Dette forskningsprosjektet er begrenset av forskeren –

meg. Jeg har valgt ut tema, spørsmål, teoretiske betraktninger; deriblant hermeneutikken, og argumentasjon. Jeg kan derfor ikke hevde at det jeg konkluderer med er 'sant', fordi det er jeg som *subjekt* som har kommet fram til det. Dagens sannhetsbegrep fordrer 'objektivitet'. Fordi jeg ønsker at andre skal lese dette produktet med forbehold, er det for meg riktig å bekjenne min begrensning: min personlige forståelseshorisont. Imidlertid kan drøftelsen være relevant, slik at jeg selv og andre kan få øynene opp for visse problemstillinger, og den kan lede til videre oppmerksomhet for temaet. 'Sannhet' må dermed vike tilbake for 'enighet' om at noe har verdi, og jeg håper og tror at den følgende drøftelsen kan ha relevans for andre enn meg selv.

Selv om mitt syn på samfunnet er preget av hermeneutikken, vil jeg stille spørsmål om den er holdbar når det kommer til teorien bak selve rettsanvendelsen. Man kan spørre seg om ikke et pragmatisk syn vil være mest hensiktsmessig her. Å fokusere på det som virker framfor om noe er vitenskapelig holdbart, vil være langt mer praktisk i dagliglivets rettsanvendelse. At samfunnet ser på en dommer som den som har "rett" framfor den som har "én av uendelig mange mulige løsninger", skaper den struktur i samfunnet rettssystemet har som sin begrunnelse å skape.

Noe som kan framstå som paradoksalt, er at jeg hovedsakelig har valgt en statistisk, kvantitativ metode. En slik metode kan enkelt skli inn under positivismebegrepet og positivistiske, målbare og naturvitenskapelige metoder. Jeg kommer i det følgende til å hevde at resultatene i en kvantitativ undersøkelse impliserer dette og hint. Dermed kan man i en viss forstand si at jeg tar resultatene for gitt, etter at jeg har 'bevist' deres representativitet. Både gittheten og representativitetsbegrepet – et generaliserende konsept – antyder noe universelt og objektivt. Dette strider mot mitt teoretiske ståsted, som bare kan lede meg til subjektive eller intersubjektive konklusjoner. Håvard Helland har imidlertid argumentert for at forståelsen bak fortolkningene av kvantitative resultater ikke bestemmes av metodens kvantitative form. Han mener at slike metoder ikke bærer i seg noen bestemt ontologi; altså lære om væren. Mennesket tenderer til å gjenta sitt og andres handlingsmønster, noe som kan gi utslag og forstås som tendenser ved kvantitative undersøkelser. Dette trenger likevel

ikke være deterministisk; det er deskriptivt. Det kan gi grunnlag for å utforme spådommer, men det behøver ikke bety at man tror spådommene *må* realiseres i form av naturgitte lover. Et annet moment er at også kvantitative analyser skal fortolkes. Fortolkning bringer oss tilbake til hermeneutikken. Resultatene kan leses på like mange måter som det fins lesere (Helland 2003). I lys av dette vil jeg kunne benytte den statistiske, kvantitative metoden uten at dette utgjør noe egentlig paradoks.

Kildekritikk er viktig innen hermeneutikken. Nettopp det å påpeke begrensninger, kan hjelpe med å åpne vitenskapen for å se flere muligheter som gode alternativer. En statistisk metode som den jeg skal benytte, vil først og fremst ha sin begrensning i at ikke alle jusstudentene har deltatt. Av 4376 studenter har jeg valgt ut 1344 stykker (30 prosent), som har gitt 725 svar – en total svarprosent på 57. De 725 respondentene utgjør 16,5 prosent av studentmassen ved fakultetet. Selv om representativitet antas, kan man ikke vite om man har vært uheldig og støtt på utelukkende de studentene som har en viss mentalitet – og som for eksempel har giddet å besvare undersøkelsen overhodet. Det kan hende at alle de som ikke har villet besvare, er av andre oppfatninger enn det hovedtendensene i materialet antyder. En særlig tendens er at det er langt flere kvinner som har besvart, spesielt på de avdelingene der jeg møtte dem på forelesning. Åkvåg fastslår i sin avhandling *Jusstudentene fra A til Å* at kvinnelige jusstudenter i større grad gjør bruk av forelesning enn mannlige (Åkvåg 2000:75). Det kan derfor bli problematisk å anta at de resterende mennene på fakultetet mener det samme som mennene i utvalget. Den andre store kildekritikken ligger i forskeren selv, noe som allerede har vært bemerket opptil flere steder ovenfor.

2.2 Framgangsmetode

I følge Anthony Giddens (2004:641-643) er det syv steg i en sosiologisk undersøkelse.

1. Å finne forskningsproblemet
2. Å se over eksisterende/relevante kilder
3. Å presisere problemstillingen

4. Utarbeidelse av utformingen
5. Utførelsen av undersøkelsen
6. Fortolkning av resultatene
7. Rapportering av resultatene

Disse må ifølge Giddens (2004:643) ikke nødvendigvis skje i den gitte rekkefølgen, og grunnet tidspress ble de fem første punktene i prosessen da også noe omkalfatret for mitt vedkommende.

Halvorsen (1993:23) mener det er svært viktig å gjøre seg flid med problemstillingen, og at det er en vanlig nybegynnerfeil å velge et altfor vidt problem. Det er også vanlig å velge en 'for kronglete' problemstilling. Jeg begynte arbeidet med problemstillingen med å velge en faktisk form på spørsmålet (se Giddens 2004:639): *Hvilke konsekvenser har jusstudentenes mentalitet for norsk rettsliv?*

Dette er et godt eksempel på en for vid problemstilling. Det er uendelig mange aspekter ved et menneskes mentalitet, og jeg er neppe i stand til å tenke ut selv en brøkdel av dem. Jeg måtte derfor velge ut *hvilken* mentalitet det skulle være snakk om. Fordi jusstudentene på mange virker svært uniforme, mente jeg dette kunne være et godt utgangspunkt. Uniformiteten ville i så fall bli første skritt i undersøkelsen. Skulle de vise seg å være uniforme på et visst mentalt plan, kunne denne mentaliteten danne grunnlag for videre presisering. Altså: *Hvilke konsekvenser har jusstudentenes uniformitet [spesifikk sådan] på norsk rettsliv?*

Å lete etter et 'hvorfor' er iflg Giddens (2004:641) det som fører til den beste sosiologiske forskningen. Det blir et spørsmål om årsak og virkning. Det fins imidlertid andre som mener dette ikke er like viktig. Bill Maurer foreslår, med referanse til Strathern, at sosiologer bør sette opp momenter horisontalt framfor vertikalt (Maurer 2004:849):

"...the task may be to set the techniques of personification and reification alongside one another ("this, and that, and that, too," not "this causes that"), and to see what happens. Such

a move will not get us closer to any “answers” of the empirical or theoretical kind. But it just may help us “stop thinking about the world in certain ways” (Strathern 1988:11).”

Maurers utsagn legitimerer spørsmålsstilling i seg selv, og tilsier at man ikke nødvendigvis må ha konkrete sammenhenger for å oppnå interessante resultater. Dette kan være en slags kvalitetsgaranti: Resultatene av en undersøkelse vil i følge hermeneutisk tenkning alltid være resultatene av forskeren. Dersom forskeren har funnet årsaken til virkningen, er dette basert på hva forskeren selv har valgt ut som forskningsparametre, og det kan dermed få et helt annet utfall ved valg av andre parametre. Ved å bare sette opp interessante momenter ved siden av hverandre, kan man kanskje gi rom for ulike tolkninger av lik gyldighet.

Jeg skal likevel til dels forsøke å trekke linjer mellom hva jeg tror er årsak og virkning. Jeg landet på følgende todelte problemstilling:

1. Er jusstudentene ved UiO på visse områder en uniform gruppe?
2. På hvilken måte kan dette få konsekvenser for norsk rettsliv?

Idet resultatene ble klare, viste gruppen seg å passe sosialt inn i juristbestanden for øvrig. Jeg landet dermed helt til sist på å diskutere juridisk mentalitet som helhet, med undersøkelsen som utgangspunkt.

2.3 Utførelsen

Jeg ønsket i utgangspunktet å utføre en spørreundersøkelse. Dette var også det mest hensiktsmessige, tiden tatt i betraktning. I samråd med veileder utarbeidet jeg et tosiders skjema (se vedlegg) med spørsmål om stedlig og sosialt – målt i foreldres utdanningsnivå – opphav, motivasjon for jusstudiet og ambisjoner for arbeidslivet, samt spørsmål om faglig interesse og spesialisering. Sist i skjemaet kom en bolk om den nylig innførte Kvalitetsreformen ved Universitetet i Oslo og dens faglige og praktiske konsekvenser. Skjemaet inneholdt hovedsakelig lukkede spørsmål, men med enkelte åpne elementer. Enkelte spørsmål krevde ett svar for å bli klassifisert som gyldig, mens enkelte tillot flere alternativer. På slutten av skjemaet hadde studentene anledning til å kommentere

undersøkelsen eller annet de måtte føle behov for å uttrykke. De aller fleste valgte å kommentere kvalitetsreformen som var det umiddelbart foregående spørsmålet, og som det dermed trolig falt seg mest naturlig å kommentere.

Distribusjonen av spørreskjemaene ble gjort på to måter. For 1., 2. og 4. avdelings vedkommende delte jeg ut skjemaene på forelesninger. Innsamlingen skjedde like etter forelesningene. Dette sparte meg for mye ventetid, og håpet var også at svarprosenten ville øke med min tilstedeværelse og utfyllingen i plenum. Jeg valgte ett av de to synkrone semestrene for alle tre avdelinger, og totalt 512 skjemaer ble delt ut (henholdsvis 162, 240 og 110 skjemaer). Svarprosenten for disse trinnene ble svært høy.

For 3. og 5. avdelings vedkommende ble undersøkelsen utført via internett. Jeg utarbeidet et nettskjema i regi av UiO, og sendte en kobling til dette til studentene. På 5. avdeling falt valget på spesialoppgaveskrivende, da det ikke lenger fins noe plenum på denne delen av studiet. Alle studenter må skrive oppgave som del av sin spesialisering, uavhengig av fag. Denne gruppen består av 336 studenter som fikk kobling til skjemaet tilsendt. På 3. avdeling ble skjemaet sendt til alle som følger JUR3000 våren 2006, til i alt 496 e-postadresser. Disse ble invitert til å besvare undersøkelsen via nettskjema fordi det kunne være interessant å sammenligne svarprosenten fra forelesning og svarprosenten fra internett.

Undersøkelsen har også to kvalitative kilder. Jeg fikk samlet sammen en debattgruppe på tre menn og fire kvinner fra 1. avdelings første semester, og stilte dem spørsmål om sosialt miljø, studievaner, lærerne, kollokvier, juss, jusstudiet og jurister. Disse studentene vil forhåpentligvis fortsatt huske hvordan de reagerte på det juridiske miljøet da de først begynte ved fakultetet.

Den andre debattgruppen besto av tre lekkvinner med ulik sosial bakgrunn, og med ulikt forhold til jurister. Denne gruppen ble spurt om hvilket bilde de har av en jurist, hva de mener om rettssystemet for øvrig og andre relaterte spørsmål som dukket opp i løpet av

samtalen. Meningen her var å undersøke om det er avvik i virkelighetsoppfatningen til en jurist og en lekperson på rettspleiens område. Fordi alle de tre assosierte 'jurist' med 'advokat' handlet samtalen i det vesentlige om advokater.

Pilotstudie ble ikke gjennomført, av hensyn til tiden. Jeg fikk heller ikke tid til å utføre kvalitative undersøkelser i form av intervjuer, men kommentarfeltet på skjemaene har til en viss grad gitt utfyllende informasjon. Både papir- og nettundersøkelsen ble utført fullstendig anonymt.

3 Om sosial bakgrunn og dens betydning for jussen

3.1 Om habitus og felt

Pierre Bourdieu ser kroppen som en ”huskelapp”. I dette ligger at hele ens erfaringsverden er lagret i en, og gir kontinuerlige referanser når gamle eller nye spørsmålsstillinger dukker opp. Dette er utgangspunktet for hans kjernebegrep *habitus* (Jakobsen 2002). Om habitus sier Bourdieu selv: ”Habitus er et forenende og genererende prinsipp som lar indre og relasjonelle kjennetegn ved en posisjon komme til uttrykk i form av en enhetlig livsstil, det vil si som et enhetlig sett av valg av personer, goder og virksomheter.” (Bourdieu 2002:10). Med enklere ord er habitus den opptreden som betinges av at man befinner seg i en bestemt sosial posisjon. Denne opptreden er gjerne svært enhetlig innen én sosial gruppe.

Felt er et annet begrep Bourdieu benytter. Dette betegner et ”autonomt mikrokosmos på innsiden av et sosialt makrokosmos”. Feltet holdes sammen av en tro på de verdiene som definerer feltet (Jakobsen 2002:xiii).

Jussen kan sies å være ett slikt felt. I jussen lever vi i den tro at det ikke fins særlig mange rettstomme rom; med andre ord føler vi at vi har dekket så mange aspekter ved livet som mulig på inneværende tidspunkt. Hvis nye rettstomme rom oppdages, er det fordi noe har utløst oppdagelsen i form av et juridisk problem. Dette gjør jussen til et mikrokosmos – en representasjon av verden ’der ute’. Jussen er autonom: den styrer seg selv på utsiden av og uavhengig av andre samfunnsaktiviteter. Domstolene er skilt ut som en egen statsmakt i maktfordelingssystemet. Den fundamentale ideen med ’juss’ som atskilt fra ’rett’, er at vi trenger en egen profesjon til å behandle rettsspørsmål fordi vi mener det kreves en grundig utdanning innenfor lov og rett for å avgjøre rettsspørsmål på riktig måte. Riktig måte vil si den mest tilfredsstillende måten, målt opp mot rettssikkerhetsidealet som vi funderer hele profesjonen på.

Jussen kan altså ses som et autonomt mikrokosmos. Er den så på innsiden av et sosialt makrokosmos? Fordi jussen eksisterer – sågar helt legitimt – innenfor det norske samfunnet, og det norske samfunn er et sosialt makrokosmos, vil jussen klart fylle betingelsene for å være et felt.

Habitus er forskjellig fra felt til felt (Jakobsen 2002). Dermed blir det forskjeller i opptreden som er knyttet direkte til sosiale posisjoner. Disse forskjellene ”fungerer i ethvert samfunn som konstituerende forskjeller for symbolske systemer”. Slik fungerer de som atskillende tegn (Bourdieu 2002:11). Habitus kan dermed sies å være markøren på en viss sosial klasse. Bourdieu observerer i sin undersøkelse i *Distinksjonen* (2002) sosiale klasser gjennom deres habitus. Habitus gir altså en forutsigbar kvalitet ved mennesker i et bestemt sosialt sjikt; eller et felt. Sammen med habitus virker *doxa* – de forestillinger som bestemmer verdensbildet og utsynet (Hjelseth 2005:72, med referanse til Bourdieu). I følge Bourdieus tenkning skal jussen da betinge spesifikke habitus og doxa.

Også Giddens slutter seg til forestillingen om doxa, men kaller dette verdier og normer innen en kultur. ’Kultur’ er ifølge Giddens livsstilen innad i en samfunn, eller i en gruppe i samfunnet. Dette spenner fra kunst til kleskoder, arbeidsmønster og religion. Innen en kultur fins et verdsett som bestemmer hva som er viktig og ønskelig. Kulturens verdier reflekteres gjennom normer for handling. Sammen former verdier og normer hvordan medlemmene av kulturen oppfører seg (Giddens 2004:45). Innen fotballkulturen er det f.eks. viktig å snobbe ned, være maskulin og verbalt aggressiv (Hjelset 2005). Det store spørsmålet blir hva som karakteriserer den juridiske kultur.

3.2 Om sosial kapital

Ifølge Bourdieu er to differensieringsprinsipper de mest virksomme i vestlige samfunn:

1. økonomisk kapital
2. kulturell kapital – meninger: ofte et resultat av enten oppdragelse eller utdanning.

Sosialt rom konstrueres ved at aktørene plasserer seg ut fra den posisjonen de har avledet av disse differensieringsprinsippene, eller som vi sier: like barn leker best. Økonomisk og/eller kulturell kapital omdannes til sosial kapital, eller sosial ballast – hvor mye økonomisk og/eller kulturell kapital en innehar bestemmer hvor i det sosiale rommet en plasseres. Økonomisk og/eller kulturell kapital kan være nøkkelen til å få inntreden på nye plasser i det sosiale rom (Bourdieu 2002).

Å konstruere sosialt rom gir muligheten til å konstruere teoretiske, sosiale klasser. Klassene kan, tross sin eksistens bare på papiret, ofte føles virkelige (Bourdieu 2002:12-13). Dette manifesterer seg gjerne når man merker forskjellene mellom ulike habitus. Modellen Bourdieu framsetter kan forutsi preferanser, sympatier og tiltrekninger. Dette betyr i følge Bourdieu at de som befinner seg høyt oppe neppe kommer til å inngå relasjoner til de som befinner seg nederst (Bourdieu 2002:13).

3.3 Om Bourdieus relevans for en undersøkelse av jusstudentene

De syn man har på saker og ting; på livet, dannes av den posisjon man har i det sosiale rom (Bourdieu 2002:17). Dette stemmer med hermeneutisk tankegang (se pkt 2.1). Jeg har allerede befestet at juristers forståelseshorisont vil påvirke retten. Bourdieus modell gir en interessant innfallsvinkel på problemet om hvilke utfall juristers påvirkning på retten vil få. ”Blikket” for livet går i arv gjennom historien. Det opprettholdes gjennom oppdragelse (Bourdieu 2002:22). Bourdieus store tanke var at det som er ansett som mest riktig, vakrest, mest sjenerøst, mest vitenskapelig er vevd inn i og tjener sosiale maktforhold (Jakobsen 2002:xix). Dette må i så fall også innebære retten, som jo er ansett som ”mest rett”. Retten er dermed utslag av sosiale maktforhold. Å være oppmerksom på hvilke sosiale krefter som styrer retten, kan gjøre oss mer i stand til å se ut over dens foreløpige grenser, og søke etter mangler og mulige forbedringer. Å være bevisst retten vil kanskje kunne gjøre oss bedre i stand til å oppfylle dens overordnede mål – som ifølge Bourdieu også vil være satt i regi av sosial maktkamp.

3.4 Men fins det egentlig klasser i Norge, da?

Arbeiderbevegelsens glansdager er nok forbi, sågar Arbeiderbladet har skiftet navn til Dagsavisen. Arbeiderpartiet assosieres ikke like sterkt med arbeiderbevegelsen. Er alt dette fordi arbeiderne og deres bevegelse ikke lenger spiller en stor rolle i det norske samfunnet? Eller er det slik at arbeiderne ikke lenger fyller bildet av den hardtarbeidende, svette mannen på 'gølv'et? Han som er en slags *bonus pater familias* for arbeidernes vedkommende. Vi vet alle at han ikke lenger er en betydelig skikkelse i dagens Norge. Spørsmålet er om man kan generalisere en hel bevegelse ut fra et ideal.

Håkon Leiulfsrud og Heidi Jensberg tar opp dette til diskusjon, og kommer til at selv om diskusjonen om klassekonflikter og klassenes frigjøring er nærmest død i norsk samfunnsforskning (2005:6), lever arbeiderklassen i beste velgående, hvis man måler den i arbeidssituasjon. Hva mer er; den utgjør nesten halvparten av den yrkesaktive befolkningen i 2002/2003 med sine 48 prosent, og den er større enn middelklassen, som bare utgjør 41 prosent (2005: tabell 1). De argumenterer for at arbeiderklassen er i stadig endring, både innen sektorer, stillinger og kjønns sammensetning. Noe som imidlertid kan ses som en konstant, er arbeidernes status som underordnede og deres erstattelighet (2005:13). De har lav autonomi på arbeidsplassen, og de bestyres av middelklassen – i realiteten er det én halvpart som styrer den andre (2005:17).

Likevel tar Leiulfsrud og Jensberg forbehold om hvilke analyseverktøy man benytter. Deler man klasser inn etter yrker, utgjør arbeiderklassen altså 48 prosent. Deler man derimot inn etter mer spesifikke skiller, som lav autonomi og manglende kompetanse, blir arbeiderklassen straks mindre; henholdsvis 31,7 og 27 prosent. Regnes derimot spesialistarbeidere med, er vi oppe i 44,7 prosent (Leiulfsrud og Jensberg 2005:23, tabell 4).

Selv har folk i arbeiderklassen en tendens til å plassere seg selv på midten. I følge May-Len Skilbrei bør dette lede til en refleksjon av hva som gjør det vanskelig å innrømme sin plassering i arbeiderklassen, selv om sosiologen gjennomskuer det sosiale sjikt. I begrepet 'midten' ser respondenter ofte ut til å legge egenskaper som 'vanlig' og 'arbeidsom'

(Skilbrei 2005:58). Kan det å tilhøre arbeiderklassen i dag føles 'uvanlig', fordi vi lever i den tro eller det håp at Norge er et klasseløst samfunn? Er assosiasjonene til arbeiderklassen så sterkt preget av nederlag, fattige kår og blodslit; altså – har arbeiderklassen negative konnotasjoner? Den tidligere stolthet over ens stilling som arbeider syns nå å være glemt. Er det flaut å være fra 'arbeiderklassen' i dag? Selv om den rent faktisk utgjør en svært stor andel av norske yrkesaktive, kan det være at assosiasjonene er så negativt ladet at ingen vil være del av en klasse som ikke 'passer inn' i velferdssamfunnet og paradiset Norge.

Jeg vil i min analyse ta utgangspunkt i yrkesklassifiseringen. Dette fordi jeg har spurt etter foreldres utdanningsnivå, en inndeling som trolig kommer nærmest klasseinndelingen etter yrke. Har de lavere utdanning eller ingen kompetanse, vil jeg slå dem sammen til én gruppering.

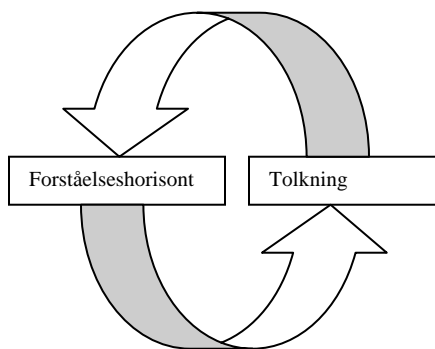
3.5 Klassenes innvirkning på det sosiale liv

Allerede nevnt er Bourdieus hypotese om at sosial plassering bestemmer smak og holdninger. Dette er et vanlig syn innen sosiologi og annen samfunnsforskning. Giddens snakker om 'tilskrevet' og 'oppnådd' status. Tilskrevet status er noe man får ved fødselen, i kraft av hvilken klasse man er født inn i. Oppnådd status kan nettopp oppnås, eksempelvis gjennom utdanning eller bragd. Selv om vi selv liker å tro at oppnådd status er det viktigste, sier Giddens, er det slik at det i alle samfunn fins enkelte statuser som overskygger alle andre. Sosiologer kaller dette på engelsk for *master status*, og de vanligste er basert på kjønn eller rase (Giddens 2004:95).

Enkelte sosiologiske retninger mener at virkelighet konstrueres av mennesket. Sosiale konstruktivister mener at virkeligheten er skapt av sosial interaksjon mennesker og grupper imellom. Aaron Cicourel undersøkte på 60-tallet arrestasjonen og klassifiseringen av ungdomsforbrytere (Giddens 2004:98-99): Han oppdaget at hvordan ungdomsforbrytere ble behandlet, hang nøye sammen med oppfatning av deres 'sanne natur'. Var en ungdomsforbryter fra lavere sosiale sjikt, ble oppførselen tilskrevet omsorgssvikt eller mangel på rollemodeller, og de ble tatt i varetekt. Ungdomsforbrytere fra høyere sosiale lag

ble ofte løslatt for å overlates til foreldrenes omsorg. Det var ungdomsforbrytere av den første gruppen som var 'sanne' ungdomsforbrytere. Cicourel illustrerer her hvordan mennesker velger ut premisser for definisjoner etter hvordan de oppfatter verden (Giddens 2004:98-99). Dette er også en problemstilling den norske kriminologen Nils Christie tar opp. Han påpeker at det fins mange ulike måter for å forstå en situasjon, og at juristers syn på sin egen forståelse som "den rette" kan skape problemer i form av økt kriminalisering. Et poeng for Christie er at handlinger *blir* definert, de *er* ikke i utgangspunktet kriminelle eller lovlige (Christie 2005). Spørsmålet blir da hvem som definerer dem. I følge Bourdieu er dette makthaverne; så også i Norge. Her er det Stortinget som går i bresjen for kriminalisering, men godt hjulpet av samfunnsdebatten – som oftest dominert av representanter for høyere sosiale lag.

Selv om sosialkonstruktivister har hatt sine kritikere, passer deres syn sammen med hermeneutikken som hånd i hanske. Til grunn for hermeneutikken finner man den hermeneutiske sirkel, som illustrerer hvordan forståelseshorizonten hos et menneske farger en tolkning – som igjen farger forståelseshorizonten.

Illustrasjon 1: Den hermeneutiske sirkel

3.6 Mobilitet mellom sosiale sjikt

Sosial mobilitet kan anta to former: Intragenerasjonell mobilitet refererer til bevegelse opp eller ned på den sosiale skalaen i løpet av et individs yrkesliv. Intergenerasjonell mobilitet

hentyder til bevegelse opp eller ned over generasjoner – for eksempel når en sønn eller datter av en arbeider tar høyere utdanning. Hvor mye vertikal mobilitet (altså mobilitet opp- eller nedover) det er i et samfunn, antyder hvilken grad av åpenhet samfunnet besitter; altså om medlemmene har like muligheter uavhengig av sosial plassering (Giddens 2004:300).

Norge tør sies å være et forholdsvis åpent samfunn – i alle fall uttalt. Vi avskaffet adelen for nesten 200 år siden. Vi har lovfestede rettigheter som skal forhindre diskriminering basert på kjønn, rase, religion og annen bakgrunn. Offisielt er det ingen som sniker i helsekøen fordi de har høyere sosial plassering, med unntak av kongefamilien og ministrene. Norge er utad det paradiset som kanskje gjør det vanskelig å innrømme en underlegen stilling (se pkt. 3.4). Om det virkelig er slik, blir ikke aktuelt for meg å ta opp. For denne gang skal jeg nøye meg med å undersøke om jussen representerer det utad åpne Norge.

4 Resultater

Undersøkelsen gav 725 svar, av 1273 inviterte. Dette gir en total svarprosent på 57. Imidlertid gav papirundersøkelsen langt høyere svarprosent enn nettundersøkelsen. Papirskjemaet ble for 1. avdelings vedkommende besvart i 91,4 prosent av tilfellene. På 2. avdeling var det 82,9 prosent svar og på 4. avdeling 88,2 prosent. Totalt gir dette en svarprosent på 86,7 for papirdelen av undersøkelsen.

Nettundersøkelsen gav et magrere prosentvis resultat. På 3. avdeling ble 494 invitasjoner sendt. Av disse ble 121 besvart av studenter på 3. avdeling og 26 av studenter på 4. avdeling – en svarprosent på 29,8. At studenter fra 4. avdeling besvarte i så stor grad, kan skyldes at forrige eksamen på 3. avdeling hadde høyere strykprosent enn normalt – og dermed trolig strengere sensur. Det er et velkjent fenomen at jusstudenter tar eksamen om igjen, og flere studenter kan dermed være registrert på begge kullene i dette tilfellet.

336 studenter ble invitert fra 5. avdeling/profesjonsstudiets valgdel. Av disse var det 134 svar, noe som gav en svarprosent på 39,9. Av 761 inviterte til nettundersøkelsen kom det totalt inn 280 besvarelser, og svarprosenten på denne delen av undersøkelsen ble dermed 36,8. Imidlertid var det langt flere inviterte til nettundersøkelsen enn det var til papirundersøkelsen, da det til nettundersøkelsen ble invitert fra begge semestre, og fra profesjonsstudiets valgdel fra alle tre semestrene. Det har vært et jevnt antall besvarelser fra hvert kull, det laveste antallet besvarelser er 121 (3. avdeling) og det høyeste er 199 (2. avdeling). Dermed vil ikke den lave svarprosenten fra 3. og 5. avdelinger ha noen betydning.

De to framgangsmetodene gav interessante resultater. Som man kan se, er svarprosenten 2,5 ganger så høy ved papirundersøkelsen som ved nettundersøkelsen. Trolig gjorde mitt nærvær og utfyllingen i plenum utslaget for studentene som fylte ut papirskjemaet.

Svarprosenten her ble høyere enn det som har vært vanlig ved de andre undersøkelsene av juristprofesjonen, men denne framgangsmåten er knapt mulig ved undersøkelse av jurister i arbeidslivet, så noen praktisk betydning vil det ikke få.

4.1 Kjønn, alder og oppvekststed

4.1.1 Kjønn

På papirdelen av undersøkelsen var det markant flere kvinner som besvarte skjemaet. På 1. avdeling utgjorde kvinnene 62,3 prosent av respondentene; på 2. avdeling utgjorde de 66,3 prosent – hele to tredjedeler, og på 4. avdeling 61,5 prosent. Dette kan gjenspeile to ting: For det første kan det være at kvinner er mer tilbøyelig til å svare på slike undersøkelser. For det andre er det mulig at det er flere kvinner enn menn som benytter seg av forelesningstilbudet. Begge tendenser vil peke i retning av et flinkhetsideal, men dette flinkhetsidealet er neppe mindre gyldig for de mannlige studentene. Resultatene av Åkvågs undersøkelse foretatt våren 1998 antyder at kvinnelige studenter i større grad enn mannlige velger forelesning som en del av sin studieteknikk. Hun fant at 81 prosent av de kvinnelige respondentene gikk mye på forelesning, mens det samme gjaldt 60 prosent av de mannlige (Åkvåg 2000:75).

Åkvåg hadde et høyere antall mannlige respondenter (199 svar - 44 prosent) på sine skjemaer enn jeg har fått på mine papirskjemaer (159 svar - 35,1 prosent), og da hennes skjema nådde ut til alle, også dem som ikke gikk på forelesninger, skulle man kunne beregne hvor mange av de mannlige studentene som anså at de gikk mye på forelesninger. Dette ville utgjort 119 respondenter hos Åkvåg. Av de kvinnelige var det 201 respondenter som anslo at de gikk mye på forelesning. Blant de som mener de går mye på forelesning finner en til sammen 37,2 prosent menn og 62,8 prosent kvinner. Disse tallene er til forveksling like den prosentvise fordelingen mellom kvinner og menn jeg har fått ved å utføre undersøkelsen på forelesning. At kvinnelige jusstudenter i større grad går på forelesning enn mannlige, syns herved bekreftet. Dette kan føre til at den kvinnelige delen av respondentmassen er mer representativ for helheten enn den mannlige.

På nettundersøkelsen var kjønnene jevnere fordelt. Her var det en total kjønnsfordeling på 48,2 prosent menn og 51,8 prosent kvinner. På 3. avdeling var fordelingen 43,3 prosent menn og 56,7 prosent kvinner, og på 5. avdeling 52,2 prosent menn og 47,8 prosent kvinner. 5. avdeling er dermed det kullet med høyest mannlig svarprosent, hvor de mannlige respondentene dessuten er i overtall.

Total kjønnsfordeling ved juridisk fakultet var høsten 2005 2540 kvinner og 1836 menn (statistikk fra UiO), noe som gir 58 prosent kvinner og 42 prosent menn. Sammenlignet med besvarelsene fra forelesningene ses at prosent kvinnelige respondenter er noe høyere – spesielt på 2. avdeling (66,3 prosent), men ikke så mye at det vil skape problemer med representativitet. Utvalgene fra papirundersøkelsen gir totalt sett 64,2 prosent kvinner og 35,8 prosent menn. Totalt i undersøkelsen fikk jeg inn svar fra 59,3 prosent kvinner og 40,7 prosent menn. Dette er klart representativt for kjønnsfordelingen ved fakultetet generelt. Dermed blir mine analyser av den samlede respondentmassen i alle fall representativ med henhold til kjønnsfordeling.

4.1.2 Alder

Gjennomsnittsalder for avdelingene ser ut til å stige forholdsvis jevnt de tre siste årene på studiet. Det er ved første øyekast påfallende at gjennomsnittsalderen er høyere på 1. avdeling enn på 2., men ved nærmere ettersyn er det 6,7 prosent av respondentene på 1. avdeling som er 31 år gamle eller mer mot 3,5 prosent på 2. avdeling. Hvis disse tas ut av utvalget blir snittalderen på 1. avdeling 19,5 år og på 2. avdeling 20,3 år. Alderen stiger da som forventet gjennom et profesjonsstudium, og befinner seg generelt i forventet aldersgruppe.

	Gjennomsnittlig alder
1. avdeling	22,2 år
2. avdeling	21,1 år
3. avdeling	24,4 år
4. avdeling	26 år
5. avdeling	27,8 år

Tabell 1. Utvalgets gjennomsnittsalder

4.1.3 Geografisk spredning

Respondentene ble bedt om å oppgi postnummer til oppvekststedet sitt. Jeg tok utgangspunkt i Osloområdet og Østlandet, og grupperte stedene i følgende kategorier:

- Oslo
- Akershus
- Øvrig Østland
- Sørlandet
- Resten av Norge

'Østlandet' ble definert ved postnummerkoder med de to første siffer fra 00-39. Selv om enkelte nordlige deler av Oppland og Hedmark kanskje heller vil kalle seg "midt-Norge", var dette grunnet tidspress den mest hensiktsmessige løsningen. Med 'Sørlandet' menes Agderfylkene. Akershus ble inndelt etter kommunenes plassering. Oslo ble delt i 'Vestkanten' og øvrige Oslo, etter egen kunnskap om Oslogeografien, da jeg selv har vokst opp i Oslo. Innunder 'Vestkanten' har jeg gruppert postnummerkoder som begynner med 02-03-07-08 og 11. Oslo 11 ligger på Oslos østkant, men store deler av bydelen har svært gode levekår og høyt utdanningsnivå. Jeg har selv vokst opp nettopp der, og det er klart at bydelen gjennomsnittlig har befolkning med tilsvarende høy sosial status som i Oslo Vest.

Jeg valgte å dele inn Oslo og Akershus i de mer og mindre velstående områdene, tradisjonelt sett. Statistikk over Oslo viser at levekårene faktisk *er* bedre i de tradisjonelt velsette områdene og at utdanningsnivået er høyest der (Dybendal og Skiri 2005; Jørgensen 2000). I Akershus viser statistikk at utdanningsnivået er markant høyere i Asker og Bærum enn i de nordre kommunene. De søndre kommunene kommer i en mellomstilling (Statistisk Sentralbyrå 2004).

1,6 prosent av den total respondentmassen har ikke vokst opp i Norge. For øvrig fordeler respondentene seg som følger:

Sted	% av total
Oslo totalt	26
- 'Vestkanten'	14,7 (56,7)
Akershus totalt	21,1
- Asker/Bærum	11,8 (56,2)
- Nordre Akershus	4,9 (23,3)
- Søndre Akershus	4,5 (21,2)
Øvrig Østland	30
Sørlandet	8,1
Resten av Norge	15,4
N=	693

Tabell 2.1 Studentenes geografiske spredning

Tallene i parentes viser andelen av respondenter fra hhv Oslo og Akershus

Dette er forholdsvis likt på alle avdelingene, med enkelte unntak. De to siste avdelingene har høyest andel respondenter fra Oslo Vest – på 4. avdeling er 19,2 prosent derfra og på 5. avdeling 16,5. Tilsvarende ses i tallene for Asker og Bærum: På 4. avdeling er 15 prosent fra Asker og Bærum og på 5. avdeling gjelder dette 12,6 prosent. Mens totaltallet for respondenter fra Oslo Vest, Asker og Bærum er 26,5 prosent, er dette for 4. avdeling hele 34,2 prosent og for 5. avdeling 29,1 prosent. For 1., 2. og 3. avdeling er disse tallene henholdsvis 21,3 prosent, 26,9 prosent og 21,8 prosent.

**% respondenter fra
Oslo Vest og Asker/Bærum**

1. avdeling	21,3
2. avdeling	26,9
3. avdeling	21,8
4. avdeling	34,2
5. avdeling	29,1

Tabell 2.2 Respondenter fra Oslo Vest, Asker og Bærum

Generelt varierer disse tallene med å utgjøre 1/5 på 1. og 3. avdeling til å utgjøre 1/3 på 4. avdeling. Uansett er andelen respondenter vokst opp i de områdene i Oslo med høyest sosial status høy, og da særlig på de to siste kullene. For øvrig er den geografiske spredningen stor. Respondentene kommer fra alle regioner på Sør-Østlandet.

4.2 Foreldrenes sosiale bakgrunn

I de fleste klasseteorier er yrket markøren for klasse (Giddens 2004:287). Utdanning er en god indikator på yrke og dermed sosial status, og svært mange sosiologiske undersøkelser baserer seg på utdanningsnivået for å si noe om sosialt sjikt (se feks. Bourdieu 2002; Aubert 1976).

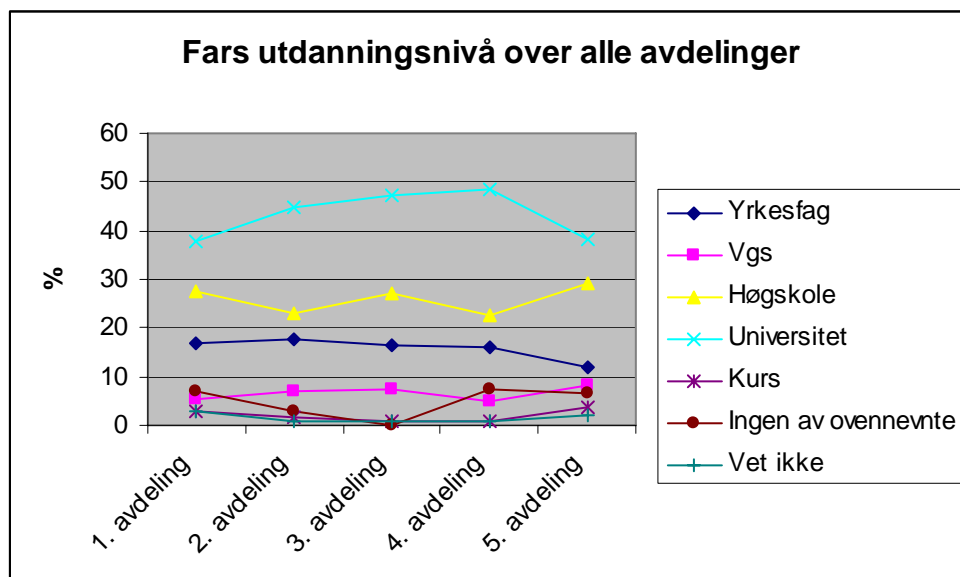
4.2.1 Fars utdanningsnivå

Respondentene ble spurt om fars høyest oppnådde utdanning. Totalt sett er det 16 prosent som har en far med yrkesfaglig bakgrunn, 6,6 prosent som har en far med videregående skole (vgs), 25,8 prosent en far med høgskoleutdanning, 43 prosent en far med universitetsutdanning og 1,9 prosent som har en far med varierende kurs. 4,7 prosent har en far med ingen av ovennevnte utdanninger, og 1,5 prosent av respondentene vet ikke hvilken utdanning far har.

Tabell 3.1 viser prosentvis fordeling over kullene. Som det kan ses, holdes fars utdanningsnivå for det meste jevnt, uavhengig av hvilket kull respondentene befinner seg på. Det er imidlertid noen få avvik: Nesten halvparten av 4. avdeling har en far med universitetsutdannelse, som i og for seg er i tråd med den jevne stigningen fra 1. avdeling. Det er derfor uventet at 5. avdelings respondenter 'bare' i 38,1 prosent av tilfellene har en far med universitetsbakgrunn; og dermed lander på det omtrent samme andel som blant 1. avdelingsrespondentene. Derfor kan det heller ikke antas at fars utdanningsnivå vil avta videre i framtiden, på bakgrunn av disse tallene. På 5. avdeling ses det også en nedgang i antall respondenter som har far med yrkesfaglig bakgrunn. Det er vanskelig å si noe om dette tallet. Det er ikke et stort avvik, og det henger dessuten ikke sammen med noen generell tendens i 5. avdelings materiale, sammenlignet med de øvrige avdelingene.

FAR %	1. avd	2. avd	3. avd	4. avd	5. avd	Totalt
Yrkesfag	16,9	17,6	16,5	16,1	11,9	16
Vgs	5,4	7	7,4	4,8	8,2	6,6
Høgskole	27,7	23,1	27,3	22,6	29,1	25,8
Universitet	37,8	44,7	47,1	48,4	38,1	43
Kurs	2,7	1,5	0,8	0,8	3,7	1,9
Ingen av ovennevnte	6,8	3	0	7,3	6,7	4,7
Vet ikke	2,7	1	0,8	0,8	2,2	1,5

Tabell 3.1 Fars utdanningsnivå – alle avdelinger

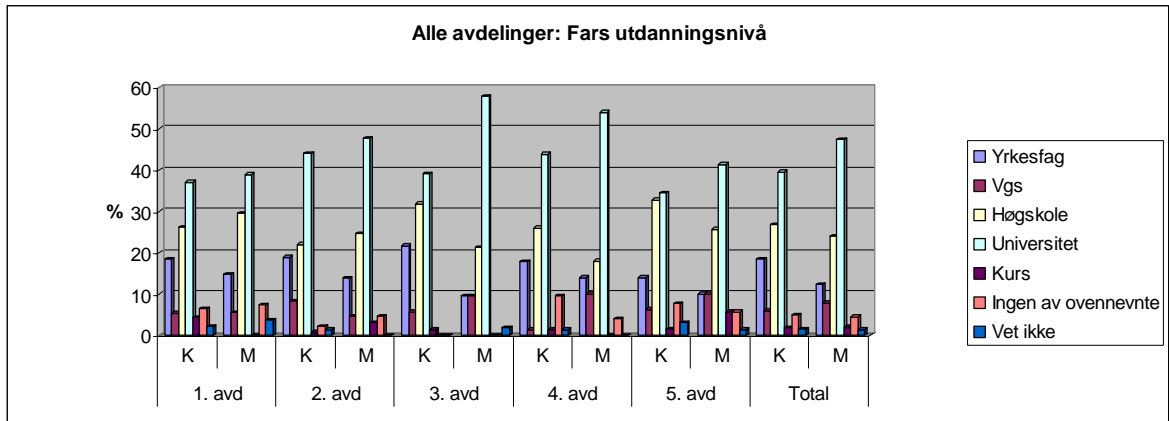

Illustrasjon 2. Fars utdanningsnivå – alle avdelinger

Det er interessant å se på kjønnsfordelingen med tanke på fars utdanningsnivå. Tabell 3.2 viser at kvinnelige respondenter oftere har far med yrkesfaglig bakgrunn enn mannlige. De mannlige respondentene har oftere far med universitetsutdannelse enn de kvinnelige. De kvinnelige har i noen større grad far med høgskoleutdannelse.

%	1. avd		2. avd		3. avd		4. avd		5. avd		Total	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
FAR												
Yrkesfag	18,5	14,8	18,9	13,9	21,7	9,6	17,8	14	14,1	10	18,4	12,4
Vgs	5,4	5,6	8,3	4,6	5,8	9,6	1,4	10	6,3	10	6	7,9
Høgskole	26,1	29,6	22	24,6	31,9	21,2	26	18	32,8	25,7	26,7	24,1
Universitet	37	38,9	43,9	47,7	39,1	57,7	43,8	54	34,4	41,4	39,5	47,4
Kurs	4,3	0	0,8	3,1	1,4	0	1,4	0	1,6	5,7	1,9	2,1
Ingen av ovennevnt	6,5	7,4	2,3	4,6	0	0	9,6	4	7,8	5,7	4,9	4,5
Vet ikke	2,2	3,7	1,5	0	0	1,9	1,4	0	3,1	1,4	1,6	1,4

Tabell 3.2 Fars utdanningsnivå – alle avdelinger: Kjønnsfordeling . K=Kvinner, M=Menn

Illustrasjon 3. Fars utdanningsnivå – alle avdelinger. Kjønnfordelinger.

4.2.2 Mors utdanningsnivå

Respondentene ble også spurt om mors utdanningsnivå, noe som er like naturlig som å bli spurt om fars i dagens samfunn. Resultatene viser at norske jusstudenters foreldre for lengst er forbi stadiet for hjemmeværende husmødre.

12,7 prosent av respondentene har en mor med yrkesfaglig bakgrunn, og 12,4 prosent har en mor med vgs som høyest oppnådde utdanning. 35 prosent av respondentenes mødre har høgskoleutdanning, og 28,1 prosent har universitetsutdanning. 3,9 prosent av respondentene har en mor med bakgrunn fra varierende kurs, og 6,3 prosent har en mor uten noen av ovennevnte utdannelse. 1,8 prosent av respondentene kjenner ikke til hva slags utdanning mor har.

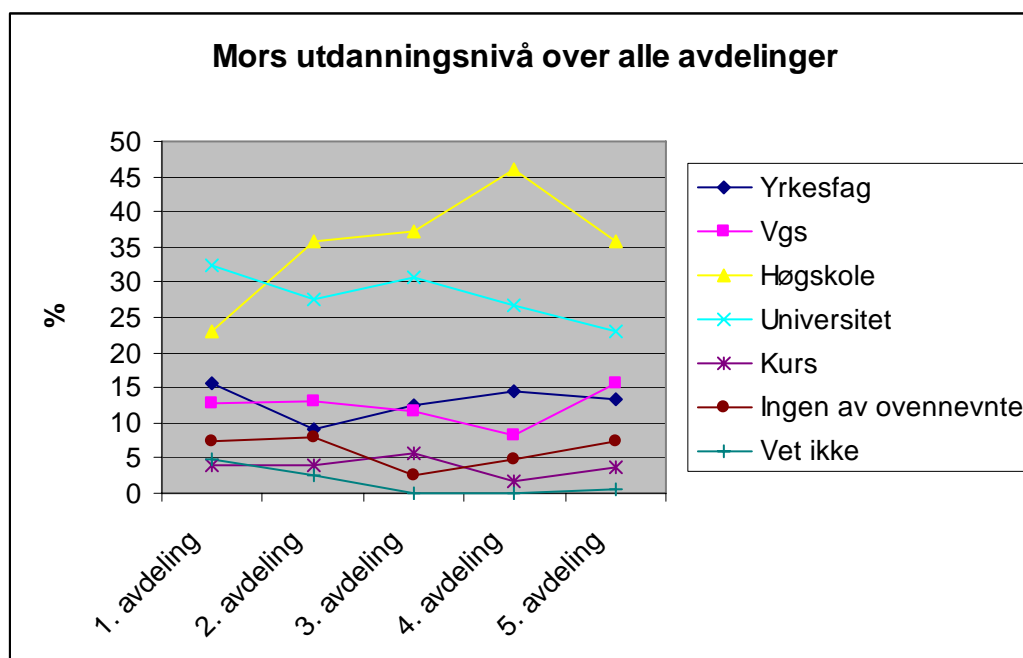
Tabell 4.1 viser prosentvis fordeling over kullene. Noe som utpeker seg som interessant, er at mens andelen mor med høgskoleutdanning for 2.-5. avdeling hele tiden er høyere enn mor med universitetsutdanning, er det for 1. avdelings vedkommende omvendt – og det ganske betraktelig. Det er på 1. avdeling 23 prosent som har mødre med høgskoleutdanning, mens 32,4 prosent har mor med universitetsutdanning. Det skiller hele 9 prosent. På Høgskoler kan man få utdanning innen profesjonsstudier som er ansett som kvinnedominert; for eksempel lærer-, sykepleier- og sosionomutdanning. Tall fra Høgskolen i Oslo viser at 69,1 prosent av studentmassen høsten 2005 var kvinner. Imidlertid ser det ut til at

mødrene til respondentene på 1. avdeling har tatt steget fra den tradisjonelt kvinnedominerte utdanningssfæren og over i universitetsutdannelsen. Det spesielle er at nedgangen i høgskoleutdannede mødre har skjedd i et hopp etter å ha holdt seg relativt stabilt. Et lignende hopp – men i den andre retningen – kan ses på 4. avdeling, hvor høgskoleutdannede mødre utgjør 46 prosent. Her er det 19,3 prosent flere som har mødre med høgskolebakgrunn enn mødre med universitetsutdanning. Fordi mengden høgskoleutdannede mødre ellers holder seg såpass stabilt, er det mest sannsynlig tilfeldigheter som spiller inn. Også at det skiller så lite på gjennomsnittsalderen mellom 1. og 2. avdeling, peker i den retningen. Mødrene vil med andre ord befinne seg i omtrentlig samme aldersgruppe. Her kan det være at vi støter på et grunnleggende problem med statistikk: Kan man trekke generelle konklusjoner ut fra et utvalgs besvarelser? Det er mulig at de som besvarte undersøkelsen fra 1. avdeling, tilfeldigvis har en større andel høgskoleutdannede mødre enn de som ikke besvarte undersøkelsen.

MOR	%	1. avd	2. avd	3. avd	4. avd	5. avd	Totalt
Yrkesfag		15,5	9	12,4	14,5	13,4	12,7
Vgs		12,8	13,1	11,6	8,1	15,7	12,4
Høgskole		23	35,7	37,2	46	35,8	35
Universitet		32,4	27,6	30,6	26,7	23,1	28,1
Kurs		4,1	4	5,8	1,6	3,7	3,9
Ingen av ovennevnte		7,4	8	2,5	4,8	7,5	6,3
Vet ikke		4,7	2,5	0	0	0,7	1,8

Tabell 4.1 Mors utdanningsnivå – alle avdelinger.

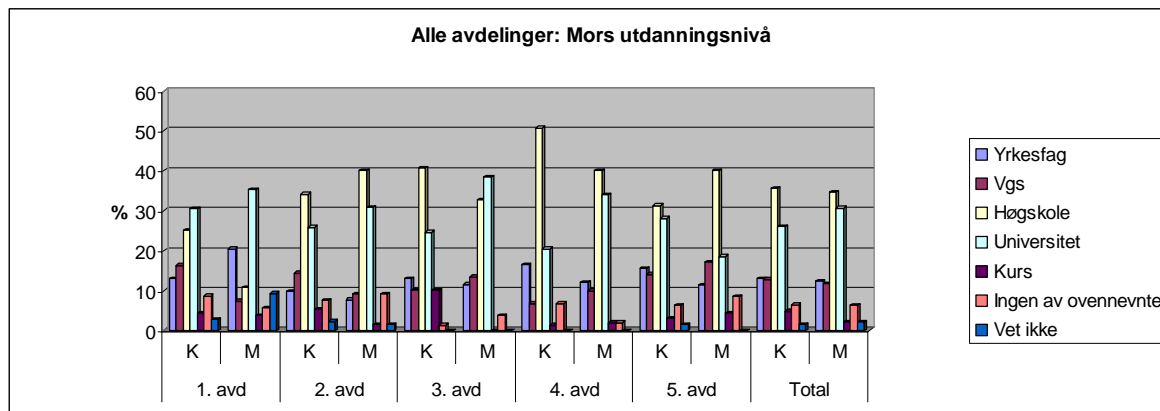

Illustrasjon 3. Mors utdanningsnivå – alle avdelinger.

Også når det gjelder mødres utdanningsnivå er det interessant å se på kjønnsfordelingen blant respondentene. Bortsett fra på 4. avdeling, har de mannlige respondentene jevnt over høyere andel av mødre med universitetsutdannelse enn de kvinnelige. Kvinnene har, bortsett fra blant 1. avdelings respondenter, oftere mor med yrkesfaglig utdannelse enn mennene.

%	1. avd		2. avd		3. avd		4. avd		5. avd		Total	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
MOR												
Yrkesfag	13	20,4	9,8	7,7	13	11,5	16,4	12	15,6	11,4	13	12,4
Vgs	16,3	7,4	14,4	9,2	10,1	13,5	6,8	10	14,1	17,1	12,8	11,7
Høgskole	25	10,8	34,1	40	40,6	32,7	50,7	40	31,3	40	35,6	34,7
Universitet	30,4	35,2	25,8	30,8	24,6	38,5	20,5	34	28,1	18,6	26,1	30,6
Kurs	4,3	3,7	5,3	1,5	10,1	0	1,4	2	3,1	4,3	4,9	2,1
Ingen av ovennevnt	8,7	5,6	7,6	9,2	1,4	3,8	6,8	2	6,3	8,6	6,5	6,2
Vet ikke	2,8	9,3	2,3	1,5	0	0	0	0	1,6	0	1,6	2,1

Tabell 4.2 Mors utdanningsnivå – alle avdelinger. Kjønnsfordelinger. K=Kvinner M=Menn

Illustrasjon 4. Mors utdanningsnivå – alle avdelinger. Kjønnfordelinger.

4.2.3 Mathiesens hypotese

Disse tallene er spesielt interessante fordi de antyder at Mathiesens hypotese om at kvinnelige jusstudenter trenger mer kulturell kapital enn mannlige jusstudenter for å begynne på det tidlige så mannsdominerte jusstudiet ikke lenger er gyldig (Mathiesen 2001:102). I min undersøkelse er det nemlig mennene som har foreldre med høyest utdanningsnivå, bortsett fra på 1. avdeling der kvinnene i 9,4 prosent flere av tilfellene totalt har en mor med høyere utdanning enn mennene. Dette tar imidlertid mennene igjen ved at deres mødre har universitetsutdanning, som fortsatt regnes for å være høyere utdanning enn høgskoleutdanning. De mannlige respondentene har dessuten generelt oftere en far med høyere utdanning enn de kvinnelige, og også oftere fedre med universitetsutdanning i forhold til høgskoleutdanning.

Alt i alt ser det nå ut til at det er mennene som er i besittelse av den største kulturelle kapitalen. De er nå i mindretall ved fakultetet, og man kan i stedet spekulere i om det kan ha en sammenheng med at fakultetet ved UiO de siste 10 årene har hatt overvekt kvinner (tall fra Universitetet i Bergen). Nå som kvinnene er i flertall, er det kanskje mennene som må 'manne seg opp' og trenger litt ekstra tyngde hjemmefra for å føle seg vel.

4.2.4 Totalt utdanningsnivå på foreldrene

53,4 prosent av respondentene har to foreldre med høyere utdanning. Ytterligere 25 prosent har én forelder med høyere utdanning. Bare 21,6 prosent har foreldre uten høyere utdanning. Hos Åkvåg var det $\frac{1}{4}$ som hadde foreldre uten høyere utdanning, mens det var under halvparten som hadde to foreldre med høyere utdanning (Åkvåg 2000:50). Tallene fra min undersøkelse viser en viss forskyvning her, hvor færre enn $\frac{1}{4}$ har to foreldre uten høyere utdanning og over halvparten har to foreldre med høyere utdanning. Tabell 4.3 viser fordelingen på de enkelte avdelingene. Stort sett er fordelingen jevn. Det gjøres enkelte hopp, som for eksempel den økte andelen foreldre uten høyere utdanning på 1. avdeling, men siden dette ikke står i en generell nedgangstendens, er det vanskelig å si om dette har noen betydning. Dette ses tydelig i illustrasjon 5.

Sammenlignet med jurister i arbeidslivet har studentene i dag langt større andel mødre med høy utdanning. Jusstudentene i dag har også oftere en far med høyere utdanning enn hva som er tilfellet blant juristene i forvaltningen, mens den norske advokatstanden har omtrent samme andel høyt utdannede fedre. Dommerne virker å befinne seg et sted midt i mellom forvaltningsjuristene og advokatene (Bahus 2001:45f; Fjell og Ring 2001:35; Lund 1990:17).

%	+MHU	MHU	-MHU	MHU/UHU	UHU
1. avd	20,9	16,9	8,1	29,1	25
2. avd	19,1	24,1	10,1	24,6	22,1
3. avd	23,1	19,8	14,9	26,4	15,7
4. avd	21,5	27,3	14,9	14,9	21,5
5. avd	17,9	17,9	12,7	29,1	22,4

Tabell 4.3 Foreldres totale utdanningsnivå.

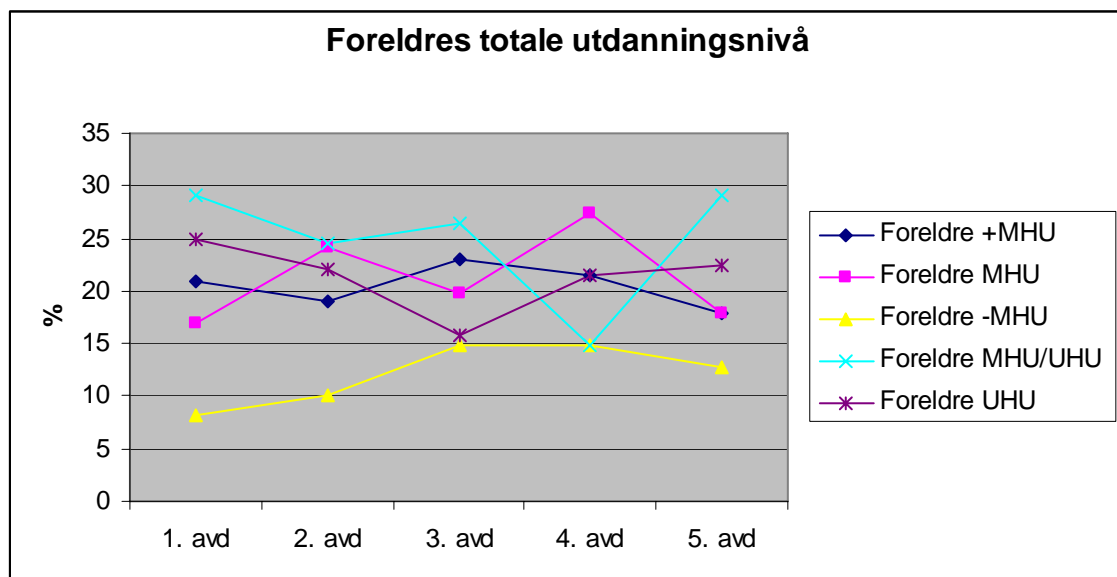
+MHU = Begge foreldre har universitetsutdanning

MHU = Én forelder har universitets-, én høgskoleutdanning

-MHU = Begge foreldre har høgskoleutdanning

MHU/UHU = Én av foreldrene har høyere utdanning

UHU = Begge foreldre er uten høyere utdanning

Illustrasjon 5. Foreldres totale utdanningsnivå over alle avdelinger.

4.3 Motivasjon

Spørsmålet om personlig motivasjon for å studere jus var for meg hele årsaken til at undersøkelsen ble igangsatt. Motivasjonen for jusstudiet sier noe om hva det er jusstudentene egentlig tenker om å studere jus, og jeg mener dette er svært viktig med tanke på hva slags jurist man ender opp som.

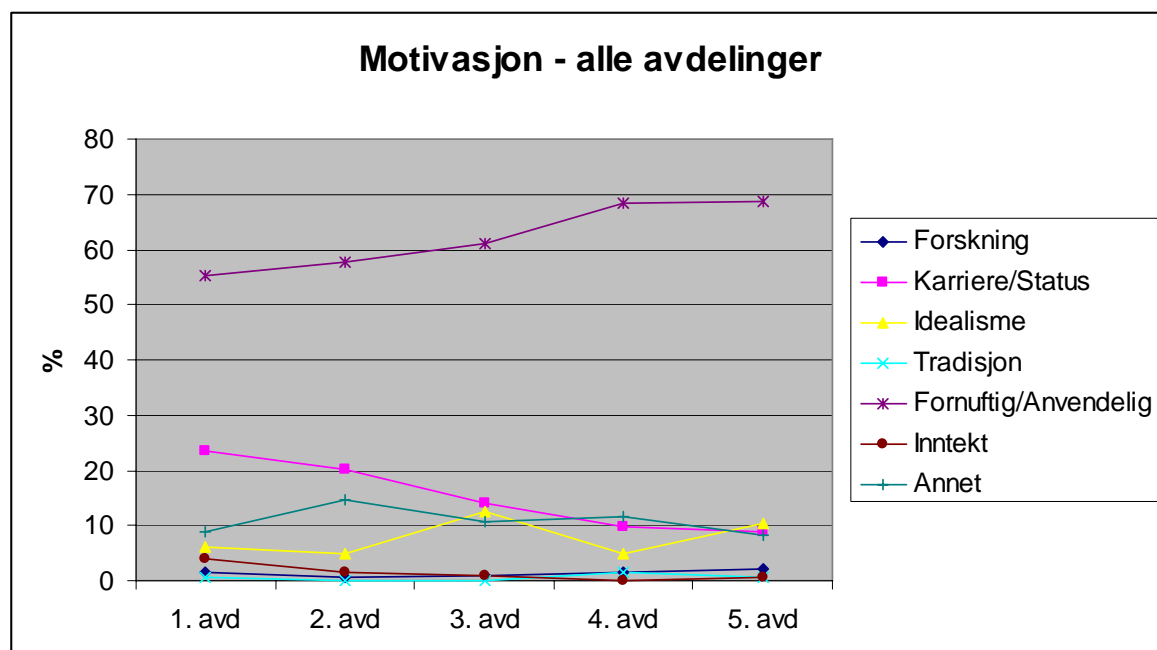
1,2 prosent av respondentene svarte at forskning var deres motivasjon for jusstudiet. 16 prosent svarte karriere og/eller status og 7,3 prosent idealisme. 0,6 prosent svarte at tradisjon var deres motivasjon. Hele 61,8 prosent av respondentene mener de studerer jus fordi det er fornuftig og/eller anvendelig, mens bare 1,5 prosent gjør det for inntekter. 11 prosent svarte ”annet”.

Når man ser på den prosentvise fordelingen over alle kullene, er det to tendenser som trer klart fram. For det første øker andelen studenter som har ”fornuftig/anvendelig” som motivasjon. For det andre synker andelen studenter som lar seg motivere av karriere og/eller status. Dette kan skyldes tre ting: Enten er det slik at motivasjonen rett og slett er tilfeldig fordelt på hvert kull. Med så klare fordelinger, og så stor fordelingslikhet på tvers

av kullene, er dette lite sannsynlig. En annen mulighet er at motivasjonen endrer seg over tid, jo mer kjent med faget man blir. Et tredje alternativ er at det blir mindre og mindre legitimt å innrømme lysten på karriere og status jo lengre ut i studiet (og stereotypene?) man kommer. For å kunne gjøre en kvalifisert gjetning er det ikke nok å kun se på disse tallene.

Motivasjon %	1. avd	2. avd	3. avd	4. avd	5. avd	Total
Forskning	1,4	0,5	0,8	1,6	2,2	1,2
Karriere/Status	23,6	20,1	14	9,7	9	16
Idealisme	6,1	5	12,4	4,8	10,4	7,3
Tradisjon	0,7	0	0	1,6	0,7	0,6
Fornuftig/Anvendelig	55,4	57,8	61,2	68,5	68,7	61,8
Inntekt	4,1	1,5	0,8	0	0,7	1,5
Annet	8,8	14,6	10,7	11,6	8,2	11

Tabell 5.1 Motivasjon for jusstudiet – alle avdelinger.

Illustrasjon 6. Motivasjon for jusstudiet – alle avdelinger.

Også motivasjonen viser små kjønnsforskjeller. Med unntak av på 5. avdeling er det en høyere kvinneandel som oppgir ”fornuftig/anvendelig” som motivasjon. Det er også flere kvinner som mener seg å være idealister, mens flere menn vil oppnå karriere/status med jusstudiet.

%	1. avd		2. avd		3. avd		4. avd		5. avd		Total	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
MOTIVASJON												
Forskning	1,1	1,9	0,8	0	0	1,9	2,7	0	0	4,3	0,9	2,1
Karriere/status	21,7	27,8	16,7	27,7	11,6	17,3	6,8	14	7,8	10	14	19,2
Idealisme	7,6	1,9	4,5	6,2	13	11,5	5,5	4	15,6	5,7	8,4	5,8
Tradisjon	1,1	0	0	0	0	0	1,4	2	1,6	0	0,7	0,3
Fornuftig/ anvendelig	57,6	53,7	59,1	53,8	63,8	57,7	71,2	66	67,2	70	62,8	60,5
Inntekt	2,2	7,4	1,5	1,5	1,5	0	9,6	0	0	1,4	1,2	2,1
Annet	5,4	5,6	10,6	4,6	10,1	11,5	9,6	12	7,8	8,6	11,4	10

Tabell 5.2 Motivasjon over alle avdelinger – kjønnsfordeling.

K=Kvinner M=Menn

Innenfor kategorien ”Annet” var det en del ulike spesifiseringer. Tabell 5.3 viser fordelingen av ”interesse”. De øvrige spesifiseringene dreide seg enten om en blanding av alternativene over, eller mer praktiske spesifikasjoner. Noen få valgte jus fordi de ikke hadde noe bedre å gjøre.

Interesse	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
% av ”Annet”	38,5	44,8	38,5	100	63,6
% av total avd.	3,4	6,5	1,4	11,3	5,2

Tabell 5.3 Motivasjon: Annet: Interesse

4.4 Karriereplaner

Respondentene i utvalget ble bedt om å oppgi hvor de så seg selv henholdsvis 5, 10 og 20 år etter studiet. På papirskjemaet var det mulig å krysse av for flere alternativ, men de aller fleste krysset av på ett for hvert tidsintervall. I nettskjemaet innså jeg i ettertid at det bare var mulig å krysse av for ett alternativ. I og med at de fleste også gjorde dette på papirskjemaet, vil dette imidlertid ikke skape de store reliabilitetsproblemene.

De aller fleste jusstudenter vil bli advokater. 137 kvinner og 57 menn har *ikke* krysset av for advokatykker; altså til sammen 31,9 prosent av kvinnene og 19,6 prosent av mennene, eller 26,8 prosent av den totale respondentmassen. Av denne drøye fjerdeparten har 5,7 prosent ønske om å bli dommer på ett eller annet tidspunkt. Halvparten av de som ikke ønsker å bli advokater ønsker å "bare" praktisere som jurist. Juristyrket i seg selv ser altså ikke ut til å være noen ønskedrøm blant respondentene. Av den totale respondentmassen er det bare 13,4 prosent som ønsker å bli jurist. Dette gjenspeiler neppe det bildet man får når disse engang kommer ut i arbeid. I dag utgjør yrkesaktive jurister i stat, næringsliv og kommune 56,9 prosent av Juristforbundets medlemsmasse (Juristforbundet 2006a). Kategorien "hjemmeværende, utlandet, pensjonister, militære", som utgjør 6,7 prosent av det totale medlemstallet i Juristforbundet, må også antas å inneha sin andel ikke-advokater og -dommere.

Det blir interessant å se om vi får en voksende advokatstand i fremtiden, men om dette er sannsynlig kommer an på kravene til jurister i fremtiden. Kanskje forlanges det etter hvert at flere jurister har advokatbevilling for å kunne få stillinger i eksempelvis privat næringsliv; eventuelt fordi en større andel jurister faktisk kommer til å ta slik bevilling. I dagens Norge er det kun mellom 30 og 35 prosent av juristbestanden som har advokatvirke. Dette bekreftes av medlemstallene i Norges Juristforbund (per 09.01.2006), hvor medlemmene i Den Norske Advokatforeningen utgjør 32,2 prosent av juristene i Juristforbundet (etter at studentmedlemmene er trukket fra). Advokatforeningen hevder at 90 prosent av advokatene i Norge er organisert hos dem (Advokatforeningen 2004). Juristforeningen sier i sin årsrapport for 2004-2006 at om lag 81 prosent er antatt å være registrert hos dem (Juristforening-

en 2006). Hvis man tar utgangspunkt i antallet juridiske kandidater, og omtrentlig antall advokater basert på Advokatforeningens tall, vil advokatstanden utgjøre 29,1 prosent av den totale juristbestanden. Basert på disse tallene er det trolig mange av respondentene som vil se seg nødt til å arbeide som jurister, selv om de i utgangspunktet ønsker å bli advokater.

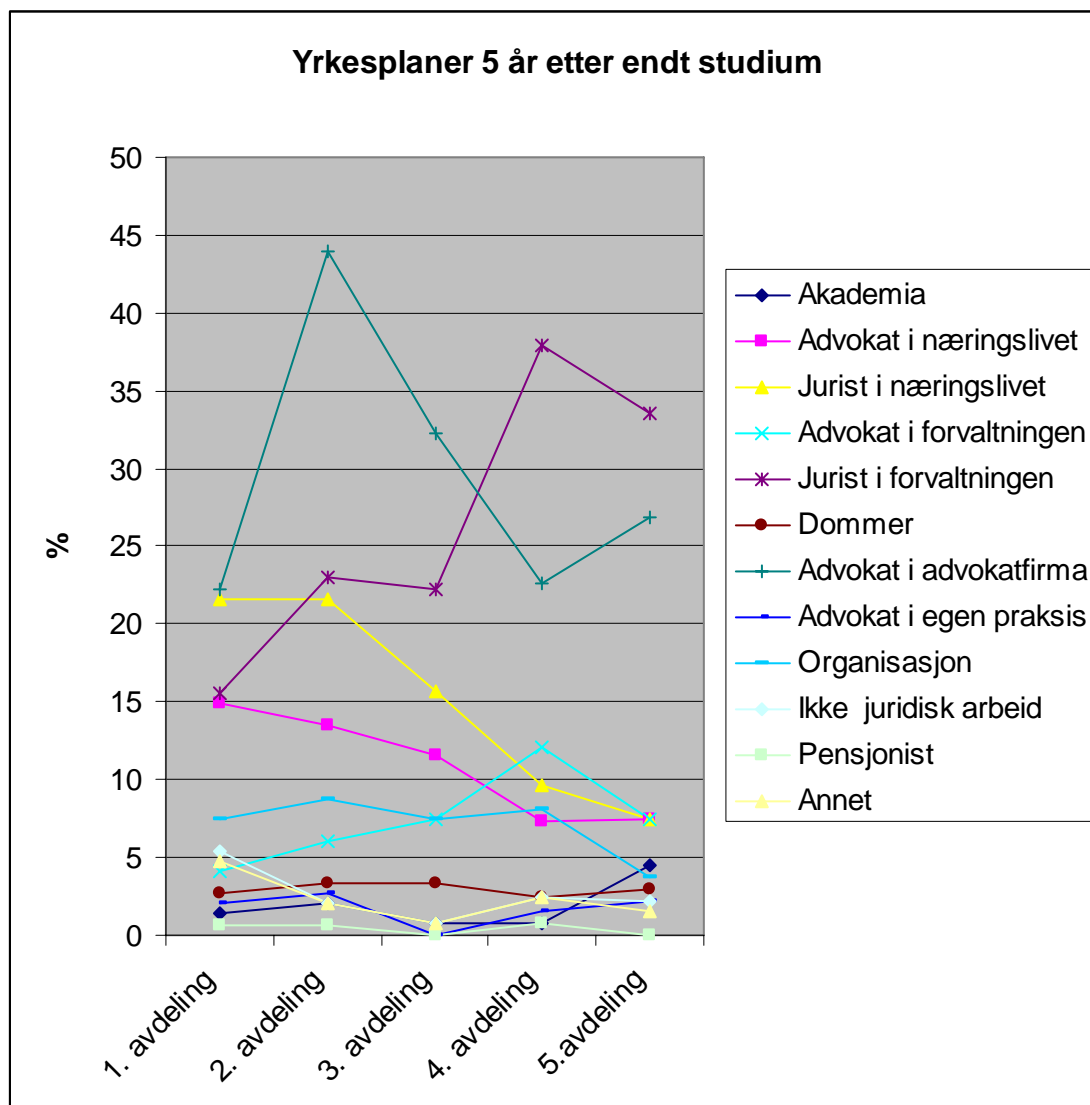
Ønsket yrke 5 år etter endt studium gir tre klare tendenser. For det første virker advokat i advokatfirma å være en ettertraktet stilling, uavhengig av hvor langt man er kommet i studiet. På de tre første avdelingene gir denne yrkeskategorien den største andelen respondenter. Her støter vi på den andre tendens: Ønsket om å være jurist i forvaltningen 5 år ut i arbeidslivet ser ut til å øke i styrke jo nærmere man kommer slutten på studiet. Over dobbelt så mange 5. avdelingsrespondenter som 1. avdelingsrespondenter ønsker å være jurist i forvaltningen etter 5 år. Dette kan være utslag av rasjonell tenkning når arbeidslivet nærmer seg. Forvaltningen kan for en jurist være det enkleste stedet å få arbeid: Det er mange instanser å velge mellom, og jurister kan brukes nær sagt overalt. Det er dessuten et utbredt visdomsord på fakultetet at man først bør jobbe litt i forvaltningen for å lære. Dette bekrefte av Elisabeth Fjells og Lillian Rings undersøkelse av juristene i forvaltningen, hvor mer enn halvparten av utvalget har mindre enn 5 års fartstid, og hvor nesten 30 prosent har hatt forvaltningen som sin første arbeidsplass. At arbeid i forvaltningen åpner for videre karrieremuligheter, er også et av de viktigste motivene til at jurister tar jobb der (Fjell og Ring 2001:87f). Også Marianne Klungland Bahus' undersøkelse av den norske advokatstanden peker på at 44 prosent har erfaring fra forvaltningen; 83 % av dem har 5 års fartstid eller mindre (Bahus 2001:80).

Den tredje tendensen er en nedgang i ønsket om å være jurist i næringslivet 5 år etter endt studium. Her ser man at tallet fra 1. avdeling reduseres til nesten 1/3 på 5. avdeling.

5 ÅR %	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5.avdeling
Akademia	1,4	2	0,8	0,8	4,5
Advokat i næringslivet	14,9	13,5	11,6	7,3	7,5
Jurist i næringslivet	21,6	21,6	15,7	9,7	7,5
Advokat i forvaltningen	4,1	6,1	7,4	12,1	7,5
Jurist i forvaltningen	15,5	23	22,3	37,9	33,6
Dommer	2,7	3,4	3,3	2,4	3
Advokat i advokatfirma	22,3	43,9	32,2	22,6	26,9
Advokat i egen praksis	2	2,7	0	1,6	2,2
Organisasjon	7,4	8,8	7,4	8,1	3,7
Ikke juridisk arbeid	5,4	2	0,8	2,4	2,2
Pensjonist	0,7	0,7	0	0,8	0
Annet	4,7	2	0,8	2,4	1,5

Tabell 6.1 Yrkesplaner 5 år etter endt studium

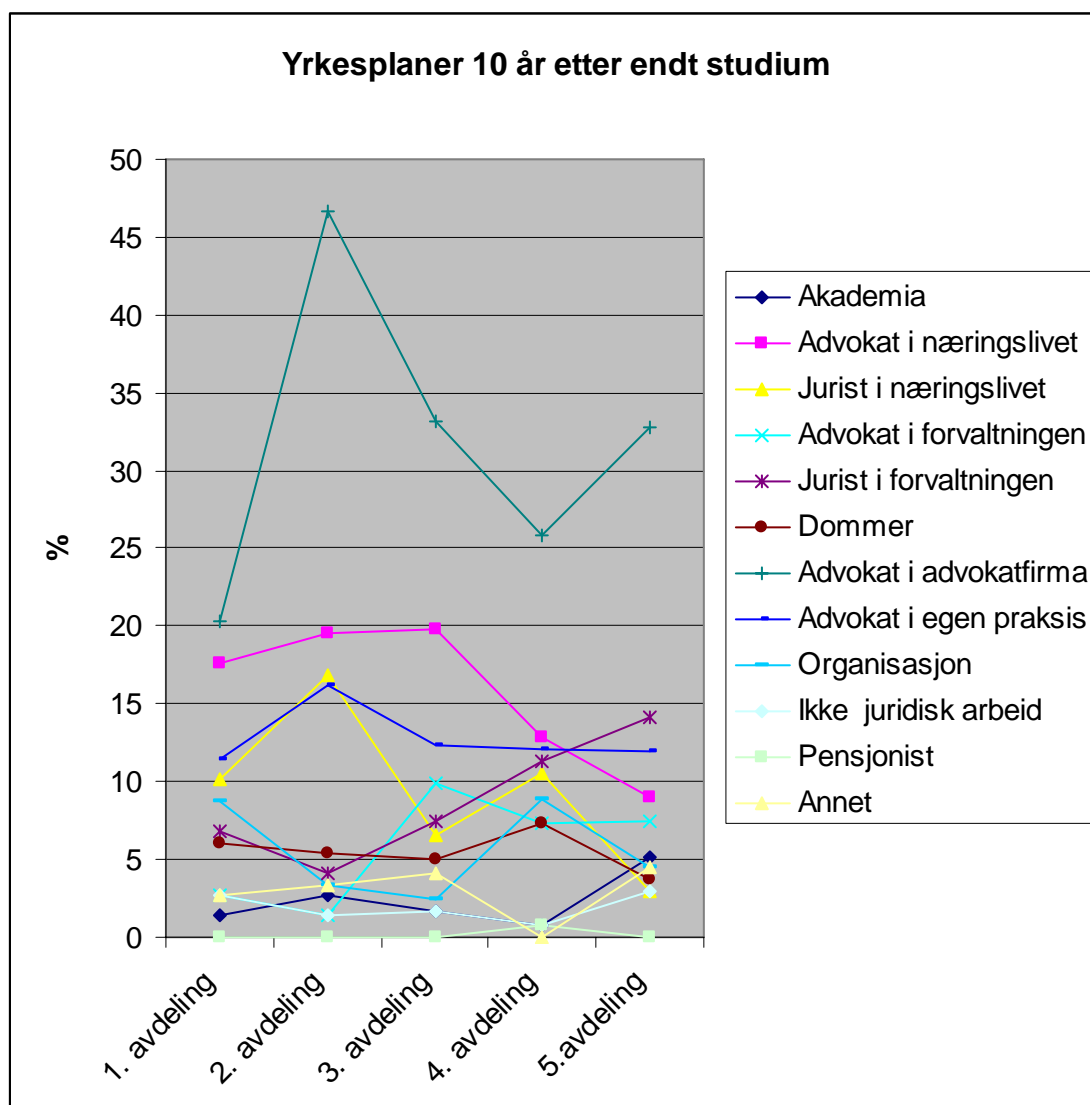

Illustrasjon 7. Yrkesplaner 5 år etter endt studium – alle avdelinger.

Etter 10 år er det fortsatt ettertraktet å være advokat i advokatfirma. Tallene varierer her fra ca 20 prosent til nesten 47 prosent, men på alle nivåer er dette den mest populære yrkeskategorien. I begynnende faser av studiet er også advokat i næringslivet en ønsket stilling, men dette avtar hos respondentene på 4. og 5. avdeling. I de andre yrkeskategoriene er det vanskelig å spore noe mønster. 'Advokat i egen praksis', 'dommer' og 'akademisk institusjon' holder seg forholdsvis stabile; de øvrige kategoriene svinger fra avdeling til avdeling.

10 ÅR %	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Akademia	1,4	2,7	1,7	0,8	5,2
Advokat i næringslivet	17,6	19,6	19,8	12,9	9
Jurist i næringslivet	10,1	16,9	6,6	10,5	3
Advokat i forvaltningen	2,7	1,4	9,9	7,3	7,5
Jurist i forvaltningen	6,8	4,1	7,4	11,3	14,2
Dommer	6,1	5,4	5	7,3	3,7
Advokat i advokatfirma	20,3	46,6	33,1	25,8	32,8
Advokat i egen praksis	11,5	16,2	12,4	12,1	11,9
Organisasjon	8,8	3,4	2,5	8,9	4,5
Ikke juridisk arbeid	2,7	1,4	1,7	0,8	3
Pensjonist	0	0	0	0,8	0
Annet	2,7	3,4	4,1	0	4,5

Tabell 6.2 Yrkesplaner 10 år etter endt studium

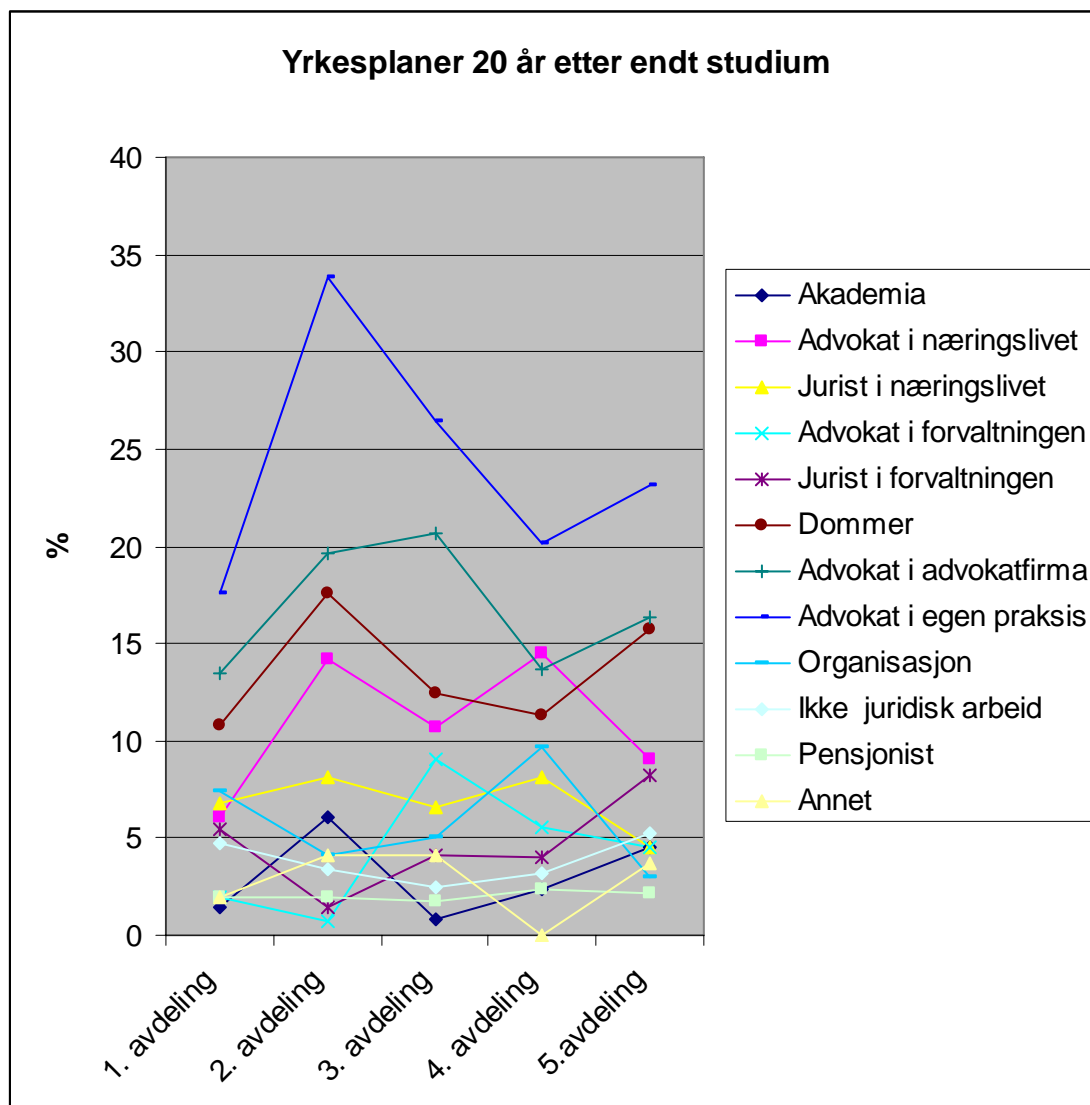

Illustrasjon 8. Yrkesplaner 10 år etter endt studium.

Ønsker for 20 år etter endt studium er langt mer varierte enn etter 5 og 10 år. Høyest i kurs for alle avdelinger ligger nå en egen advokatpraksis, men også 'advokat i advokatfirma' er en ønsket stilling, fulgt av 'dommer' og 'advokat i næringslivet'. Totalt er det på alle trinn unntatt 1. avdeling over 50 prosent som vil bli advokater etter 20 år; på 2. og 3. avdeling nesten 70 prosent. Åkvågs undersøkelse viser noe lavere tall; rundt 50 prosent ønsker advokatstilling etter 20 år (Åkvåg 2000:121). 'Jurist i næringslivet' holder et jevnt nivå over alle 5 avdelinger; ellers er det opp til stor variasjon i kategoriene.

20 ÅR %	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5.avdeling
Akademia	1,4	6,1	0,8	2,4	4,5
Advokat i næringslivet	6,1	14,2	10,7	14,5	9
Jurist i næringslivet	6,8	8,1	6,6	8,1	4,5
Advokat i forvaltningen	2	0,7	9,1	5,6	4,5
Jurist i forvaltningen	5,4	1,4	4,1	4	8,2
Dommer	10,8	17,6	12,4	11,3	15,7
Advokat i advokatfirma	13,5	19,6	20,7	13,7	16,4
Advokat i egen praksis	17,6	33,8	26,4	20,2	23,1
Organisasjon	7,4	4,1	5	9,7	3
Ikke juridisk arbeid	4,7	3,4	2,5	3,2	5,2
Pensjonist	2	2	1,7	2,4	2,2
Annet	2	4,1	4,1	0	3,7

Tabell 6.3 Yrkesplaner 20 år etter endt studium

Illustrasjon 9. Yrkesplaner 20 år etter endt studium.

Det er usikkert om man kan betrakte jusstudentene som en så ensartet gruppe at linjer kan trekkes fra 1. til 5. avdeling som om det var de samme studentene over tid. Imidlertid er det mange trekk som synes å peke mot at de er enige om en hel del, også på tvers av årskullene. Jeg velger derfor likevel å trekke disse linjene. Spesielt når det kommer til valgfag og karriereplaner vil det med høy sannsynlighet spille en rolle hvor man befinner seg i studiet.

Karriereplanene kan sannsynligvis utdype hvorfor respondentene studerer jus og hva de vil med den (se pkt. 4.3). At såpass mange – også på 4. og 5. avdeling – ønsker å bli advokater, kan tyde på at de faktisk lar seg motivere av ønsket om å gjøre karriere eller oppnå status, selv om de ikke lar det komme til uttrykk i svarene om motivasjon for jusstudiet. Faktisk viser det seg at 45 prosent av de som valgte ”Fornuftig/anvendelig” som motivasjon, ønsker å befinne seg i et typisk statusyrke – advokat, dommer eller innen akademisk institusjon (som henger svært høyt i det juridiske miljø) – etter 5 år, og etter 20 år er tallet økt til 63,8 prosent.

Ser man på alle de som *ikke* har oppgitt ”karriere/status” som motivasjonsfaktor, er det 45,5 prosent av mennene og 34,7 prosent av kvinnene som ønsker seg et typisk statusyrke etter 5 år; totalt 38,9 prosent av respondentene. Etter 20 år er tallene 60,8 prosent av mennene og 58 prosent av kvinnene. Til sammen er det 59,3 prosent av de som *ikke* oppgav ”karriere/status” som motivasjon som ønsker et statusyrke 20 år etter endt studium. Uavhengig av motivasjon er det 77 prosent av mennene og 69,3 prosent av kvinnene som ønsker seg et statusyrke 20 år etter endt studium; totalt 72,4 prosent av respondentmassen. Åkvågs undersøkelse viser at respondentene i langt større grad ønsker å jobbe i privat sektor enn i offentlig (Åkvåg 2000:122), noe som gir de høyeste lønningene (se pkt 4.5.2).

50,9 prosent av mennene og 43,7 prosent av kvinnene oppgir bare statusyrker som ønskede yrker 5, 10 og 20 år etter endt studium. Dette er 46,3 prosent av alle respondenter. 15,1 prosent av mennene og 24,7 prosent av kvinnene oppgir ingen statusyrker, verken etter 5, 10 eller 20 år; noe som utgjør 20,7 prosent av alle respondentene.

At ”karriere/status” og ”inntekt” har en nedgang, mens ”fornuftig/anvendelig” viser en stigende tendens fra 1. avdeling til 5., kan tyde på at det i løpet av studiet faktisk *blir* mindre legitimt å uttrykke ønsker om å oppnå stillinger som fører til høy sosial status. Jo dypere man kommer inn i jussen og det juridiske studium, jo mer preget blir man av de generelle tankestrømninger. Dette kan også ses i tendensen til at langt flere mot slutten av studiet ønsker en stilling som jurist i forvaltningen enn ved begynnelsen. Alternativt kan

det være at man faktisk synes det er fornuftig og anvendelig å jobbe i yrker som gir status (og ofte høy inntekt) jo lenger ut i studiet man kommer, og heller mener *det* er motivasjonen enn inntekten og statusen i seg selv.

4.5 Fagvalg

4.5.1 Faglig interesse

Respondentene ble spurt om hvilke fag de finner interessante. Her var det mulig å merke av for så mange alternativer man ønsket. Jeg benyttet meg av Bahus' inndeling i 'Forretningsjus (Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)', 'Familierecht (Arve-, familie-, skifterett o.l.)', 'Velferdsrett (Helse-, sosial-, trygderett o.l.)', 'Miljørett (Naturvern, planlegging o.l.)', 'Strafferett' og 'Annet, spesifiser' (se Bahus 2001). (I ettertid har jeg forstått at det ville vært mer hensiktsmessig å dele opp i store faggrupper, og deretter 'øvrige privatrettslige fag' og 'øvrige offentligrettslige fag'.)

Forretningsjus og strafferett er de fagene respondentene er mest interessert i. Gjennom hele studiet holder de høyest plassering. Velferds- og miljørett vekker jevnt over ikke den store interessen, bortsett fra en liten oppsving for velferdsretten på 3. og 4. avdeling. Familierecht vekker stor interesse hos de nyere studentene, men synker etter hvert i kurs. Dette kan være fordi det er lenge siden faget sto på timeplanen for de mest erfarne studentene.

%	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Forretningsjus	45,9	52,8	67,8	49,2	53
Familierecht	45,3	51,8	28,1	25,8	18,7
Velferdsrett	10,8	12,6	20,7	19,4	12,7
Miljørett	8,1	7	10,7	8,9	17,2
Strafferett	47,3	51,3	51,2	60,5	38,8
Annet	17,6	17,6	27,3	25	38,1

Tabell 7.1 Faglig interesse, alle avdelinger.

Innenfor kategorien ”Annet” var det stor variasjon. Det er særlig mot slutten av studiet man interesserer seg for andre fagkategorier enn de enkle grupperingene oppgitt i skjemaet. Det er naturlig; etter flere års studium er man blitt kjent med mangfoldet av juridiske fag. Spesielt på 5. avdeling, som er valgfagdelen av studiet, er det bredde i interessefeltet.

Jeg delte gruppen inn i de faggruppene som syntes å gå igjen oftest. Under ’Internasjonalt’ grupperte jeg EU/EØS-rett, folkerett, menneskerettigheter og øvrig internasjonal rett. Offentlig rett og privatrett er store sekke kategorier som ikke gir detaljer, men som var mest hensiktsmessig, fordi det ofte bare var én eller to respondenter som var enige om et interessefelt. Tabell 7.2 viser fordelingen. Tallene er oppgitt i prosent av hver avdelings totale respondentgruppe.

% av total	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Internasjonalt	8,8	6,5	17,4	18,5	18,7
Arbeidsrett	0,7	0	2,5	2,4	3
Offentlig rett	0,7	7	5	2,4	13,4
Privatrett	10,1	4,5	4,1	1,6	9

Tabell 7.2 Faglig interessen: Annet. Alle avdelinger.

På 1. avdeling har man hovedsakelig privatrett. Dette gjenspeiler seg da også i at 10,1 prosent av respondentene herfra interesserer seg for andre privatrettslige fag. Utover i studiet blir det mindre interesse for privatrettslige fag, med unntak av forretningsjus, og mer interesse for internasjonale og offentligrettslige fag.

4.5.2 Faglig spesialisering

På 5. avdeling skal man spesialisere seg på ett eller flere juridiske områder. Respondentene ble bedt om å oppgi hva de tenker å spesialisere seg i. For mange av dem er dette svært langt fram i tid, og svarene vil trolig endre seg når de har nye fag på undervisningsplanen, eller når de for eksempel lærer hvor nyttig eller unyttig faget er i arbeidslivet.

Fagkategoriene var de samme som over, og også her har jeg gruppert 'Annet' i de samme kategoriene som i tabell 7.2.

Når det gjelder valg av spesialisering, er forretningsjus helt på topp. Omtrent halvparten av respondentene planlegger å spesialisere seg innenfor denne fagkategorien. Strafferett holder en jevn linje fram til 5. avdeling før kategorien omtrent halveres. 5. avdelingsrespondentene er i gang med sin spesialisering, så disse tallene gjenspeiler faktiske forhold framfor plan. Familierett har her sunket drastisk, og utgjør en mindre andel enn velferdsrett og miljørett. Den nest største fagkategorien på 5. avdeling er 'annet', som for øvrig viser en forholdsvis jevn stigning fra 1. avdeling.

%	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Forretningsjus	45,3	64,2	60,3	47,6	48,5
Familierett	20,3	41,2	12,4	11,3	6,7
Velferdsrett	6,1	10,8	9,1	8,9	8,2
Miljørett	6,8	6,8	5,8	4,8	9,7
Strafferett	31,8	49,3	33,1	35,5	19,4
Annet	23,6	31,8	34,7	30,6	44,8

Tabell 7.3 Planlagt spesialisering – valgfag.

Innenfor 'annet'-kategorien er det særlig internasjonale fag som utpeker seg, og da spesielt med henhold til de tre siste avdelingene. Blant 5. avdelingsrespondentene ser vi at både internasjonale, privatrettslige og offentligrettslige fag utgjør store andeler av spesialiseringen, og også arbeidsrett har den største andelen respondenter på den siste delen av studiet. Tallene er oppgitt i prosent av hver avdelings totale respondentgruppe.

% av total	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Internasjonalt	6,1	6	17,4	14,5	15,7
Arbeidsrett	1,4	0	1,7	4,8	7,5
Offentlig rett	2	6,5	9,9	3,2	13,4
Privatrett	6,1	3,5	4,1	3,2	16,4

Tabell 7.4 Planlagt spesialisering – valgfag. Annet.

Også fagvalgene kan peke i retning av den egentlige – muligens ubevisste – motivasjonen for jusstudiet. Forretningsjus er et viktig fagområde innen privat næringsliv, og enten man vil arbeide som jurist ansatt i næringslivet, eller som advokat i tradisjonell advokatpraksis, vil man trolig støte på svært mye forretningsjus (se f.eks. Bahun 2001:116). Innen forvaltningen er det mindre bruk for forretningsjus og privatrett, og det er da også her man finner de lavere juristlønnene. 48,5 prosent av respondentene på 5. avdeling har valgt å spesialisere seg innen forretningsjus, 13,3 prosent av disse har i tillegg valgt privatrettslige fag. Ytterligere 13,4 prosent av respondentene på 5. avdeling har valgt andre privatrettslige fag. Til sammen er det altså 61,9 prosent av 5. avdelingsrespondentene som velger privatrettslige fag. Det er klart at de høyeste inntektene ligger i privat virksomhet: privat næringsliv og tradisjonell advokatvirksomhet (Juristforbundet 2006b). Igjen kan det imidlertid spørres om hvorvidt man lar seg motivere av inntekt eller fornuft når man ønsker å jobbe med et fagfelt som gir gode lønninger.

4.5.3 Mykjustesen

Undersøkelsene til Bahun (2001), Fjell og Ring (2001) og Åkvåg (2000) bekrefter alle den såkalte mykjustesen; at kvinner har en tendens til å velge mer omsorgspregede fag enn menn, som i større grad velger 'harde' fag med mindre omsorgsaspekter. Også tallene fra min undersøkelse bekrefter dette. Tabell 8.1 viser hvor stor andel av de kvinnelige og mannlige respondentene som er interessert i de ulike fagene. Allerede her står mykjustesen sterkt. Imidlertid kommer dette enda klarere til uttrykk i tabell 8.2. For både kvinner og

menn bortimot halveres andelen som ønsker å velge familierett, velferdsrett og miljørett sammenlignet med tallene for interesse for de nevnte fag, men innen familierett er det bare 9,6 prosent som ønsker å spesialisere seg, mot de 25,1 prosentene som fatter interesse for faget. Her reduseres altså tallene med mer enn i de andre fagkategoriene nevnt.

Et interessant diskusjon kan være hvorvidt strafferett er 'myk' eller 'hard' jus. Vel er strafferett omsorgspreget og idealistisk motivert, og flere kvinnelige respondenter lar seg motivere av idealisme, og tilsynelatende omsorg, men strafferettsadvokater er også de som oftest vises i media, og som dermed får høy status – i alle fall blant lekfolk. Dessuten vil en jurist som driver med strafferett måtte være både empatisk og kynisk: empatisk på vegne av sin klient, kynisk på vegne av seg selv, for å skjerme seg mot overbelastning ved å la jobben gå for mye inn på seg, og kynisk på vegne av motparten. Regelverket er ofte kynisk overfor siktede av hensyn til fornærmede, eller omvendt, spesielt er prosessreglene lite fleksible. Påtalemyndigheten har heller ikke i like stor grad det omsorgspregede ved seg; de jobber for kollektivet, ikke det sårbare individet. Strafferett er med andre ord et fagfelt med en balansert blanding av myke og harde momenter. Fagfeltet vekker interesse hos begge kjønn, men det er en viss overvekt av kvinnelige respondenter som både er interessert og ønsker å spesialisere seg innen faget.

Faglig interesse %	Kvinner	Menn
Forretningsjus (Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)	45,6	67,4
Familierett (Arve-, familie-, skifterett o.l.)	44,9	25,1
Velferdsrett (Helse-, sosial-, trygderett o.l.)	19,3	8,2
Miljørett (Naturvern, planlegging o.l.)	9,1	11,7
Strafferett	55,1	43,6
Annet	26,3	22

Tabell 8.1 Faglig interesse fordelt på kjønn.

Spesialisering %	Kvinner	Menn
Forretningsjus (Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)	41,2	62,2
Familierett (Arve-, familie-, skifterett o.l.)	23	9,6
Velferdsrett (Helse-, sosial-, trygderett o.l.)	9,8	5,8
Miljørett (Naturvern, planlegging o.l.)	5,8	7,2
Strafferett	34,2	28,5
Annet	36,5	22,3

Tabell 8.2 Planlagt faglig spesialisering fordelt på kjønn

4.6 Annen utdannelse

257 respondenter – 35,4 prosent – ønsker å ta eller har allerede tatt annen utdannelse i tillegg til jusstudiet. Dette er en økning på 15 prosent bare de siste 8 årene; Åkvågs undersøkelse viser at 20 prosent av respondentene ønsket å ta tilleggsutdannelse.

Tabell 9.1 viser at tallene ikke varierer nevneverdig fra kull til kull. At tallet er høyest på 1. avdeling kan skyldes at en del studenter ikke vil fortsette med studiet, og derfor ønsker en annen utdannelse. Stigningen fra 4. til 5. avdeling kan muligens skyldes at respondentene på 5. avdeling nærmer seg arbeidslivet, og ser verdien av å ha ytterligere kompetanse for å komme inn på arbeidsmarkedet.

Annen utd.	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
JA	39,9 %	35,2 %	35,5 %	31,5 %	35,8 %

Tabell 9.1 Prosentandel respondenter på hvert kull som ønsker/har annen utdannelse enn jus.

Respondentene har oppgitt en hel del ulike utdannelser de ønsker/har i tillegg til jusstudiet. Jeg har gruppert disse inn i seks grove kategorier. Ikke uventet når man ser på Åkvågs resultater fra 1998 (Åkvåg 2000:111), viser tabell 9.2 at det er økonomi og administrative

fag som jevnt over har høyest oppslutning (med unntak av ”annet”, som er en sekkebetegnelse for fag med 1-3 respondenters oppslutning, og som varierer fra sykepleie til krigsskolen). På 5. avdeling står imidlertid samfunnsvitenskapelige fag (f.eks. kriminologi, statsvitenskap og sosiologi) høyere i kurs enn økonomi/administrativt. Også språkkunnskaper ser ut til å bli vektlagt. Dette kan skyldes den økende globaliserings-tendensen (se f.eks. Papendorf 2002) vi ser i den vestlige verden i dag, hvor språkkunnskaper kan være en forutsetning for å få arbeid innenfor mer internasjonaliserte sektorer. Det samme er trolig begrunnelsen for at ønsket om å ta en utenlandsk master i jus (L.L.M) stiger mot slutten av studiet. Det er sannsynlig at studenter på de laveste nivåene ikke har like stor kunnskap om denne muligheten og hvilke fordeler den kan tilføre som de mer erfarne studentene.

%	1. avdeling	2. avdeling	3. avdeling	4. avdeling	5. avdeling
Økonomi/Adm	27,1	34,3	48,8	43,6	20,8
L.L.M	0	0	4,7	12,8	18,8
Språk	16,9	14,3	7	12,8	12,5
Samfunnsfag	13,6	24,3	9,3	23,1	29,2
Humaniora	10,2	4,3	4,7	7,7	8,3
Annet	44,1	25,7	48,8	17,9	33,3

Tabell 9.2 Prosentvis fordeling av de forskjellige utdannelseskategoriene som ønskes/innehas i tillegg til jusstudiet.

4.7 Stedlig bakgrunns betydning for motivasjon, yrkes- og fagplaner

Hvor i Norge man har vokst opp ser ikke ut til å spille noen identifiserbar rolle i hva som er motivasjon for studiet, og hvilke planer man har med jussen. Imidlertid kan det være et poeng at knapt 5 prosent av studentene ved Juridisk fakultet er innvandrere (tall fra Universitas 2006), og at disse kanskje kunne brakt med seg kulturtrekk som avviker noe fra normalen ved juridisk fakultet. Bare 1,6 prosent av studentmassen har vokst opp i utlandet,

og dette tallet (11 respondenter) er for lite til å si noe om hva oppveksten deres kan ha ført til av holdninger.

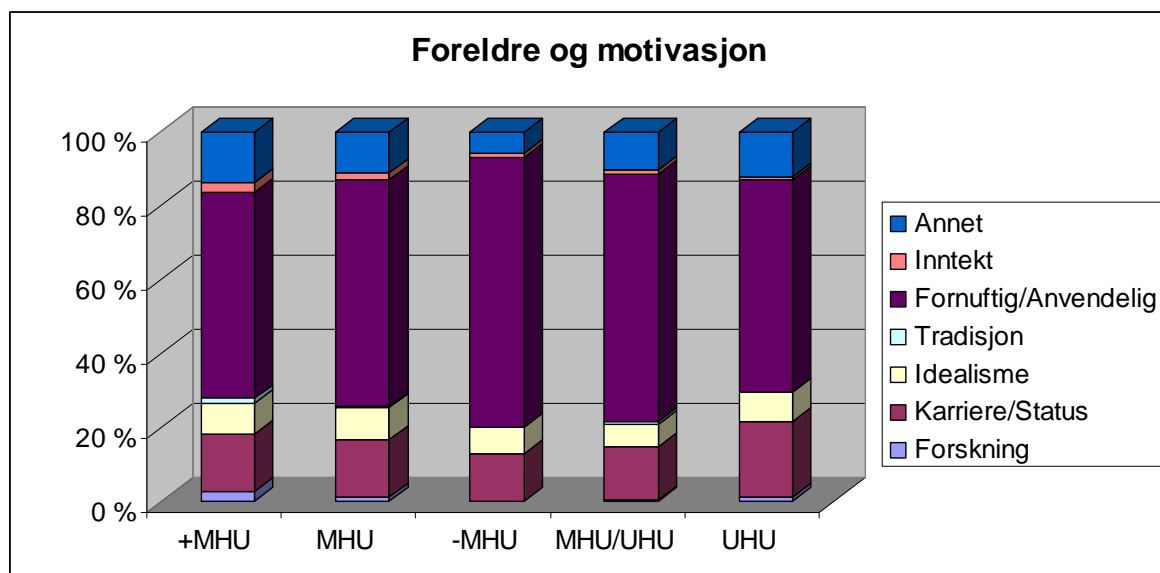
4.8 Sosial bakgrunns betydning for motivasjon, yrkes- og fagplaner

Innenfor høyere utdanning finnes det skillelinjer, noe jeg personlig merker hver dag som jusstudent. Mest prestisjefyllt er universitetsfag, og da særlig profesjonsstudier. Jusstudiet er blant disse, sammen med blant annet medisin og psykologi. Høgskolestudier kommer i en litt lavere statusgruppe, kanskje på grunn av kvinnedominansen (eller kanskje det er derfor kvinner har valgt høgskolen som et trygt valg).

Håvard Helland (2006) viser at det er tendenser til at studenter velger ulikt innenfor forskjellige grupperinger av høyere utdanning, og jeg har derfor delt respondentene inn etter foreldrenes "grad" av høyere utdanning: Begge foreldre har universitetsutdanning; begge foreldre har høyere utdanning, men én har høgskole- og én universitetsutdanning; begge foreldre har høgskoleutdanning; én av foreldrene har høyere utdanning; begge foreldre har lavere/ingen utdanning. I følge Hellands undersøkelse av universitetsutdannede tenderer universitetsstudenter til å velge fag ut fra hvilken kategori foreldrene deres befinner seg i, slik at de kan opprettholde familiens sosiale status ved reproduksjon. Dette gjør i så fall at universitetsstudenter med foreldre med de høyest rangerte utdannelsene – deriblant jus – i realiteten har mindre valgmuligheter med hensyn til å opprettholde den sosiale statusen enn studenter med foreldre med lavere universitets- eller profesjonsutdanning. Ikke uventet er det en stor del av jusstudentene som har svært høyt utdannede foreldre, men det er også mange som har foreldre med lavere rangert utdanning. Å velge jussen for disse, bidrar minst til å opprettholde det sosiale statusnivået familien alt ligger på. Imidlertid blir høyere utdanning mer og mer vanlig i dagens Norge, og dette kan føre til at det går en slags inflasjon i universitetsutdanning, slik at en slik utdanning ikke har den samme sosiale tyngde som tidligere (Helland 2006).

4.8.1 Foreldres utdanningsnivå og motivasjonen for jusstudiet

Illustrasjon 10 viser hvordan motivasjonen for jusstudiet er fordelt på respondentene i de ulike kategoriene. Det er iøynefallende hvor liten forskjell det er. Bildet avviker heller ikke ved nærmere analyse av de enkelte avdelinger. Det er derfor lite sannsynlig at foreldrenes utdanningsnivå har direkte innvirkning på respondentenes personlige motivasjon for å studere jus. Jeg vil likevel se nærmere på om foreldrenes sosiale status kan ha innvirket på hvilke karriereplaner studentene har, fordi motivasjonen som nevnt kan komme indirekte til uttrykk gjennom karriereplanene (se pkt. 4.4).

Illustrasjon 10. Foreldre og motivasjon – alle respondenter.

4.8.2 Foreldres utdanningsnivå og karriereplaner

For å undersøke om foreldrenes status kan ha innvirkning på valg av ønsket karriere, vil jeg dele respondentene inn i to grove grupper: alle som kun har oppgitt statusyrker i sine fremtidsplaner (50,9 prosent av mennene og 43,7 prosent av kvinnene; 46,3 prosent av alle respondenter), og alle som ikke har oppgitt statusyrker i det hele tatt (15,1 prosent av mennene og 24,7 prosent av kvinnene; 20,7 prosent av alle respondenter).

Tabell 10.1 viser prosentvis andel av respondenter med ønske om statusyrke, fordelt på foreldrenes ulike utdanningsnivåer. Tallene viser ingen tegn til klare tendenser, men man kan peke på at kvinnelige respondenter med to foreldre med universitetsutdannelse i mindre grad enn sine medsøstre bare ønsker seg statusyrker. Dette kan kanskje understrekes av at de fleste kvinnelige respondentene som ikke ønsker statusyrke i det hele tatt, har to foreldre med universitetsutdannelse, men her kommer de som har en mor med høgskoleutdannelse og en far uten høyere utdannelse rett bak. Når tallene er så jevne, er det eneste som kan sies med sikkerhet at foreldrenes utdanningsnivå ikke har *tydelig* innvirkning på valget av høystatusyrker. For en hel rekke av tallene – særlig for menn – er det dessuten så få i hver sosiale kategori at tallene neppe vil være representative.

Foreldrepåvirkning %	Kvinner kun statusyrke	Menn kun statusyrke
Begge UNIV	24,7	42
Far UNIV, mor HS	36,8	55,1
Mor UNIV, far HS	50	58,3*
Begge HS	48,1	54,5
Far UNIV, mor 0	35,7	45*
Far HS, mor 0	30,8	40
Mor UNIV, far 0	45,5*	62,5*
Mor HS, far 0	37,5	47,4 *
Begge 0	42	44,6

Tabell 10.1 Prosentvis andel av respondenter som ønsker statusyrker av foreldre innen ulike utdanningsnivåer.

UNIV = universitetsutdannelse HS = Høgskoleutdannelse 0 = Ingen høyere utdannelse.

* Totaltallet er for lavt til å være representativt.

Foreldrepåvirkning %	Kvinner ikke statusyrke	Menn ikke statusyrke
Begge UNIV	32,5	18,8
Far UNIV, mor HS	25	12,2
Mor UNIV, far HS	16,7	0
Begge HS	22,2	6,1
Far UNIV, mor 0	21,4	10
Far HS, mor 0	23,1	20
Mor UNIV, far 0	9,1*	0
Mor HS, far 0	31,3	21,1
Begge 0	22	19,6

Tabell 10.2 Prosentvis andel av respondenter som ikke ønsker statusyrker av foreldre innen ulike utdanningsnivåer.

UNIV = universitetsutdannelse HS = Høgskoleutdannelse 0 = Ingen høyere utdannelse.

* Totaltallet er for lavt til å være representativt.

4.8.3 Foreldres utdanningsnivå og fagvalg

Tabell 11 viser at tallene ikke avviker nok til å fastslå noen klar tendens. På grunn av dette har jeg heller ikke gått inn i sekkekategoriene ”annet” for å se nærmere på de ulike faggruppene den inneholder. De få avvikene som *kan* ses, er at få kvinnelige respondenter og med en mor med universitetsutdannelse og en far med lavere/ingen utdannelse (gruppe 7) velger familierett. At et slikt foreldrepar ikke fremmer de tradisjonelle familieverdiene som bygger på tradisjonelle kjønnsroller, er en eventuell mulighet som jeg ikke skal gå nærmere inn på her. Samtidig bryter mønsteret hos de mannlige respondentene med dette, da ingen av mennene med et slikt foreldrepar velger familie-, velferds- eller miljørett, som jo kan sies å være mer eller mindre omsorgsfag – altså ”mykjus” (se pkt 4.5.3).

%	Forretningsjus			Familierett			Velferdsrett			Miljørett			Strafferett			Annet		
	K	M	T	K	M	T	K	M	T	K	M	T	K	M	T	K	M	T
1	42,3	68,1	54,8	16,9	12	14,4	7,8	4,4	6,2	2,6	12	6,8	28,6	26	27,4	42,9	17	30,8
2	44,1	67,3	53,8	17,6	10	14,5	13,2	6,1	10,3	2,9	4,1	3,4	30,9	16	24,8	29,4	22	26,5
3	50	41,7	47,2	16,7	25	19,4	8,3	0	5,6	12,5	0	8,3	25	25	25	41,7	33	38,9
4	42,6	69,7	52,9	24,1	6,1	17,2	7,4	3	5,7	5,6	12	8	31,5	30	31	44,4	15	33,3
5	42,9	55	47,9	25	5	16,7	3,6	5	4,2	14,3	5	10,4	50	25	39,6	25	25	25
6	38,5	64	48,4	28,2	12	21,9	10,3	4	7,8	5,1	4	4,7	30,8	12	23,4	41	32	64,1
7	36,4	75	52,6	9,1	0	5,3	9,1	0	5,2	9,1	0	5,2	36,4	38	36,8	45,5	38	42,1
8	46,9	57,9	51	28,1	16	23,5	12,5	10,5	11,8	0	11	3,9	46,9	32	41,2	28,1	21	25,5
9	34	51,8	40,4	29	5,4	20,5	12	5,4	9,6	8	5,4	7,1	37	46	40,4	35	23	13,5

Tabell 11 Foreldrenes utdanningsnivå og eventuell påvirkning på fagvalg. K=Kvinner M=Menn T=Total.

1=Begge UNIV

2=Far univ, mor HS

3=Mor univ, far HS

4=Begge HS

5=Far univ, mor 0

6=Far HS, mor 0

7=Mor univ, far 0

8=Mor HS, far 0

9=Begge 0

4.9 Oppsummering av resultatene

Det var 59,3 prosent kvinner som besvarte undersøkelsen, og 40,7 prosent menn. Respondentene kommer fra alle deler av landet; hovedsakelig fra Sør-Østlandet. Respondentene fra Oslos og Akershus' "vestkant" utgjør 26,5 prosent av hele respondentmassen.

24,5 prosent av respondentene har en far uten høyere utdanning, og 29 prosent har en mor uten høyere utdanning. Det ser ut til at kvinner oftere har foreldre med lavere utdanningsnivå enn menn, og Mathiesens hypotese om at kvinnelige jusstudenter trenger et ekstra spark bak, i form av høyere kulturell kapital enn menn, for å begynne på jusstudiet, viser seg ugyldig.

Totalt er det bare 21,6 prosent som har to foreldre uten høyere utdanning. 53,4 prosent har to foreldre med høyere utdanning, og ytterligere 25 prosent har én forelder med høyere utdanning.

61,8 prosent av alle respondentene mener de studerer jus fordi det er fornuftig/anvendelig. Kun 7,3 prosent lar seg motivere av idealisme, mens 16 prosent har valgt jus grunnet utsiktene til karriere/status. Jo lenger ut i studiet man kommer, jo høyere er antallet som velger "Fornuftig/Anvendelig" som motivasjon.

Bare 26,9 prosent av respondentene vil *ikke* bli advokater på et eller annet tidspunkt i karrieren. Dette står i skarp kontrast til hvor mange advokater det er i dag; rundt 30 prosent av dagens norske juriststand er i advokatyret. 59,3 prosent av de som *ikke* har oppgitt karriere eller status som motivasjon for jusstudiet ønsker likevel etter 20 år å befinne seg i et typisk statusyrke (akademia, advokat eller dommer). Totalt er det 72,4 prosent av respondentene som ønsker seg et statusyrke etter 20 år. 46,3 prosent oppgir bare statusyrker som ønskede stillinger 5,10 og 20 år etter endt studium.

Interessefeltene til respondentene varierer, men strafferett og forretningsjus har flest tilhengere. De som krysset av for "Annet" viste seg å hovedsakelig interessere seg for internasjonale fag. De samme fagene viser seg populære når det kommer til fag en ønsker å spesialisere seg i, men tallene varierer mer her. Særlig "Annet" får større andel når det gjelder spesialisering enn når det kommer til interesse.

Totalt 35,4 prosent har eller ønsker annen utdanning ved siden av jussen. Hovedsakelig er det økonomi, samfunnsvitenskapelige fag og språk som er oppgitt; alle er fag som passer godt sammen med jussen. Det er også mange som ønsker å ta en utenlandsk mastergrad i jus, såkalt L.L.M.

Verken stedlig eller sosial bakgrunn i form av foreldres utdanningsnivå ser ut til å ha nevneverdig innvirkning på valg av motivasjon, fagvalg eller karriereplaner.

5 Konsekvenser for norsk rettsliv

Hvis resultatene fra undersøkelsen blir satt ut i praksis, får de konsekvenser for retten i Norge. I resultatkapittelet ble det klart at jusstudentene er forholdsvis like på mange områder. De kommer hovedsakelig fra det øverste sosiale sjikt, og i Oslo og Akershus er tendensen at de kommer fra ”Vestkanten”. De har som motivasjon for jusstudiet at studiet er fornuftig og/eller anvendelig, de er i liten grad idealister, og de ønsker jevnt over å bli advokater. De er også ganske enige når det kommer til fagvalg. Hva kan en såpass ensartet gruppe gjøre med norsk rettsliv?

5.1 Rettssikkerhet

Før diskusjonen om hvilke konsekvenser jusstudentene av i dag kan få på norsk rett, kan det være passende å si hva som er den ideelle rett i Norge. Fundamentet i det demokratiske styresett er at ethvert individ har like stor rett til å bli hørt, og dermed må sies å ha like stor betydning. At man skal ha likhet for loven følger direkte av dette, og er et viktig rettssikkerhetsprinsipp. ’Urettferdighet’ bruker vi om tilfeller der resultatet ikke oppfattes som riktig, og det ligger i ordet selv at resultatet ikke har kommet fram på *rett* vis. At vi kaller retten i Norge for *rett* og ikke *lov* som de gjør i eksempelvis engelsktalende land, antyder at en moralsk standard som bakenforliggende, framfor en autoritærmakt: ’Rett’ skal være *rett*; altså skal retten være utformet *riktig*, slik vi i alminnelighet ser ’riktig’ som en målestokk for handlinger.

Rettssikkerhet er et ofte brukt, men sjelden begrunnet, begrep innen jussen. *Jusleksikon* kaller det en ”samlebetegnelse for en rekke krav som stilles til forvaltningen og rettsvesenet for at saker skal behandles på en mest mulig betryggende måte.” (Gisle et al. 2001). Jan

Fridthjof Bernt og Ørnulf Rasmussen kaller det ”et honnørord, en verdi som alle gjerne vil fremstå som tilhengere av, og det betyr at innholdet av begrepet lett vil bli preget av brukernes formål”(Bernt og Rasmussen 2003:42). ’Rettsikkerhet’ er med andre ord et tøyelig begrep. Det kommer oftest opp i forhold til forvaltningsrett, eller i saker der staten eller kommunen står mot et individ. Ideen om å skjermes for overgrep fra forvaltningen må imidlertid kunne overføres til at man også skal skjermes fra overgrep fra regelskaperne. Med andre ord blir rettsikkerhet et begrep om individets vern mot den individet overlegne (stats)makt. I og med at innholdet av begrepet lett kan preges av brukerens formål, vil jeg i det følgende bruke ”rettsikkerhet” om nettopp dette. Uttrykket får dermed preg av menneskerettighet, og menneskerettighetene blir et typisk eksempel på et uttrykk for rettsikkerhetsidealet. Dette underbygges av at Bernt og Rasmussen påpeker at ”frihetsbegrepet [...] ligger i bunnen for kravet om rettsikkerhet.”(Bernt og Rasmussen 2003:48). Det aller viktigste prinsippet i mitt rettsikkerhetsbegrep blir likhetsprinsippet. En forutsetning for at man skal behandle individer individuelt blir nettopp at man gir dem likeverd. Likhetsprinsippet er det som uttrykker at et menneske er fritt og uavhengig.

Den alminnelige befolkningen har i mine øyne i større grad enn juristene et syn på retten som det moralsk riktige. Juristene, på sin side, virker mer opptatt av selve regelverket enn hva som eventuelt måtte ligge bak. Det kan synes som om mange glemmer at rettsregler er politikk, og at politikk er utslaget av befolkningens vilje. ”Å blande jus med politikk” er i enkelte sammenhenger – og merkelig nok i forvaltningen, som jo er politikk i praksis – like ille som å blande jus med åpenbar, personlig synsing. Når man ser det på denne måten, kan det virke merkelig at lovverket til tider er så fjernt fra mannen i gata at han ikke har forutsetninger til å forstå det uten en lang universitetsutdanning.

Et utslag av likhetsprinsippet er at allmennheten og juristene skal stå likt for loven. Ikke bare foran en dommer, men også i dagliglivet, når det gjelder muligheten til å forutsi rettsvirkninger, vil dette være av betydning. En jurist har alle forutsetninger til å forutsi rettsituasjonen, mens en lekperson vil ha liten innsikt i mangfoldet av rettskildefaktorer å ta hensyn til.

Forutsigbarhetsprinsippet er et annet av de grunnleggende prinsippene som skal fremme rettssikkerhet. Forutsigbarhet står i et gjensidig avhengighetsforhold til det overordnede likhetsprinsippet, som fremmer likhet for loven. Skal man behandles likt, må man i følge vår underliggende rettsdogmatikk kunne forutsi retten; altså ha regler som peker i én retning. Er ikke dette mulig, kan man ikke sammenligne saker for å bekrefte eller avkrefte at de er behandlet likt.

Dette blir et rettssikkerhetens problem: Samtidig som at forutsigbarhet synes å være påkrevd, vil også slike konservative holdninger kunne bidra til at jussen endres tregere enn politikken. Spesielt i en periode som den vi nå er inne i, med økende kontakt med alle verdensdeler via internett og turisme, og med en økende antall utlendinger bosatt i Norge, vil samfunnet trolig ligge langt foran jussen i endringsrate. Selv om rettsregler endres og nye lover vedtas, vil forutsigbarhetsprinsippet kreve at vi ser hen til tidligere avgjørelser i lignende saker, noe som da også skjer i rettspraksis hvor presedenser veier tungt. Skal man ha full likebehandling, må rettsanvendelsen ta høyde for de nye impulsene som stadig strømmer på. Man står ikke likt for loven hvis en borger av i dag blir sammenlignet med en borger av for eksempel 70-tallet, da kjønnsroller og sosial status hadde andre uttrykk enn i dagens samfunn. Likhetsprinsippet krever også at hver sak får like god behandling, og derfor må bli vurdert for seg og like samvittighetsfullt gjennomgått. En slik fleksibilitet blir dermed stående som et grunnkrav for likhetsbegrepet.

Forutsigbarhetsprinsippet kan komme til å jobbe mot likhetsprinsippet når det gjelder presedenser: Hvis man kan basere seg på en lignende avgjørelse fra tidligere, vil ikke den nye saken få like grundig prøvelse som den første. Prejudikater og presedenser vil dermed være nødvendig for forutsigbarheten, men kanskje begrensende for likheten. Imidlertid er det klart at denne debatten ikke kommer ofte opp i løpet av jusstudiet. Studentene baserer seg i stor grad på høyesterettsdommer i sitt studium, og dette oppfordres en også til via lærebøker og forelesere. Også høyesterettsdommerne selv baserer seg på tidligere høyesterettsdommer, og da spesielt plenumssaker. Dette er både av forutsigbarhets- og

effektivitetshensyn. Så kan man spørre seg om hvorvidt den aktuelle sak har fått en like god gjennomgang og begrunnelse som den første, og hvor vidt sakens individuelle karakter er tatt tilstrekkelig hensyn til. Kanskje er det verdt å lempe litt på effektiviteten for å sikre at sakens individuelle karakter blir tilfredsstillende vurdert.

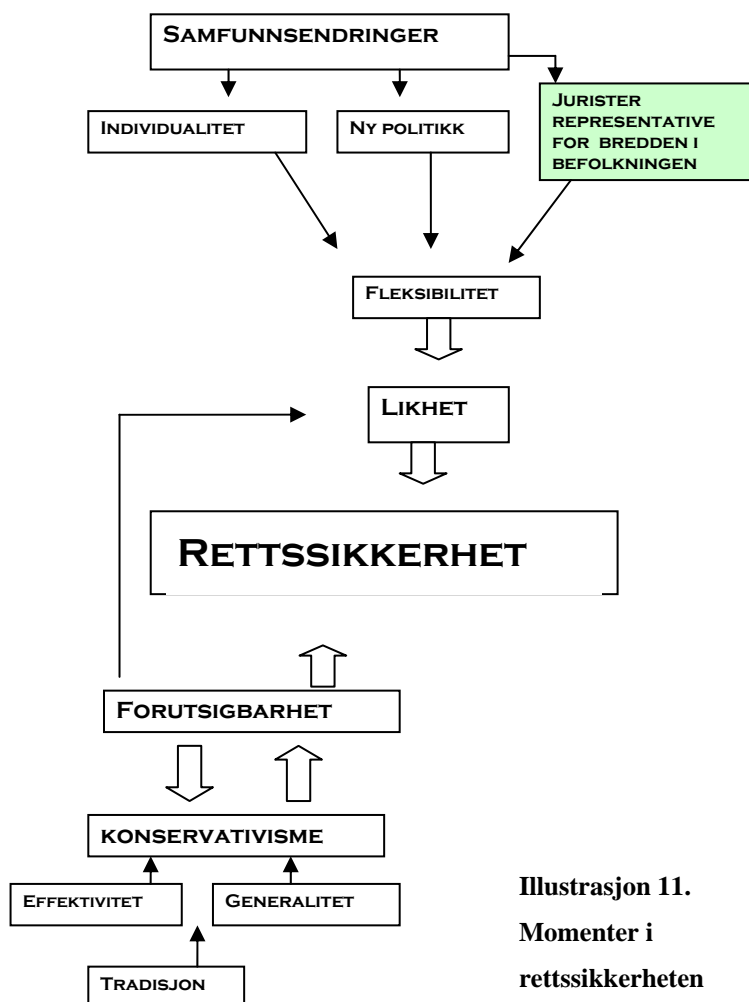
Det er vanskelig å si noe om hvordan man bedre kunne balansere forholdet mellom forutsigbarhet og likhet. Likhet for loven er trolig det rettssikkerhetsprinsippet som står sterkest blant den jevne befolkningen, og forutsigbarhetsprinsippet har også sin selvstendige legitimasjon i at skal en borger kunne rette seg etter loven *før* vedkommende utfører en handling, må også loven kunne forutsis. At man skal kunne innrette seg på forhånd, er det eneste praktisk mulige slik vi ser det i dag, noe som også følger av Grunnlovens (GrL) §96 om legalitetsprinsippet: ”Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom.”

Et annet spørsmål er om det virkelig *er* mulig å forutsi utfallet av en dom. Det er klart at loven i seg selv lar seg lese, men den egentlige forutsigbarheten vil peke mot hva en eventuell dommer vil si om saken kommer opp for domstolene. Som hermeneutiker vil jeg svare benektende på dette. Jerome Frank (1970), en av de store rettsrealistene i USA, peker på at dommers ulike personlighet gjør at det i mange tilfeller neppe kan spås et utfall. Dette stiller også Carsten Smith, vår tidligere høyesterettsjustitiarius, seg åpen for (Skirbekk 1994:74). At dette er en gyldig holdning i dag, kommer fram av dissensdommer. Her er det like legitimt for dommerne å stemme på den ene som den andre løsning. Imidlertid kan man spørre seg om dette kommuniseres ut til klientene. Og det kan i så fall spørres om dette vil være praktisk. Det kan fort lede til anarkistiske tilstander hvis det blir en opplest og vedtatt sannhet at det ikke fins én lov, men mange, likeverdige tolkninger.

Det ser ut til at rettssikkerhetsbegrepet av i dag fordrer både likhet for loven og regelverkets forutsigbarhet. Målet må være å oppnå en balanse som ikke går på bekostning av individets rettsvern. I illustrasjon 11 har jeg laget en modell som viser hvilke momenter som bør inngå i henholdsvis likhetsbegrepet og forutsigbarhetsbegrepet. Hovedmomentene

blir på den ene siden fleksibilitet og den andre konservatisme. Disse bør stå i en slik balanse at avgjørelsers gyldighet blir godtatt eller ikke betvilt i et allmenntisk perspektiv. Selvsagt vil begge parter kunne betvile utfallet i den faktiske sak, men alle formaliteter ved vurderingen bør være i orden, slik at rettssystemet fortsetter å ha tillit i befolkningen.

Illustrasjon 11.
Momenter i
rettsikkerheten

Forutsigbarhet er altså en forutsetning for rettsikkerheten. Fram til forutsigbarhet leder en konservativ innstilling, som dels bygger på tradisjon – eksempelvis prejudikater, dels på generalitet – for å kunne utlede generelle regler slik at man kan trekke analogier mellom saker, og dels på effektivitetshensyn, som skal sikre at man ikke må vente uforholdsmessig lenge på en avgjørelse. Fleksibiliteten blir en forutsetning for likheten for loven. Sakens individuelle karakter er her en faktor, sammen med nye strømninger i samfunnsopinionen.

Sist, men ikke minst, må man ha muligheten til å dømmes som en likemann. Dettets sikres ved at dommeren og advokatene yter begge parter den samme respekt, men også ved at partene har de samme forutsetningene for å nå fram til dommeren. Partene skal altså være likemenn, men dommeren kan heller ikke heve seg over partene grunnet på sitt embete. Selv om han *er* 'loven', er han like mye et individ og en samfunnsborger som partene. Han har ikke større rolle i demokratiet enn dem. Den avgjørelse han treffer vil kanskje bestemme over partenes framtidige disposisjoner og atferd, men dette er i kraft av rettssystemet, ikke i kraft av dommeren selv. Ikke minst vil en dommer ideelt sett kunne respektere bredden i befolkningen i form av kulturell og sosial variasjon. En narkoman skal behandles med samme respekt som en nervøs husmor, selv om den narkomane har langt rulleblad og har ranet husmoren. En pakistaner og en same skal nyte de samme rettigheter, uavhengig av hvem av dem som har fornærmet den andre. Det må også være fleksibilitet i likhetsbegrepet, fordi å definere kriterier for "likhet for loven" vil ta utgangspunkt i de/den som lager kriteriene og vedkommendes personlige syn, som kan være farget av sosial bakgrunn og erfaringsverden. Kate Malleson påpeker at det er økende aksept blant juridiske aktører for at manglende diversitet i domstolene har en nedbrytende effekt på domstolenes arbeid (Malleson 2006:126).

Nå er det uhensiktsmessig å kreve at én dommer skal kunne behandle alle som likemenn. En slik *bonus pater familias*-dommer eksisterer ikke. Man vil alltid best forstå de man er enige med, eller deler oppfatningene til. Ofte vil dette være de som har vokst opp under lignende omstendigheter som en selv (Bourdieu 1995; Giddens 2004; Mathiesen 2001: 134). Dette er neppe mulig å styre; for en stor del vil slike faktorer helt ubevisst spille inn. Det som imidlertid bør være mulig, er å sikre tilstrekkelig variasjon i dommerbestanden til at man i en ankesak kan få en dommer som er av en annen oppfatning. Man kan si at dommerens personlighet i seg selv sikrer dette, men dersom alle dommere for eksempel er av omtrent samme sosiale klasse, vil dette farge alle sammen og variasjonen vil være mindre enn dersom dommeren er av en annen klasse. Det kan dessuten oppstå en egen dommerkultur som framelsker visse holdninger. Det viser seg eksempelvis at av dommerne som dissenterte i Høyesterett mellom 1930 og 1979, kunne 55 prosent sies å være

partipolitisk konservative, 25 prosent partipolitisk radikale og 20 prosent partipolitisk nøytrale. Dette kom til uttrykk gjennom stemmegivningen (Østlid 1998). Det optimale for å unngå at en slik tendens skapes blant dommerne, vil derfor være å ha en dommerbestand som i større grad representerer både middelklasse, arbeiderklasse og primærnæringen, homofile, samer, pakistanere, religiøse, humanetiske og så videre; ideelt sett med tilsvarende forekomst som i befolkningen for øvrig.

Juristbestanden bør også være en heterogen gruppe. For jurister i forvaltningen gjelder mange av de samme perspektivene som over – disse skal ofte fatte enkeltvedtak som i praksis gir dem en plass i rettsskapende virksomhet. For jurister som skal arbeide med oppsøkende klienter, er det viktig å ha appell. Dersom alle jurister eksempelvis er av de høyere sosiale sjikt – hvilket de jo som oftest viser seg å være – er de mindre tilgjengelige for folk av arbeiderbakgrunn. Dette blir selvsagt på et mentalt plan. Det kan være skremmende for en person som befinner seg i en vanskelig situasjon å oppsøke en jurist eller advokat som står dem høyere i sosial rang. Man er gjerne sårbar når man har et problem, og det er viktig for tillitsforholdet at klienten føler seg respektert og vel ivaretatt. De færreste ønsker å la seg representere av noen de ikke føler seg respektert av. Ikke minst vil den samme begrensningen gjøre seg gjeldende fra juristens side som var aktuell for dommernes vedkommende: Juristen vil ubevisst farges av sine egne oppfatninger, og i større grad bedre forstå klienter som ligger nærmere ham selv i oppfatninger. For at klienten skal forstås fullt ut av juristen, bør klienten ha mulighet til å oppsøke en jurist som har noe av den samme bakgrunnen som vedkommende.

Malleson oppsummerer det slik:

”The main arguments in support of a more diverse judiciary focus on the damaging effect that the current make-up of the bench has on public confidence, the loss of potential judicial talent through the absence of well-qualified lawyers from non-traditional backgrounds, and the danger that those appearing before the courts will feel they are being judged by a society to which they do not belong.” (Malleson 2006:126)

Ánde Somby bruker begrepet *den juridiske kult*. I dette legger han at medlemmene danner en lukket gruppe som utenforstående vanskelig får tilgang til (Somby 1999). Tatt i betrakt-

ning at jurister altså skal jobbe med mennesker fra alle sjikt, og at loven ikke minst skal forstås også av 'utenforstående', er det sannsynligvis uheldig at jussen blir et slikt lukket miljø. Jeg skal nå se nærmere på hva den juridiske kult innebærer og om jusstudentene ved UiO i dag er en del av denne. For å gjøre dét, må jeg først se på hva den *er*.

5.2 Den juridiske kult og det juridiske fakultet.

Somby beskriver sin inntreden på Juridisk fakultet i Oslo som noe som krevde innsikt i visse sosiale regler. Han burde eksempelvis umiddelbart forstått *pacta sunt servanda* og dets hellighet. Han foretok også noen sosiale glipper som han selv ikke forsto rekkevidden av (Somby 1999:63). Selv har jeg lignende erfaring. Jeg tok det første året som privatist, og da jeg kom til fakultetet, var kullet allerede inndelt i sine respektive klikker. For meg som enslig studine, var det vanskelig å bli kjent. Jeg følte heller ikke at jeg hadde de samme karakteristika som flertallet. Jeg har gjennom hele studiet følt at storparten av jusstudentene faller inn i én gruppering, og jeg mener *den juridiske kult* er et svært dekkende begrep. Når jeg nå skal gå i dybden på begrepet, ser jeg at det er svært vidtrekkende, og at jeg selv også falt inn i den gruppen jeg trodde meg på siden av.

Undersøkelser viser at jurister faktisk ser ut til å falle inn i den samme sosiale båsen (Aubert 1976; Bahus 2001; Fjell og Ring 2001; Lund 1990). De fleste kommer fra høye sosiale lag, og de opprettholder sin sosiale status blant annet ved den gode muligheten til høy inntjening som er kommet dem til del. Man kan spørre seg om en slik inntjeningsmulighet nettopp er fordi jurister tradisjonelt er rekruttert fra høyere sosiale lag (se f.eks. Aubert 1976:258), og dermed ble verdsatt høyere i kraft av sin status enn eksempelvis bøndene. Imidlertid skal jeg ikke gå inn på dette her.

I det følgende skal jeg gå gjennom ulike karakteristika ved jusstudentene som ikke kommer fram i resultatene fra undersøkelsen. Jeg samlet sammen en debattgruppe fra 1. avdelings første semester, for å høre hva friske øyne har å si om miljøet på fakultetet og jusstudentene for øvrig. I tillegg bygger jeg på mine egne erfaringer fra det juridiske studiet.

5.2.1 Det sosiale miljøet på fakultetet

Det sosiale miljøet ved Juridisk fakultet er preget av ulike regler. Dette gjelder for øvrig alle sosiale miljøer, og reglene kalles ofte 'skikk og bruk'.

Én regel er at man skal lese mye, og det skal skje på lesesalen. Debattgruppen fra første avdeling hadde et friskt blikk på miljøet, og de fortalte at man fort skled inn i rutinene med lesing. Dessuten hadde de følelsen av at de måtte lese en viss kvote hver uke. Det var enighet om at man måtte ta igjen det tapte hvis man hadde sluntret unna. Én av deltakerne fikk dårlig samvittighet hvis hun var syk. En annen uttrykte i etterkant av debatten at hun følte at hun burde lese på lesesaler i Sentrum, til tross for at hun foretrakk Blindern. Hun var redd for at hun skulle falle ut av det sosiale miljøet.

En annen regel virker å være at man skal delta på fuktige studentarrangementer. Store fester arrangeres stadig vekk, og det er store oppslag i Stud. Jur (fakultetets studentmagasin) med bilder av svingende seidler og beduggede studenter. Reisebeskrivelser er også gjerne preget av høyt alkoholkonsum, og det samme gjelder flere av de humoristiske innslagene i bladet. En av deltakerne i debattgruppen fortalte at flere av studentforeningene hadde lovt dem alkohol hvis de kom på møte i nettopp deres forening, i sin iver etter å rekruttere de nye studentene. Erfaringer jeg har fra universitetsmiljøet på Blindern, peker ikke i retning av at organisasjoner benytter seg av alkohol.

I tillegg til fester arrangeres ball med gallaantrekk, og en egen studentfestival kalt Justivalen. Det er også mulig å bli med på alpinturer, golfturner og dess like. Det fins studentforeninger for alt fra karate til korps. Alt i alt er det mange sosiale tilbud på jussen. Det var også inntrykket i debattgruppen at det sosiale miljøet var stort og åpent. I følge dem var folk kontaktsøkende, men dette gjaldt studentene på 1. avdelings første semester, spesielt i fadderuka. Debattgruppen mente nettverkingen startet tidlig, mye fordi man vil inn i en kollokviegruppe. For å skaffe et kollokvium, må man bli kjent. De syntes det virket som om fakultetet legger opp til nettverking, med inndeling i fadder- og kollokviegrupper.

En tredje regel er nettopp at man skal ha et kollokvium. Kollokvievirksomhet er noe som står svært sentralt på jussen. En kollokviegruppe blir ofte også ens sosiale base på fakultetet. Debattgruppene mente at kollokviegruppen er det forumet man tar opp spørsmål i, hvis man har noe man lurer på. Lærerne virker fjerne, og medstudenter kan bli et slags substitutt for lærekreftene.

En hel del regler relaterer seg til oppgaveskriving, karakterer og eksamen. Man skal være opptatt av karakterer. Får man høy karakter, er man vellykket (Somby 1999:187). Man skal oppnå karakterene på rett måte, ved å arbeide disiplinert og flittig. Skriftspråket skal være riktig. Studenter kan finne på å bruke 'hvorledes', 'likeledes' og 'dog', selv om dette ikke brukes i ordinært norsk skriftspråk i dag. Stoff som ikke er eksamensrelevant er knapt interessant. Jeg var på manuduksjon i rettshistorie for noen år tilbake, og læreren kom i skade for å si at stoffet ikke kom til å dukke opp på eksamen. Etter pause var vi rundt 15 studenter igjen i Misjonssalen, som i utgangspunktet hadde talt så godt som alle som skulle opp til fellesdelseksamen. Noen var til og med så frekke at de gikk like etter at foreleseren hadde kommet med denne avsløringen.

Jusstudenter blir også svært bevisst på – jeg tør nesten si opphengt i – rettigheter og definisjoner. De er seg det kanskje ikke bevisst, og jeg har også merket det selv. Dette er antakelig mer en yrkesskade enn en egentlig sosial regel. Et eksempel har jeg fra en student i statsvitenskap som skulle ta et kurs i menneskerettigheter på jussen. Det var et åpent kurs, og læreren begynte med å spørre hvor mange som var jurister. Én person rakte opp hånden. Deretter spurte hun hvor mange som kom annetstedsfra. Halve gruppen rakte opp hånden. Læreren ble forundret, og måtte så spørre hvor resten av studentene hadde sin tilhørighet. Én av dem rakte opp hånden og presiserte at de var *jusstudenter*.

Et annet eksempel har jeg fra en gang jeg skulle skaffe meg et bokskap. Jeg fant et skap, hengte opp låsen og gikk for å betale avgiften. Da studenten bak skranken på JSU slo opp nummeret på skapet, fant han at det var en annen som hadde betalt for det, hun hadde bare ikke rukket å henge opp låsen. Men siden det var jeg som hadde hengt opp min lås først,

var det egentlig jeg som hadde rett til skapet, og jeg kunne dermed få det likevel. Det var opp til meg. Dette er et godt eksempel på hvor stor bevissthet studiet vekker omkring juridiske rettigheter og plikter. Studenten på JSU ville ikke sperret opp øynene om jeg hadde valgt å ta skapet, fordi jeg jo hadde retten på min side. I andre sosiale kretser er det vanligere å stå tilbake når noen andre allerede har 'betalt skapet', rett og slett av høflighet. Man ville trolig mistet mye aktelse dersom man trumfet igjennom sine krav på slike måter.

Alle disse reglene har selvsagt sine avvikere, men i hovedsak er dette trekk som virker å prege mange juridiske studenter. Dette er ikke overraskende, sett ut fra at mange av dem har samme sosiale bakgrunn, i tillegg til tilsvarende motivasjon for å studere jus. Disse to momentene gjør det sannsynlig at i alle fall mange av studentene deler store deler av sitt verdisyn.

5.2.2 Påvirkning via fakultetet?

Torstein Eckhoff uttaler i *Rettskildelære* at det ikke kan betviles at universitetets påvirkning får stor betydning for juristens videre yrkesliv. Han trekker også fram Per Augdahls utsagn om at jurister erverver størsteparten av meningsapparatet allerede i studietiden (Eckhoff 2001:269). Dersom dette stemmer, vil vi alt i dag kunne se trekk ved studentene som vil forbli hos dem i den senere yrkeskarrieren. Dette gjør jusstudentene til interessante studieobjekter. Det betyr dessuten at jurister i utgangspunktet er konservative.

Gaute Skirbekk har identifisert flere tegn til psykodynamisk teori i rettsteorien. Et kjernepunkt i psykodynamisk teori, er at det ubevisste i mennesket er en stor påvirkningskraft, som vi naturlig nok sjelden tar til etterretning. Han trekker fram flere norske rettsteoretikere som henviser til noe felles, ubevisst i den juridiske mentalitet; spesielt kommer dette fellestrekk til uttrykk i en dominerende enighet om retten *de lege lata*. Skirbekk går ikke inn på hva dette ubevisste kan skyldes, eller hvordan det virker. Imidlertid trekker han fram Vilhelm Auberts utsagn om at jusstudentene er de ideelle undersøkelsesobjekter for vekselvirkningen mellom rett og personlighet, fordi de er "en gruppe mennesker som er

utsatt for en maksimal juridisk påvirkning, selv om det skjer i en spesiell form.” (Skirbekk 1994:71 med referanse Aubert 1948:458).

Dersom det finnes en slik felles, ubevisst mental plattform for jurister, er det altså i følge Eckhoff og Skirbekk sannsynlig at denne blir innlært allerede på jusstudiet. Også Christie ser det juridiske studiet som ”systematisk trening i bruk av utvalgte ord” (Christie 2005: 295). Skirbekk mener et studium av jusstudentene med henblikk på en slik kollektiv ubevissthet – *superego* i Sigmund Freuds psykodynamiske terminologi – må utføres av en tverrfaglig forskningsgruppe med basis både i jus og psykologi (Skirbekk 1994:74-75).

Somby har en interessant vinkling på jusstudiet i sin doktorgradsavhandling. Han viser her hvordan jusstudiet faktisk kan tolkes som en initiasjonsrite som går gjennom alle de nødvendige fasene atskillelse, liminalfasen og gjenkomst i ny skikkelse. Den første fasen markeres ved inntreden på et juridisk fakultet. Man får en helt ny verden å forholde seg til. Deretter kommer mellomfasen (liminalfasen). Denne består av en symbolsk død og symbolsk gjenfødelse (Somby 1999:177f). Man går gjennom en avlæring av gamle synspunkter og innlæring av nye. Som Somby selv sier det: ”For juriststudiets del kunne vi i et slikt lys anta at ikkejuristen, som gjerne tar hensyn til irrelevante faktorer, skal dø. I hans sted skal det blir født en cand.jur. som kun tar hensyn til relevante faktorer.” (Somby 1999:179; se også Wetlaufer 1990:1577).

En del av liminalfasen er smertepåføring, som for jusstudiets del manifesterer seg i de store kravene til lesing og det voldsomme karakterpresset. Også kjedsomhet kan være smertefullt, og det å måtte pløye gjennom kjedelige lærebøker eller gjennomleve tørre forelesninger kan være en pine (Somby 1999:181-183). Gerald Wetlaufer påpeker at juridiske lærekrefter i USA ofte mener de skal hamre inn lærdom ved å henge ut jusstudentene, kjefte og være ufine (Wetlaufer 1990).

Et typisk trekk ved de som skal initieres, er at de er likestilt. De allerede initierte er deres overordnede. Dette gjør at kameratskapet vokser mellom deltakerne, og ofte oppmuntrer

liminalfasens oppbygning også til kameratskap (Somby 1999:186). Dette stemmer med både debattgruppens og min erfaring av miljøet på fakultetet (se pkt 5.1.).

Nå er det ikke sagt at jusstudiet *er* en initiasjonsrite, men det har stor symbolsk overføringsverdi. En jusstudent blir aldri den samme som han var før studiet tok til. Han kommer ut som Juristen, en stilling som nyter aktelse i samfunnet. Han er modellert inn i juridisk tankegang gjennom en smertefull mellomfase, hvor han svever mellom å kunne og ikke kunne, å forstå og ikke forstå. Selv om en jurist også kan ha følelsen av å ikke forstå eller kunne sin jus, er dette langt mer typisk – formelt sett – for jusstudenten. Juristen har lært – eller i det minste vært gjennom den lærdom som er påkrevd – og skal nå framstå som det fullendte produkt av riten og studiet. Jeg merker det selv; nå som jeg nærmer meg den nærmest mytiske enden av studiet, nyter jeg langt større aktelse enn jeg gjorde på lavere nivåer.

'Initiasjonsriten' blir gjennomført ved Juridisk fakultet. Fakultetet har lagt opp til studieløpet og valgt ut hvilken lærdom som skal innlæres. Vitnemålsutdelingen; 'gjenkomsten', i Universitetets Aula i Oslo antar høytidelige former med bunad og finstas (Somby 1999). Fakultetet bidrar slik til mentaliteten omkring jusstudiet og legger grunnlaget for at studiet faktisk *kan* tolkes som en initiasjonsrite.

Markedsføringen på nettsidene til jussen trekker fram et eksempel på en student som valgte jus fordi hun ikke var sikker på hva hun ville, samt at hun ville ha en allsidig utdanning. Denne studenten er nå en glad og fornøyd dommerfullmektig. Det er påfallende at en minst 2/3 av jusstudentene i undersøkelsen har valgt å gå på jus fordi de anser det som fornuftig og/eller anvendelig. Man kan si at det juridiske fakultet har nådd sin målgruppe.

Man kan også spekulere i hvorvidt miljøet på jussen ville vært annerledes dersom fakultetet befant seg på selve Blinderncampuset, der storparten av UiO har sine fakulteter. Dette kom opp i debattgruppen, og jeg har også ofte vært inne på tanken selv. Personlig tror jeg dette ville ført til langt mer impulser utenfra, og dessuten mer omgang med studenter fra andre

fag. Slike regelmessige møter med en mer variert befolkningsgruppe ville i mine øyne øket forståelseshorisonen til jusstudenten.

5.2.3 Rettskildelæren

I den juridiske kult og på juridisk fakultet har man en usvikelig tro på rettskildelæren. Eckhoff har fått svært høy status som hovedformidleren av dagens utgave. Metode er noe av det viktigste en jusstudent skal lære. Dette formidles også av både Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen når de beskriver jusstudiet for nye studenter på sine nettsider. Rettskildelæren er Metoden, det krever ingen nærmere spesifisering når man sier 'metode' – det er rettskildelæren man mener. Og alle vet hva rettskildelæren innebærer.

Allerede som ex.fac.-student på forberedende var rettskildelæren pensum. På alle nivåer av studiet har det vært egne forelesninger for metode. Rettskildelæren er blant de færreste gjenstand for diskusjon, og det drøftes ikke hvorvidt andre løsningsmodeller er bedre. Det fremheves at tidligere metoder ikke holdt mål, men paradigmer og andre vitenskapsteoretiske eller kildekritiske spørsmål blir ikke tatt opp når dagens lære predikes.

På en måte er den usvikelige troen på rettskildelæren et typisk positivistisk trekk. Positivistene trodde på de store sannheter og generelle teorier som alle spesifikke tilfeller kunne generaliseres inn i. Det samme ligger til grunn for rettskildelæren. I og med en slik tro på det generelle framfor det spesielle, blir den heller ikke gjenstand for debatt. Man ser jo dessuten at den fungerer, for all rett som praktiseres, blir jo utført i tråd med rettskildelæren. Basert på hva undersøkelser viser om jurister, er dette imidlertid ikke oppsiktsvekkende: Det viser seg jo å være en forholdsvis ensartet gruppe brukere av metoden.

5.2.4 Autoriteters opphøyelse

Enda et typisk trekk ved den juridiske kult er den status autoriteter nyter. Professorers ord veier svært tungt, for ikke å snakke om høyesterettsdommere. Forfattere av lærebøker har

noe mytisk og utilnærmelig ved seg, slik også foreleserne har det. Dette kommer helt klart til uttrykk ved Juridisk fakultet.

Jeg spurte debattgruppen om det var rom for å stille spørsmål på forelesning. De svarte enstemmig nei, man kunne eventuelt gjøre det i pausen. Man lar være å stille spørsmål i plenum, fordi man er redd for å føle seg dum, og de mente også at det forstyrret. Da jeg spurte hvor mange som benyttet anledningen til å stille spørsmål i pausen, kom det fram at det kanskje var to stykker i gjennomsnitt på hver forelesning. Én av deltakerne uttalte at han heller spør noen andre enn foreleseren. Dette er også min erfaring fra studiet. Vi snakket også litt om at kollokviegruppen blir et slags substitutt for læreren. Det er vel heller tvilsomt om dette er gunstig. En foreleser har som regel lang erfaring innen sitt fag, og vil trolig ha svar på det meste. At studentene i stedet 'undrer' seg fram til et svar, kan få varierende utfall.

Somby mener at forelesningens struktur; det å sitte stille for å lytte til det foreleseren har å si, er en manifestasjon av respekten for autoriteter. Lærebøkene er også svært viktige bidrag i så måte (Somby 1999:183). Jeg er helt enig, særlig med tanke på at en jusstudent får høre fra dag 1 at man skal være forsiktig med å skrive 'jeg' i en oppgave, og at man helst ikke skal mene så mye selv. Underlig nok blir det ikke (i alle fall ikke på min tid, som nå går mot slutten) terpet på kildehenvisninger utover lovteksten. Har du lest noe i en lærebok, og skriver det i fakultetsoppgaven, har det en slags sannhetslignende status. I andre akademiske fag er kildehenvisninger langt viktigere enn mange andre faktorer, mens jussen ikke føler for å navngi sine autoriteter på samme måte når det kommer til oppgaveskriving. Samtidig som man lærer å være svært kritisk til sine egne evner – man blir nærmest fratatt troen på at man kan tenke selvstendig (avlæring?), blir man lært opp i autoritetsdyrkelsen, hvor autoriteters ord er 'sanne', og hvor det ved motstrid er klart at den høyeste autoritetens ord veier tyngst (innlæring?). Man skal ikke plukke på Eckhoffs rettskildelære, man skal ikke stille spørsmål ved Viggo Hagstrøms syn på entrepriserett, og man skal *ikke* innrømme i kollokvien at man syns Høyesterett er en gjeng pompøse, gamle forståelsegpåere som burde førtidspensjonert seg.

Denne opphøyningen av autoriteter er ikke unik for jusstudenten. Også jurister er opptatt av autoriteter. Selv Høyesterett kan anføre lærebøker som begrunnelse. Lærebokforfattere kan nok argumentere mot etablerte lærer, men de må finne seg i å neppe bli hørt dersom fakultetet, Høyesterett eller andre autoriteter formidler annet. Hierarkiet i rettssystemet og på universitetet er trolig medvirkende; helt fra begynnelsen på studiet har man blitt gjort oppmerksom på hierarkiet i domstolene, og man vet at en professor har den høyeste vitenskapelige stillingen på universitetet. Også rettskildelæren opererer med et hierarki for rettskildefaktorer. Hierarkisk tenkesett virker med andre ord å være typisk for hele profesjonens struktur. Jeg har selv studieerfaring fra Humanistisk fakultet. Der vet man knapt hvilken stillingsbenevnelse foreleseren har, og man er dessuten ofte på fornavn, i motsetning til på jussen.

5.2.5 Den juristskapte virkelighet

Jurister har stor tro på at de er nødvendige i samfunnet, for det er jo de som vet hvordan man skal utføre jus. 'Jus' er den riktige måten å tolke retten på; altså kan jus oppfattes som den riktige retten. Det er kanskje derfor Boe blander begrepene 'jus' og 'rett' (Boe 1996:51; se pkt 1).

Jurister er de eneste som forstår jus. Rent faktisk hender det ofte at lekfolk rister på hodet når en jurist (eller ivrig jusstudent) forsøker å forklare noe. Jus er et oppkonstruert verdensideal, og juristene er konstruktørene (se f.eks. Bourdieu 1987). Det lange studiet gjør at man får tid til å gå inn i de mest detaljerte fortolkninger av ord som "utilbørlig" og "urimelig", noe mannen i gata gjerne kaller flisespikking. I følge Bourdieu har juristen gjennom normalisering og universalisering av spesifikke tilfeller kreert et eget verdensbilde i jussen, som berettiger deres arbeid (Bourdieu 1987). Rettslivet ville trolig sett helt annerledes ut uten jurister. Det er interessant å fundere på om det ikke ville eksistert rettsregler likevel.

Jurister forstår retten, men de forstår den altså på sin helt særegne måte. Det er dette Hans Petter Graver (1986) mener med "den juristskapte virkelighet". Jurister legger helt spesielle

kriterier til grunn når de skal velge ut hva som er relevant å ta hensyn til. Med sin kjennskap til regelverket, blir de farget i sitt syn på regelverkets legitimasjon. De synes å tro at samfunnet virkelig trenger regelstyring, og at rettsreglene er et gode heller enn et onde (Graver 1986). De ser med andre ord en slags sammenheng mellom trekk i samfunnet og behovet for en regel på det aktuelle området. Et utslag av dette virkelighetsbildet er den såkalte lysbryterteorien: Når en lov vedtas, klares brasene (Mathiesen 2001:59). Eller som modus ponens innenfor logikken – positivismens ideal; Hvis p , så q (Jor 1999).

Rettsdogmatikken er den rådende teori i norsk rett. Den sikter mot å muliggjøre forutsigbarhet og etterprøvnbarhet, og er delvis deterministisk og delvis dogmatisk basert (Somby 1999:47). Et dogme er i følge fremmedordboka en trossetning av ubevislig karakter – den forutsetter nettopp tro. En dogmatisk koherent forklaring er i følge Somby (1999:48) en logisk holdbar forklaring, altså kan man slutte at rettsdogmatikken baserer seg på en tro på (ubevislig) logikk. Rettsdogmatikken har så stor påvirkningskraft at det som opprinnelig var navnet på en teoretisk retning i dag defineres som rettsvitenskapelig aktivitet i seg selv (se f.eks. Mæhle 2004:329).

Rettsdogmatikken fastholder ambisjonen om å kunne forutsi rettslige konklusjoner, og har altså en deskriptiv side. Dens normative side fins i at den har til hensikt å forme rettslivet. Den skal fortelle oss hva som bør vektlegges og hva som ikke bør det; alt for å oppnå den forutsigbare rett (Somby 1999:47f). Rettsdogmatikken er fortsatt aktuell i dagens jus. Den danner grunnlaget for metoden vi slutter oss til i dag Alf Ross – kjent som grunnleggeren av skandinavisk rettsrealisme – var blant annet på min tid tatt inn i pensumet allerede til forberedende prøver.

Rettsdogmatikken går hånd i hånd med positivismen (Somby 1999:48-49). Dermed strider den mot den hermeneutiske oppfatningen i samfunnsvitenskap om at *mennesket* er produsenten av alle kulturelle strukturer; de oppstår ikke av seg selv. Rettsdogmatikken er kritisert for å mene at man kan styre utenom irrelevante påvirkningsfaktorer. I hermeneutikken mener man at nettopp dette ikke kan gjøres.

Rettsdogmatikken kan i Norge sies å danne grunnlaget for den virkelighetsoppfatning som er unik for jurister. Jurister har stor tro på de positivistiske idealene likhet og forutsigbarhet. En slik virkelighetsoppfatning kan bli så oppslukende at man glemmer at ikke alle borgere

1. leser lovverket for å vite om reglene på forhånd
2. bryr seg om hvorvidt de bryter en lovregel overhodet.
3. i det hele tatt er klar over at de har et juridisk problem

Dermed er det mulig at forutsigbarhetsidealet har lavere status blant allmennheten enn hos juristene. Her kan det med andre ord hende utsynet hos en jurist avviker fra utsynet hos en lekperson. Likhetsidealet står imidlertid svært sterkt hos den jevne befolkning, og ikke minst hos media. Noe bunn i allmenne oppfatninger må juridisk tankegang også ha for å kunne fungere, dessuten er jo også jurister individer med kontakt til de moralske retningslinjer i samfunnet for øvrig.

Jurister har et særegent syn på 'rettferdighet'. Jussen er svært løsningsorientert, og det ligger i eksempelvis straffeprosessreglene at sannheten ikke alltid kan komme eller vinne fram – hvis den for eksempel kommer for sent. Man siler ut 'relevante' faktorer, og mener å vektlegge kun dem. Man er også svært bundet av tidligere rettspraksis, og skal ut fra hensynet til forutsigbarhet helst ikke skape nye regler for hvert tilfelle. Dette kan resultere i at analogier tres ned over spesialtilfeller som ikke egentlig passer (Bourdieu 1987; Frank 1970). Media har ofte oppslag om avgjørelser de ikke er enige i; som ikke er 'rettferdige'. Trolig preges jussen i langt større grad av det Mathiesen kaller byråkratisk rasjonalitet enn det han kaller omsorgsrasjonalitet. Omsorgsrasjonalitet henger tettere sammen med det lekfolk forbinder med rettferdighet: Det er viktig med empati og medfølelse, men den skal være saklig motivert. Byråkratisk rasjonalitet fokuserer først og fremst på målsettinger og effektivitet. En jurist ser fram mot et mål, og forsøker å nå det på den mest effektive måten (Mathiesen 2001:105). I retten kan framføres alle mulige finurlige argumenter, på bekostning av ønsket om å presentere eller innrømme sannheten. Advokaten spiller på alle instru-

menter han har til rådighet for å nå sitt mål – forlik eller seier. At sannheten kommer i bakkant, mener jeg er en viktig faktor i at lekfolk ikke helt forstår juristers virksomhet og tankegang. Vanlige mennesker ønsker rettferdighet med sannheten i høysetet. Jurister – som jeg her antyder som noe annet enn 'vanlige' – har muligens innsett at sannheten ikke kan befestes objektivt og velger dermed å fokusere på andre midler som kan føre til seier i konflikten. De kan ikke argumentere som lekfolk gjør, med at "det bare ER sånn", de er nødt til å ha begrunnelser for hvorfor det skal være 'sånn'. Folkeskikk er foranderlig, og en jurist søker stabile regler som kan forutsettes for å lette reguleringen av menneskelig atferd. Forutsigbarhetsidealet er kanskje det idealet som står sterkest i jussen. Hvorfor, og om det også er det idealet som står sterkest hos mannen i gata, vil jeg ta opp til diskusjon nedenfor.

Jurister har et eget syn på lekfolk, selv om de kanskje ikke er seg dette bevisst. 'Lekfolk' – det er de som ikke vet bedre, de som sier at "det bare ER sånn". Man kan ikke stole på dem når det kommer til rettsanvendelse. De kan ikke jus. En debatt mellom professor Asbjørn Kjønstad (2004:211-223; 2004:506-508) og hobbyjurist Erik Nord (2003:569-575; 2004:503-505) i Lov og Rett om tolkning av begrepet "arbeidslokaler", er et godt eksempel. Kjønstad sier blant annet: "For første gang i mitt over 30-årige virke som juridisk forsker og forfatter er jeg blitt kritisert når (fordi) jeg har benyttet meg av alminnelig juridisk metode og tradisjonell rettskildelære." (Kjønstad 2004:506). Man kan formelig høre Kjønstad riste på hodet. Konflikten mellom lekfolk og jurister er et generelt trekk ved rettssystemet i de fleste land (jfr Bourdieu 1987).

Wetlaufer mener jurister lever i troen på at deres argumentasjon er mer overbevisende enn dersom lekfolk skulle argumentert for en rettslig løsning. Han påpeker videre at juristers evne til å snakke, skrive og tenke som jurister syns å legitimere rettssystemet i seg selv (Wetlaufer 1990). Rettssystemet virker altså skapt av jurister for jurister, som jeg var inne på ovenfor. Lekfolk forstår ikke dette universet, trolig fordi de ikke er indoktrinert – ved overgangsriten? Somby er enig med Wetlaufer i at en juridisk taler har overbevisning som målestokk. Overbevisningsforsøket gjøres etter en nøye planlagt strategi, som i seg selv er i strid med lekfolks oppfatning om kompromissløs sannhet.

I løpet av jusstudiet blir man hele tiden presentert for klare fakta. 'Å spekulere i faktum' er blitt et skjellsord blant studentene, og faktum i en praktikumsoppgave er nøye tilpasset, slik at det ikke skal være nødvendig å stille spørsmål ved det. I virkeligheten er bildet ganske annerledes. For det første vil de færreste ferske jurister gå rett inn i en stilling som dommerfullmektig. Det første de møter i yrkeskarrieren er dermed neppe den dommermentaliteten vi utelukkende møter på studiet, hvor vi får faktum presentert. En jurist må velge ut faktum selv, og premissene for at et faktum skal bli tatt med i argumentasjonen, er hvorvidt det kan bidra til at saken får riktig utfall. Sannhetsgehalten er ikke det fremste premisset. Kommer man etter hvert i en dommerposisjon, må også de 'relevante' fakta siles ut av alt som blir presentert. I virkeligheten lar ikke faktum seg presentere over to sider, slik vi kanskje tror. En rettsak kan pågå i ukevis, og en stor del av dette er kringling om fakta. Ofte beror hele rettsaken i utgangspunktet på at det nettopp *ikke* er enighet om dette.

Mange jurister jeg har snakket med, gir uttrykk for at jusstudiet nærmest bare er inngangsporten til yrket. Det er først ute i arbeidslivet, blant virkelige saker og mennesker, borte fra Peder Ås' prosaiske problemer med Lars Holm, at den virkelige jussen tar til. Det er først da man forstår hvor komplekst det hele er, og at det ikke er så enkelt å følge oppskriften; som nemlig ikke alltid passer i det konkrete tilfellet.

En kan kanskje operere med to faser av den juristskapte virkelighet. Fase 1 er jusstudiet. Her presenteres man for et klart og regelbundet, generelt verdensbilde. Autoriteter blir hørt, og studenten eksisterer ikke som subjekt. Deretter er man klar for oppgradering til fase 2. Her forsøker man å applisere det klare, regelbundne verdensbildet på den uregelmessige og uforutsigbare virkeligheten. Man innser raskt at fakultetets pedagogiske tilnærming kanskje ikke er optimal, og ser seg nødt til å bryte idealer for å nå målet: løsningen. Likevel gir man ikke slipp på ønsket om å regelstyre samfunnet. Et slikt ønske ligger i bunnen for all juridisk virksomhet, uavhengig av om det er motivert av ren idealisme eller av at regelstyring er en vei til høy inntekt. Troen på regelstyringen er det som bærer rettssystemets utforming i dag, og jussen oppe som en egen profesjon.

5.3 Den konservative jussen

Rett og jus har et svært konservativt rykte. Ikke bare gjelder dette juristene selv; også retten forstås av mange lekfolk som noe bestandig og konstant. De fleste ikkejurister som eier en lovsamling, bryr seg ikke med å oppdatere den når det kommer en ny utgave. De samtaler med hverandre om regler for dette og hint, og kan godt trekke konklusjoner som baserer seg på tretti år gamle regler. Etter min erfaring gjør de seg sjelden tanker om at de eksisterende reglene er i stadig endring, og domstolenes rettsskapende virksomhet har de knapt noen idé om. At retten dermed gjennomgår jevne eller brå endringer, er de i så fall bare oppdatert om i de tilfellene dette dukker opp i nyhetsbildet. Dette blir da også en begrunnelse for hvorfor den nevnte lysbryterteorien ikke fungerer slik jurister ubevisst kan anta.

Det er skjønt ikke bare et rykte at jussen er så konservativ. Jeg skal i det følgende ta for meg hvordan konservativismen gjennomsyrrer jussen i form av rettslig metode og dogmatikk, og oppbygningen av det juridiske miljøet for øvrig. Jeg vil deretter se på hvorvidt dette er heldig i forholdet til samfunnsborgerne i dagens raskt skiftende samfunn.

5.3.1 Generaliseringens plass i den juridiske sfære

For å kunne forutsi en rettsregel, kreves en regel som kan appliseres på flere enn det første tilfellet den ble brukt på. Skulle det finnes en individuelt tilpasset regel for hver konflikt som dukket opp, ville ikke forutberegnelighet vært mulig. Derfor krever forutberegnelighet universalisering av regelverket, slik at én regel "kan brukes" på flere tilfeller. I følge Bourdieu er denne universaliseringen, og den tilhørende formaliseringen av konflikter et bærende moment i hele den juridiske virksomhet. Uten en slik universalisering ville ikke rettsanvendelsen slik den er utformet i dag, framstått som legitim eller profesjonen framstått som nødvendig (Bourdieu 1987).

Rettskapelse er å generalisere slike regler, som dermed får et skinn av objektivitet. Oftest får man én konkret sak som har skapt konflikt eller problemer i rettsanvendelsen, og man

søker så å utlede en regel som skal løse denne konflikten, og alle lignende konflikter som vil komme. Det er den eneste praktiske måten å oppstille et regelverk på slik vi ser det: For å kunne skrive noe ned, slik at det blir tilgjengelig for folk, må regelverket være gitt en form. Denne formen bør være så generell eller universell som mulig, slik at det har en hensikt å formidle den til allmennheten, ikke bare de som er berørt av en spesifikk konflikt. Universaliseringen er altså helt nødvendig for forutsigbarheten i lovverket. Dens overordnede rolle kommer til uttrykk i Justisdepartementets internettsider hvor det gis en omtale av domstolene: "Høyesterett "dømmer i sidste instans", som det står i Grunnlovens paragraf 88. Høyesterett er således Norges øverste domstol som skal sørge for rettsenhet og bidra til avklaring der rettsstillingen er uklar. Saker som reiser prinsipielle spørsmål ut over dens saksforhold, står sentralt i Høyesteretts arbeid."

Som alt nevnt, er det mulig at forutsigbarhetsidealet står sterkere hos jurister enn hos ikkejurister; sannsynligvis som en følge av at jurister hele tiden skal referere til regelverket når de løser konflikter både i og utenom domstolen. Juristen skal kunne forutsi hva en domstol ville ha konkludert med. I en domstol må en dommer på forhånd vite hva regelen sier at avgjørelsen skal føre til. Forutsigbarheten er et kriterium for stillingsbeskrivelsen til en jurist. Juridisk terminologi understøtter dette: *Presedens* betyr 'å gå foran', mens *prejudikat* betyr 'forutavgjørelse' (Gisle et al. 2002). En lekperson, derimot, kommer som oftest til juristen for å få en avgjørelse. Denne personen kommer for å få vite hva regelen er, ikke hva en eventuell domstol ville ha sagt dersom saken kom opp for retten. Selv om dette indirekte er så vedkommende skal unngå å bli underkastet rettens tvangsmakt, er det neppe en bevisst tanke fra lekpersonens side. En ikkejurist vil sannsynligvis ikke filosofere dypere rundt spørsmålet om en regel har trådt i kraft idet han eller hun leser den, eller om den først blir virksom når en rettslig instans treffer en rettslig avgjørelse basert på regelen. Selvsagt hender det at en lekperson slår opp i regelverket selv, men vedkommende gjør etter min erfaring også dette for å få vite hva regelen er, og har neppe så stor bevissthet rundt problematikken det reiser at en domstol kan komme til et annet resultat. En situasjon

som for en jurist krever forutsigbarhet, vil dermed for en lekperson være spørsmål om *ontologi* – lære om væren.

For å gjøre regelverket forutsigbart, må man også gjøre det konservativt: Man må konservere en regel fra ett tidspunkt til et annet. Presedenser blir skapt ved at man ut fra et spesielt tilfelle lager en generell regel, og i neste omgang bruker denne regelen på et nytt spesifikt tilfelle. Dette er i følge Eckhoff ikke bare et utslag av forutsigbarhetsprinsippet; dypere sett mener han at presedensdannelsen er ”en naturlig følge av at mennesker ikke så lett skifter standpunkt, og at ikke minst dommere legger vekt på å opptre konsekvent” (Eckhoff 2001:155). Hvorfor dette er ”naturlig”, begrunner ikke Eckhoff her. Han peker imidlertid på at det er arbeidsbesparende.

En faktor som vil innvirke mot at forutsigbarhet skal ha så stor plass i rettsvitenskapen og rettsanvendelsen, er den status ulovfestet rett har i norsk rett. Ulovfestet rett, eller sedvanerett, har like stor vekt som formelle lover. Denne kan knapt forutsettes av lekfolk uten spesiell kunnskap på området. En annen begrensning er rettspraksis, som har svært stor vekt i tolkningsspørsmål. Den jevne borger følger ikke med på avgjørelser som skjer i retten, utover det som kommer opp i media. Når han leser Norges Lover, står det ingen referanser til Norsk Retstidende, Rettens Gang eller dess like. Det står heller ikke uttrykt noe om hvilke faktorer som skal vektlegges sammen med lovtekstens egen utforming. For en lekperson er rettspraksis ganske utilgjengelig: ikke blir han bevisstgjort at råd bør søkes i domsmateriale, og i så fall vet han neppe hvor han skal finne dommene. Her burde det kanskje vært et incentiv for Lovdata i å publisere alle dommene sine uten abonnement, eller det burde vært gjort i direkte regi av staten.

Sist, men ikke minst – rettssystemet i Norge hviler på fortolkning av reglene. Innad i det juridiske miljøet er det rettskildelæren som ligger i bunnen for metoden, men den vanlige nordmann kjenner ikke til denne. De fleste rettskildeprinsippene er i uskreven form, og de viktigste er ofte underforstått (Eckhoff 2001:20). Begrunnelsen Eckhoff gir for dette, er: ”Grunnen er vel at vi synes dette er for selvsagt til å sies.”. At disse prinsippene sjelden

uttrykkes gjør dem utilgjengelige for lekfolk. Dermed vil ikke en lekperson kjenne til de ”riktige” redskapene for å utlede en regel, selv om han har aldri så stor tilgang til rettskildefaktorer, og det er stor sannsynlighet for at hans syn på hva som er regelen avviker fra en jurists fortolkning. Sannsynligvis tror de fleste lekfolk at regelen *er* slik den står uttrykt i lovverket. Alt i begynnelsen av jusstudiet lærer vi at regler kan tolkes antitetisk, utvidende, analogisk og innsnevrende, og at de dermed kan få en helt annen utforming enn vi får inntrykk av ved første gangs gjennomlesning. Regelverkets materielle tilgjengelighet, som dessuten heller ikke synes god nok, er dermed ikke tilstrekkelig for at reglene skal bli *mentalt* tilgjengelige – og forutsigbare – for allmennheten. Utilgjengeligheten blir imidlertid det momentet som bærer og begrunner hele den juridiske profesjon.

Forutsigbarhet legitimerer hele rettssystemet slik det er strukturert i dagens vestlige samfunn. Man skal kunne utlede hva regler sier, og ha muligheten til å innrette seg etter dette. At reell forutsigbarhet ikke synes å være mulig hvis man ser det fra et likebehandlingsperspektiv, skaper et problem for legitimeringen av rettssystemet som det blir en altfor stor diskusjon for å gå inn på her. Her vil jeg bare peke på det jeg har sagt i pkt 5.1. om at å stå likt for loven vil kreve at hver sak blir like samvittighetsfullt og grundig behandlet.

Generaliseringen av rettsspørsmål skaper en konflikt når det gjelder hvordan man skal betrakte den enkelte sak. Dommeren har sannsynligvis øye for at hans avgjørelse kan bli brukt som presedens i andre konflikter, og må dermed gi sin begrunnelse i mest mulig generalisert form. Likevel skal avgjørelsen passe så godt som råd er på den aktuelle og konkrete sak. Dermed må denne saken tas i betraktning – naturligvis – og dette får ofte navnet ”reelle hensyn”; i følge *Jusleksikon* en slags rimelighets-, hensiktsmessighets- eller formålsbetraktning (Gisle et al 2002:237). Reelle hensyn blir dermed uttrykk for den konkrete, individuelle problemstillingen i en sak. Morten Kinander (2002) viser at uttrykket imidlertid ofte brukes ubegrunnet, og at det på den måten kan tilsløre de vurderinger som egentlig er gjort. Det kan derfor være mer hensiktsmessig å rett og slett uttrykke alle vurderinger som dommeren bevisst har gjort seg for å komme fram til løsningen i en aktuell konflikt. Kinander mener videre (2002:235) at referansen til ’reelle hensyn’ i dag

”er representative for en foreldet *uttrykksmåte* som kan sies å tilhøre et ideal som man har forlatt for lenge siden, både i rettsteorien og i rettskildelæren i Norge og ellers, skjønt ikke i rettsdogmatikken og i praksis (Kristian Andenæs pers. komm.). Dette idealet er at rettens avgjørelser *følger* av rettskildene, og at dommeren bare anvender og ikke skaper retten.”.

Dersom man skal kunne bedømme om en domstol behandler borgerne likeverdig, må man kunne se hvilke vurderinger de har gjort seg i den enkelte sak, ikke bare om den anførte regel tilsynelatende passer. Dersom det refereres ubegrunnet til reelle hensyn, blir dette vanskeligere. Det blir imidlertid enda vanskeligere dersom man skal holde fast ved at dommeren bare er et redskap for retten, og som Kinander påpeker ovenfor, er dette idealet da også forlatt i rettsteorien. En dommer er nødvendigvis en person som gjør seg sine tanker om pro og kontra i en fortolknings- og bedømmelsessituasjon. Disse vurderingene blir da en del av rettsanvendelsen, og gir avgjørelsen et individuelt preg, ikke bare grunnet sakens natur, men også dommerens. Dommerens vurderinger bør dermed ikke forsøkes skjult bak en ”objektiv” (eller snarere ”ikkesubjektiv”) referanse til reelle hensyn. Kinander mener en innrømmelse av at en vurdering er dommerens egen vil motivere til mer utførlige og grundige begrunnelser ved kjennelses- eller domsavsigelse (Kinander 2002:240). I og med at en dommer fortsatt skal avstå fra å ta irrelevante hensyn så godt det går, kan det være noe i en slik antakelse. Dommeren må nemlig dermed begrunne *hvorfor* han har tatt ulike hensyn, ikke bare *hvilke* hensyn han har tatt, og åpne begrunnelser vil i mine øyne føre oss ett skritt nærmere oppfyllelse av likhetsidealet. At reelle hensyn syns å få mindre plass som rettskildefaktor enn eksempelvis rettspraksis vises dessuten ved eksemplene Kinander gir fra Rt. 1999/192 på side 202, Rt. 1994/1489 på side 1491, Rt. 1995/756 på side 758 og Rt. 1986/164 på side 167. I alle disse dommene brukes ”reelle hensyn” som en referanse som ikke utdypes overhodet. Vel kan man si at begrunnelse for bruken av presedens heller ikke så ofte kommer til uttrykk, men man får i det minste alltid vite hvilken høyesterettsdom man skal se hen til for å finne prejudikatet, noe som jo gjør at man kan trekke sine egne konklusjoner. Det er nettopp dét man ikke kan dersom det ikke forklares *hvilke* reelle hensyn som ble tatt.

Som jeg herved har vist, har generalisering og konservativisme en stor plass i dagens rettsanvendelse. Jeg vil heretter se på de fleksible, individuelle momentene som trengs for å oppfylle likhetsidealet.

5.3.2 Individualitetens plass i den juridiske sfære

Den individuelle sakens natur kommer som nevnt til uttrykk gjennom referanse til de reelle hensyn, som er en etablert og anerkjent rettskildefaktor. Imidlertid viser det seg å eksistere et kommunikativt problem med hensyn til dette begrepet, nemlig at det har fått to ulike meningsinnhold (Kinander 2002). Heretter vil jeg bruke ”reelle hensyn” om de vurderinger juristen gjør når han skal bestemme innholdet i en regel og om denne passer på en gitt sak. Herunder vil eksempelvis sakens individuelle karakter i form av klientens individuelle posisjon, hva som er gjenstand for diskusjon og de konkrete hendelser som er inntruffet befinne seg.

For at saker skal behandles likt, kreves først og fremst en innrømmelse av at *ingen* saker er like; selv ankesaker kan sies å være forskjellige fra sakens utseende i førsteinstans, fordi det er kommet nye dommere til. Man bør derfor åpent innrømme at det vesentlige er at saken behandles likeverdig, framfor likt. Likevel forekommer dette sjelden i jussen. Som oftest blir ikke problemet om hvorvidt saker kan være like eller ikke tatt opp overhodet.

For at saker skal behandles likeverdig, må det som nevnt tas hensyn til dens individuelle karakter – som når personer skal behandles likeverdig. Problemstillingen blir todelt:

1. Kommer den individuelle karakter tilstrekkelig til uttrykk gjennom referansen til reelle hensyn?
2. Kan en generell, ideell regel passe på en individuell sak?

På det første spørsmålet har Kinander (2002) svart benektende. Han mener altså at referanse til reelle hensyn ofte får mer tildekkende enn forklarende karakter. Jeg skal ikke gå nærmere inn på diskusjonen, og slutter meg til hans betraktninger om emnet.

Om en generell regel kan passe på en individuell sak blir et spørsmål av filosofisk art, som berører forholdet mellom subjektivt og objektivt, erkjennelse og fortolkning. Som hermeneutisk fundert, vil jeg si at en regel i utgangspunkt ikke kan være generell, fordi den ikke har noen verdi eller mening før den gjennom fortolkning (bevisst eller ubevisst) er knyttet til et hendelsesforløp av konkret natur. En regel kan ikke i mine øyne eksistere uavhengig av den som leser og fortolker den; den fins bare i menneskets tankegang. Om dette skal ikke sies noe mer her, men det gjør at jeg ser på en regel som fleksibel framfor definert (og dermed avgrenset). Det virkelige spørsmål blir da ikke om en generell regel passer på en individuell situasjon, men hvordan man fortolker denne regelen slik at den skal passe.

At regelen får en individuell karakter avhengig av saken den skal appliseres på, gjør at den aldri blir benyttet i sin "generelle" form. Det blir selve fortolkningen som blir gjenstand for vurdering når det gjelder om noe er likeverdig behandlet: Har dommeren tatt relevante hensyn? For å bedømme dette, må man som nevnt ha klart for seg hvilke hensyn dommeren har vektlagt. Slik blir det den første problemstillingen som blir den vesentlige.

Ikke bare sakens individuelle karakter bidrar til en regels fleksibilitet. I tillegg må ses de sosiale omstendighetene regelen "eksisterer" i. Nye impulser i samfunnet må tas hensyn til, som folkeopinion eller regjeringens politikk, som er utslag av demokratiets beslutning. At det å blande jus med politikk er så lite velansett blant jurister (se f.eks. Fjell og Ring 2001: 134f), antyder at juristene for det første ikke har et særlig reflektert forhold til sin egen forståelse og dens innvirkning på juridisk fortolkning – jfr Henry Østlids kartlegging av dommeratferd i dissenssaker (Østlid 1998), og for det andre at politikk antas som et irrelevant hensyn. Dette skaper i mine øyne en langt tregere endring i rettsanvendelsen enn det som kunne vært tilfellet dersom samfunnsimpulser faktisk fikk mer plass.

Som allerede nevnt i 5.1 er også dommerens bakgrunn av betydning for muligheten til å bli bedømt som en likemann. Dette fordrer at dommeren behandler alle borgere med like stor respekt. En variert dommerstand kan som nevnt bidra til at det ikke utvikles noen spesifikk dommerkultur, som i tilfelle kan avvike fra "normalkulturen", hvis noe slikt fins. Under-

søkelser viser altså at dommere for en stor del kommer fra de høyeste sosiale sjikt (Lund 1990; Østlid 1998). Også jurister er oftest rekruttert fra øvre middelklasse (Bahus 2001; Fjell og Ring 2001). For at jurister skal ha appell i den varierte befolkningen, og være mentalt tilgjengelige for klienter av en annen klasse enn de øvre, bør også juristbestanden være variert. Undersøkelsen jeg har utført bekrefter at også jusstudentene er skjevt rekruttert fra de høyere sosiale lagene. Man har dermed ikke oppnådd den fleksible juristbestand som er ønskelig for at tilstrekkelig fleksibilitet – og dermed likebehandling og lik tilgjengelighet, skal finne sted.

Jussen opererer med et generalisert, og dermed ideelt, verdensbilde som etter dagens rettsikkerhetsprinsipper fordrer forutsigbarhet og konservativisme. Dette idealet krever imidlertid også en stor grad av fleksibilitet i form av likhetsprinsippet. Jeg har i det foregående vist at konservativismen får stor oppslutning og blir fulgt godt opp i den norske juridiske sfære, både ved at juriststanden sett fra et klasseperspektiv er nokså likeartet, og ved den vekten det legges på rettspraksis. Imidlertid virker ikke den fleksible siden av rettsikkerhetsidealet å få tilstrekkelig oppmerksomhet. Spesielt kommer dette fram når man ser på eksemplene fra Retstidende nevnt i pkt 5.3.1, og deres ubegrunnede utsagn om at ”reelle hensyn” tilsier den løsningen de har valgt. De fleksible momentene blir – antakelig ganske ubevisst – skjult, og en dommers uavhengighet blir gjennom dette understreket: Dommeren handler ikke på eget initiativ, men på reglenes. Derfor trenger han ikke begrunne sine avgjørelser nærmere.

5.4 Hvilke konsekvenser kan følge av en slik mentalitet i den juridiske sfære?

Kort oppsummert kan en si at den juridiske sfæres tenkesett særpreges av følgende:

- En omprogrammering fra lekmentalitet til juridisk metode og rettsdogmatikk på studiet
- Stor tiltro til rettskildelæren
- Stor respekt for autoriteter

- Et virkelighetsbilde av samfunnet som normativt eller deskriptivt regelstyrt som ikke deles av ikkejurister (som kan føre til ”lysbryterteorien”)
- Stadig streben etter å følge idealet – som kalles ”retten” i bestemt form
- Et bilde av seg selv som nødvendige for utøvelsen av rettsanvendelse
- Et syn på lekfolk som de som ikke behersker rettsanvendelse, men likevel som mennesker som jevnlig oppsøker rettskildefaktorer for å følge med på hva retten er
- Et ureflektert forhold til en videre lære om fortolkning, sett fra en hermeneutikers ståsted
- I liten grad idealistisk motivert til å utøve sitt yrke
- Konservative holdninger til endring av retten, og stor hang til forutsigbarhet og effektivitet
- Dermed ikke spesielt fleksible utover det som foreskrives av rettskildelæren og læren om ”reelle hensyn” – og i følge Kinander (2002) heller ikke spesielt reflekterte i forhold til innholdet og nødvendigheten av ”reelle hensyn”.

Denne listen får ikke en spesielt positiv klang her. Selvsagt er det mange gode sider ved juridisk mentalitet også, spesielt at de faktisk jobber mot idealer som er fastsatt av demokratiet. Selv om forholdet til idealene kanskje er ureflektert, vil de fortsette å strebe etter dem. De sørger for at både sterke som svake får sitt forsvar, og de forsøker å være så upartiske og habile som mulig når de behandler en sak. Ikke minst har de stor lojalitet til lovgiver, via rettspraksis’ sakte endring. Ut fra et hermeneutisk perspektiv blir dette imidlertid ikke virkelighetsnært. I tillegg kommer deres relativt like sosiale bakgrunn, og for respondentene i min undersøkelses vedkommende; deres forholdsvise enhetlige svarmønstre på tvers av kullene. For en klient vil også utgiftene han eller hun må beregne for å hyre en jurist ha betydning, og det er velkjent at advokater er dyre å engasjere.

Alt dette kan få konsekvenser, men konsekvensene kan forhåpentligvis begrenses ved at visse tiltak gjøres. Hvilke tiltak dette kan være, kommer jeg tilbake til i pkt 6.

5.4.1 Sosial distanse

Leiulfsrud og Jensberg (2005: tabell 1) viser at arbeiderklassen utgjør nesten halvparten av befolkningen i Norge i 2002-2003, og at den er større enn middelklassen. Det vil derfor være flere borgere med bakgrunn i arbeiderklassen som trenger juridisk hjelp, enn borgere fra middelklassen. For at folk fra arbeiderklassen skal føle at deres rettssikkerhet blir ivare tatt optimalt, og i like stor grad som andres, bør de ha muligheten til å oppsøke jurister som respekterer folk med arbeiderklassebakgrunn i like stor grad som de respekterer folk fra høyere sosiale sjikt. Den første negative konsekvensen kan i så fall bli at fordi jurister kommer fra andre sosiale sjikt enn de laveste, kan de ha mindre appell i de laveste sjiktene enn i de høyeste. Dette kan igjen føre til at færre fra de lavere sjiktene oppsøker jurister.

Mathiesen mener at den som ikke skal lide rettstap, selv i Norge må være i besittelse av visse egenskaper – deriblant initiativ og kunnskap (Mathiesen 2001:55). I forhold til kunnskap er dette ganske selvsagt. Har man ikke kunnskap om at man er rettslige behov, vil det ikke falle en inn å oppsøke rettshjelp; noe også rettshjelpsundersøkelsen utført av Ståle Eskeland og Just Finne i 1971 understreker: En undersøkelse av to tilsvarende boligkomplekser i Oslo var gjenstand for undersøkelsen. Man visste på forhånd at beboerne var av lav sosial status, og mange var trygdede. Det ble satt opp et kontor i regi av undersøkelsen, og det ene boligkomplekset fikk brev om at de kunne oppsøke dette kontoret gratis, dersom de hadde et rettslig problem de trengte assistanse til. I det andre boligkomplekset oppsøkte representantene for undersøkelsen folk hjemme. Fra den første gruppen var det fire personer som dukket opp på kontoret. Den andre gruppen (91 husstander) gav 230 rettslige problemer, eller et gjennomsnitt på 2,5 rettslige problemstillinger per husstand (Mathiesen 2001:50-51).

Dette illustrerer den lave kunnskapen om rettigheter og rettslige behov folk i lavere sosiale klasser kan være i besittelse av. En av årsakene til dette synes å være kommunikasjonssvikt mellom potensielle klienter og myndighetene. Imidlertid kan det tenkes at dersom juristbeholdningen var mer variert, ville kommunikasjonen, eller i alle fall interaksjonen, mellom lavere sosiale sjikt og jurister eller rettssystemet vært bedre. Kanskje ville Juristforbundet

også vært flinkere til å informere om juridisk virksomhet, dersom perspektivet på befolkningen ble bredere. Her kommer initiativmomentet inn: Med tanke på at lekfolk antakelig ofte assosierer en jurist med en rik advokat med fin bil; noe som i alle fall kom til uttrykk i min debattgruppe av lekvinner, kan lekfolk ofte føle seg distansert fra juristen. Thomas Moorhead et al. bruker uttrykket "juristpatologi" om at potensielle klienter har inntrykk av jurister som dårlige til å kommunisere og lite sympatiske i forhold til klientens problemer (Moorhead et al. 2003:785). Dette skaper ikke noe incentiv for å oppsøke juristen dersom man kan vende seg mot andre instanser. Har man familieproblemer, kan dette være ulike meklingsinstanser i regi av forvaltningen, for eksempel familievernkontor. Har man trygdekrav, oppsøker man ofte trygdekontoret direkte og fremmer kravet uten hjelp fra en uavhengig jurist. Imidlertid kan det tenkes at man ville oppsøkt juristen dersom dette ville virke som den naturlige framgangsmåten. Har man engasjert en jurist, er man klient og har juristen på *sin* side. Går man til forvaltningen for å få assistanse av jurister der, er disse juristene på *forvaltningens* side. Det er dermed en stor fordel i forhold til muligheten til likebehandling å ha en "egen" jurist.

All den tid lekfolk føler seg distansert fra jurister, vil det å vende seg til en jurist neppe føles som det mest innbydende og naturlige ledd i en konfliktløsning. Kanskje er man i en vanskelig situasjon, og vil helst slippe å manne seg opp for å møte en jurist som kanskje vil synes problemet er dumt, banalt eller rett og slett latterlig; som rent faktisk ikke forstår hva problemet er. Problemet kan være noe som ikke dukker opp i høyere sosiale sjikt, eller det kan være moralske årsaker til at noe føles vanskelig, som ikke dekkes av moralen i andre sosiale felt. Når man er sårbar, har man i tillegg også ofte lett for å vise følelser, og dette kan føles ukomfortabelt overfor en fremmed. Jo mer fremmed juristen er, jo mer betydning kan dette problemet få for om man i det hele tatt oppsøker akkurat den juristen. Dersom det ikke fins jurister med større appell, lar man kanskje være å oppsøke en jurist i det hele tatt, og forsøker å løse konflikten på annet vis.

Forskjell i begrepsverden kan altså være til hinder for at kommunikasjonen mellom klienten og juristen går på klientens premisser, som jo har ansatt juristen og ikke omvendt. Ikke

minst kommer dette til uttrykk når det gjelder språket brukt i den juridiske sfære. Mathiesen påpeker at forskning tyder på at tiltalte i en straffesak er den juridiske ekspertisen langt underlegen kommunikasjonsmessig: "Vår måte å kommunisere på til daglig gir ikke lekmannen/-kvinnen tilstrekkelig kompetanse til å argumentere på like fot med den juridiske ekspertisen, og rettens språk gir en annen virkelighetsbeskrivelse enn den tiltalte opplever." (Mathiesen 2001:66).

Wetlaufer (1990) peker på at juridisk retorikk ofte er upersonlig, logisk, klar, "objektiv" og innstilt på én av to løsninger. Dette ligner svært på idealene som oppstilles i vitenskapelige positivisme, og ikke minst skaper et slikt språk distanse til klienten, som kan oppleve problemet som personlig, uklart og subjektivt, og løsningen som ulogisk og uviss. Dommeren kommuniserer også ofte på den samme måten, kanskje enda mer upersonlig og "objektivt" (Wetlaufer 1990:1561). En klient som føler seg sterkt berørt av konflikten, og som dessuten kan få høre en relativt ubegrunnet avgjørelse, bare forståelig for en jurist (eksempelvis en referanse til en viss dom eller til "reelle hensyn"), kan få følelsen av at han eller hun er blitt urettferdig behandlet. Bruken av rettskildelæren kan også skape distanse ved at klienten ikke forstår hvordan juristen går fram, og hvorfor.

Det er klart at språk kan distansere klienten fra juristen uavhengig av klientens sosial bakgrunn; dette er mer et profesjonstrekk enn det er utslag av juristens person. Imidlertid er den juridiske profesjonen bygget på en grunnmur av de høyeste sosiale lag (Johnsen 1986), og mange av profesjonstrekkene har sannsynligvis sitt opphav her. I tillegg er ordbruken i jussen ganske langt fra ordinært skriftspråk, som tidligere nevnt (se pkt 5.2.1). Det er ingen jurister som blunker av uttrykk som "hvorigjennom", "enskjønt" eller "beskaffenhet", som jo er ganske uvanlige og ansett som gammeldags i moderne bokmål.

Wetlaufer oppsummerer problemet med ulike begrepsverdener på følgende vis:

"The problem, if there is one, arises when we confront the possibility that the "order" we impose may be neither neutral nor objective nor value free, that our simplifications may not do

full justice either to our clients or to the world in which we live, and that our rules of relevance exclude material that ought to be taken into account.” (Wetlaufer 1990:1588-1589).

5.4.2 Manglende idealisme?

Som undersøkelsen viser, er det 7,3 prosent av respondentene som lar seg motivere av idealisme. I Åkvågs undersøkelse fra 1998 var personorienterte verdier, hvor idealisme inngår, det minst viktige for jusstudentene. Idealisme scorer også lavt i undersøkelsen av advokatene utført av Bahun, hvor 12,2 prosent av advokatene mener idealisme er bestemmende for hvorfor de har valgt advokatyret. Tatt i betraktning at juristyrket er et ideelt utgangspunkt for å hjelpe andre eller gjøre noe samfunnsnyttig, skulle man kanskje anta at flere lot seg motivere av denne muligheten. Det kan være uheldig at jurister, som tross alt skal jobbe med å opprettholde rettsstatens idealer, og i så måte skal være profesjonelle idealister, ikke i større grad har idealistiske motiver. Dette kan ha påvirket arbeidet i den grad at inntjening og effektivitet er blitt viktigere enn resultatene eller streben mot rettssikkerhetsidealene.

Det er vanskelig å si noe om den manglende idealismen har bakgrunn i begrepsverdenen hos respondentgruppen. Mange mennesker syns ”idealisme” nærmest er et skjellsord, og tenker umiddelbart på enten blitzere eller hippier. Det kan hende man rett og slett føler seg fjernt fra slike grupperinger, og ikke mener seg å være som dem. Det kan også være at jurister rent faktisk ikke er særlig motivert av ønsket om å hjelpe andre.

Den manglende idealismen kan også være et profesjonstrekk med bunn i skjevrekutteringen fra høyere sosiale lag. Jeg mener det er grunn til å tro at dersom studiet rekrutterer en mer variert gruppe, vil også flere velge jusstudiet av idealistiske årsaker.

5.4.3 Distansens konsekvenser

Det er altså mulig at en mental og sosial distanse mellom juristprofesjonen og den alminnelige befolkning, som allerede nå virker ganske stor, kan føre til at færre og færre opp-

søker profesjonell rettshjelp. Man kan se at jurister ikke er de eneste rettsanvenderne, eksempelvis i forvaltningen (Fjell og Ring 2001:149f; Mathiesen 2001:191), og trolig også i administrative stillinger. Det kan være at jusstudenter i økende grad velger å ta flere utdannelser for å bøte på nettopp dette problemet; jurister er ikke like etterspurte som de tidligere var. Alternativer finnes altså. I England og Wales er det gjort sammenlignende undersøkelser av rettsanvendelse i sosialrettslige saker blant henholdsvis jurister og ikkejurister. Resultatene er mildt sagt oppsiktsvekkende: Ikkejuristene har høyere total poengsum når det kommer til arbeidets kvalitet enn juristene. I tillegg viser det seg at ikkejuristene oppnår høyere grad av tilfredsstillelse hos klientene (Moorhead et al. 2003). Denne undersøkelsen viser at rettssikkerheten ikke nødvendigvis må kompromitteres til tross for at det juridiske problemet behandles av en ikkejurist.

Imidlertid kan distansen i dag kanskje bidra til en slik kompromittering. Når mange ikke oppsøker jurist i dag, betyr ikke det at de i stedet oppsøker andre profesjonelle som er skolert eller kurset i de aktuelle problemstillingene. Rettshjelpsundersøkelsen fra 1971 viser nettopp dette: Folk ble sittende med sine juridiske problemer, til tross for at de hadde tilbud om å få ordnet opp i det gratis. Man forsøker kanskje heller å rydde opp selv, eller spør venner og bekjente om råd. En venninne ba meg om hjelp da hun skulle skifte boet med sin eksmann. Til tross for at jeg gav henne råd, fulgte hun dem ikke. Det ble kanskje rett og slett for vanskelig å skulle sette opp kontrakter og krangle på detaljer. For en jurist er det ingen sak å sette opp en kontrakt og begrunne sine synspunkter med et saklig tonefall, men er det like enkelt for oss å forstå at det ikke er så lett tilgjengelig for lekfolk? Uansett ble resultatet i skiftet at eksmannen fikk alt som han ville, og hun slapp å krangle. For henne var dette kanskje resultat så godt som noe, mens jeg ikke kunne forstå at hun fant seg i en slik overkjøring.

Jo større distansen blir, jo mindre tillit kan man anta at de potensielle klientene har til den juridiske profesjon. For at juristprofesjonen skal fortsette å eksistere, trenger den legitimasjon i form av befolkningens samtykke. Først og fremst trenger den oppsøkende klienter. I neste omgang trenger den begrunnelse i de alminnelige samfunnsoppfatninger.

Det er vanskelig å spå hva følgene kan bli i ytterste konsekvens, men de er neppe udelte positive.

6 Oppsummering og forslag til tiltak

Undersøkelsen blant jusstudentene har vist at gruppen er forholdsvis homogen. Ut fra et hermeneutisk ståsted, vil deres holdninger være en viktig faktor med henhold til hva som kan influere det videre rettslivet i Norge. Fordi de sammen med jurister forøvrig for en stor del kommer fra, og fordi profesjonen er fundert på, det øverste sosiale sjikt, er det sannsynlig at juridisk mentalitet bærer preg av verdisynet og begrepsverdenen i denne samfunnsgruppen. Det er sannsynlig at dette, sammen med sosialiseringen som skjer på selve studiet – som trolig er påvirket av mentaliteten i det samme sosiale sjikt, gjør seg gjeldende når respondentene enes om å bli advokater, studerer jus fordi det er fornuftig og/eller anvendelig, interesserer seg mer for forretningsjus og strafferett enn velferdsrett og så videre. I alle fall er det grunn til å tro at dersom populasjonen på Juridisk fakultet i Oslo blir mer variert i sosial bakgrunn, vil det også bli større variasjon i holdninger. Eksempelvis kan det bli mer legitimt å studere jus av idealistiske årsaker. Basert på de lave tallene idealistene utgjør blant respondentene, kan det se ut som om idealister heller velger å organisere seg i ideelle organisasjoner enn å studere jus. Dette kan være fundert på ryktet Juridisk fakultet har på seg for å være et sted hvor man pugger lovboken, kler seg pent, og generelt ikke er spesielt radikale i verken omgangsform eller holdninger.

At jusstudenter og jurister utgjør en egen sosial gruppe, kan neppe forhindres. Dette vil bli tilfellet i alle faglige miljøer som har en egen, felles (ubevisst?) forståelse for resonnement og hva som er relevant kunnskap. Dette kan for eksempel gi utslag i intern humor, som hos marinbotanikerne på Biologisk institutt, hvor de har algevitser – ubegripelige uten en viss minimumskunnskap – hengende på døra. Imidlertid kan det se ut til at juristenes distanse til den jevne befolkning vil spille en større rolle enn marinbotanikernes, fordi juristene har allmennheten som arbeidsoppgave og arbeidsplass.

Som vist ovenfor, kan juristenes distanse til lekbefolkningen ha utslag på både individers rettssikkerhet og allmennhetens tillit til systemet for øvrig. De fyller dermed ikke de kravene som i dag er satt som ramme for juridisk virksomhet. Det er viktig at jurister engasjerer seg i mer enn inntektsnivået sitt for at de skal kunne oppfylle disse kravene. De må også være samvittighetsfulle, innstilt på å hjelpe på best mulig måte, og ydmyke overfor sin arbeidsgiver – det være seg en vanskeligstilt klient, eller et multinasjonalt selskap. Ikke minst må klienten *føle* at juristen har alle disse egenskapene for at han skal føle at hans egne interesser blir ivaretatt på best mulig måte. Dersom dette ikke er tilfellet, kan det i ytterste konsekvens føre til at juristen er forholdsvis mentalt utilgjengelig for potensielle klienter som ikke har samme holdning som ham; noe som har direkte innvirkning på individers mulighet til å søke hjelp. Som Mathiesen har påpekt (2001:55), trengs en viss grad av initiativ for å ikke lide rettstap i Norge. Dersom man ikke har lyst til å oppsøke en jurist, og foretrekker å løse saken selv, er det stor sannsynlighet for at man faktisk ikke oppsøker en jurist. Det kan til og med hende at det ikke engang faller en inn at en jurist kan hjelpe i en viss situasjon. Prisen spiller også en svært viktig rolle, kanskje den viktigste. Det er allmenn viten at advokater koster dyrt, og dersom man ikke faller inn under inntektstaket for fri rettshjelp, kan det bli vanskelig finansielt. Flere jeg kjenner som har skullet sette opp samboeravtale, har avstått fra å bruke advokat i prosessen av prishensyn. Min erfaring er dessuten at folk ikke har hørt om tiltak som for eksempel Advokatvaktene, hvor man kan få opptil en halv times konsultasjon gratis, for å utrede om man har et juridisk problem.

Så hva kan gjøres for å minske distansen? Det fins åpenbare løsninger, som å bedre kommunikasjonen fra både forvaltningen og Juristforbundet om rettigheter, juristers tjenester og diverse hjelpetiltak. Å senke prisnivået vil trolig også ha stor effekt. Imidlertid er det dypere endringer som også bør kunne gjennomføres, som går direkte på juristbestanden.

Først og fremst bør universitetene rekruttere folk fra alle samfunnslag. De kan hevde de gjør det nå, i og med at 21,6 prosent av respondentene fra jussen kommer fra lavere samfunnslag. Imidlertid er dette ikke engang i nærheten av å være representativ for befolkningen for øvrig, hvor arbeiderklassen utgjør ca 48 prosent (Leiulfsrud og Jensberg 2005). At

juristpopulasjonen er representativ for befolkningen, kan minske sjansene for at en bestemt dommer- og juristkultur utvikles, og føre til at flere benytter en jurist til løsning av juridiske problemer; rett og slett fordi juristbestandens appell utover i befolkningen vil øke. Juristene har godt av å miste pampestempelet, og dette vil trolig skje, gitt litt tid, dersom man rekrutterer studenter fra alle samfunnslag og -grupper.

Inn under en slik rekruttering faller også å rekruttere fra etniske grupper. Universitas har presentert resultatene av en undersøkelse som viser at bare 5% av studentene på jussen er innvandrere, mens UiOs målsetning for øvrig er 12 prosent. I denne artikkelen uttrykte også dekan ved Juridisk fakultet, Jon T. Johnsen sin bekymring med følgende utsagn: ”Det er viktig at alle kulturer har forbindelseslinjer inn i rettssystemet. Å ha en advokat med samme kulturbakgrunn er verdifullt.” (Universitas 2006). På mitt kull var det så godt som ingen synlig fremmedkulturelle, mens jeg på 1. avdelings andre semester observerte ganske mange. Økningen kan dermed ha skjedd de senere årene. Oslo hadde i 2001 15 prosent ikkevestlige innvandrere. Noe som kan synes merkelig med henblikk på det lave tallet på jusstudiet, er at profesjonsutdanninger jevnt over skårer høyt hos denne gruppen. Blant annet har både odontologi- og medisinstudiet nivåer høyere enn målsetningen. Det samme gjelder Høgskolen i Oslo, som har langt flere profesjonsutdanninger enn UiO. Med tanke på at jus er en profesjonsutdanning, er en av årsakene til utdannelsens lave appell trolig sosialt betingede faktorer: Juridisk fakultet virker neppe tiltrekkende på innvandrere.

Hvordan en slik rekruttering bør skje, er det sikkert delte meninger om. I Storbritannia og USA har man igangsatt programmer som kalles ”widening participation”. I Storbritannia ser det imidlertid ikke ut til at denne nye politikken har ført til økt rekruttering fra laverestående sosioøkonomiske grupper. Dette kan ha noe å gjøre med at Storbritannias sosiale mobilitet viser seg å være lavere enn i andre i-land, men samtidig viser en rapport at dette nettopp er konsekvensen av at bedrestilte har nytt bedre av økte utdanningsmuligheter enn de fra lavere sjikt. Lois Bibbings mener, som Malleson, at flere tiltak må gjøres utover å føre en vid rekrutteringspolitikk; for at tiltak virkelig skal ha noen effekt, bør man sette opp gjennomtenkte kvoteringer. Slik konkurranseprinsippet står i dag, er det universiteters

ønske å rekruttere de beste studentene, uavhengig av klassebakgrunn. Det er ikke sikkert dette skaper det brede bildet som er ønskelig (Bibbings 2006; Malleson 2006); tvert i mot ser det ut til å nettopp ikke gjøre det, noe også tallene fra Juridisk fakultet viser.

Å kvotere inn studenter fra lavere sosiale sjikt eller med innvandrerbakgrunn, virker kanskje diskriminerende. Imidlertid er det det samme som er blitt gjort med kvinnekvotering de siste tiårene, og i dag godtar de fleste av oss kjønnskvotering uten å blunke. Det er gode grunner til å tro at motstand mot en slik kvotering vil legge seg med tiden, slik tilfellet har vært med kjønnskvotering. En slik kvotering vil ikke nødvendigvis bety at de beste kandidatene utelukkes; snarere er det større sjanse for å få rekruttert de beste kandidatene i de lavere sjiktene eller fra innvandremiljøer. Regionale kvoter og kvoter for samiske studenter er allerede innført ved en del utdannelse ved Universitetet i Tromsø, samt flere høgskoler rundt om i landet (Samordna Opptak 2006:98-99, 101) Malleson understreker årsaken til at kjønnskvotering aksepteres, nemlig at kvalifikasjonene vil variere marginalt mellom menn og kvinner. Det ville være etnosentrisk – å vurdere sin egen ”rase” som viktigst – og essensialistisk – å hevde at kunnskapsnivå er iboende i eksempelvis kjønn eller ”rase” – å hevde noe annet når det gjaldt søkere fra lavere og høyere sosiale sjikt, eller med innvandrerbakgrunn. I dagens Norge går både høy- og lavstatus elever som oftest på offentlig skole, og har dermed de samme mulighetene til kvalifikasjon.

En slik kvotering vil kunne være både moderat eller radikal: Moderat kvotering innebærer at dersom to personer har like kvalifikasjoner, skal den som oppfyller kvoteringskravene gå foran øvrige søkere. Radikal kvotering innebærer at man setter opp en minimumsgrense for kvalifisering, og over denne går alle som oppfyller kravene til kvotering foran de andre søkerne (Sando 2006). Hva som egner seg best, kan nok diskuteres, men det er trolig størst sannsynlighet for å få gjennomslag for moderat kvotering, fordi konkurranseprinsippet er det tradisjonelt regulerende rekrutteringsprinsippet på lukkede utdanninger ved norske universiteter. Å bryte med et slikt fundamentalt prinsipp, vil neppe være ønsket av institusjonene. Dessuten vil academia sannsynligvis fortsatt ønske å rekruttere de best kvalifiserte studentene.

For at potensielle studenter i det hele tatt skal ville søke på jusstudiet, må man arbeide med formidling av studiet utad. En bredere rekruttering kan skje ved mer markert fokus på idealistiske motiver framfor fornuftsaspekter. Ønsker vi, som allmennbefolkning, egentlig en ikkeidealistisk juriststand i Norge? Jeg tror man vil trekke en langt mer variert søkermasse ved å endre sin profil fra ”det er fornuftig å velge jus” til ”vil du engasjere deg i samfunnet – velg jus”. At man i tillegg opererer med kvotering i alle fall i den første tiden, vil trolig også gjøre appellen større i bredden av befolkningen.

7 Konklusjon

Jusstudentene anno 2006 ved Juridisk fakultet på UiO er en nokså ensartet gruppe, som ser ut til å passe godt inn i juriststanden for øvrig. Denne enhetlige karakteren ser ut til å gå på tvers av både stedlig og sosial bakgrunn, og det er derfor sannsynlig at en eventuell indoktrinering antakelig finner sted allerede på universitetet. At en ensartet mentalitet kan være uheldig både for rettssikkerheten direkte og indirekte, synes ganske klart ut fra et hermeneutisk synspunkt. Tolkning av regelverk vil påvirkes av ens forforståelse, som igjen vil være farget av sosial status og kulturelle trekk. At ikke alle samfunnsgrupper og -klasser er enige i de juridiske synspunktene makthaverne – de høye sosiale lagene – har vedtatt, kan skape problemer som til syvende og sist kan gå ut over legitimasjonen for juristprofesjonen, som kan miste tillit hos folket. For at rettssystemet i det hele tatt skal fylle sin funksjon, trengs denne tilliten fra menigmann i aller høyeste grad. Noe annet ville skape anarkistiske tilstander, hvor det er langt vanskeligere å opprettholde alminnelig orden.

En egen juristkultur kan sies å ha utviklet seg, noe som skaper en distanse til potensielle klienter fra andre sosiale grupper. Jurister bør være representative for befolkningens inndeling i ulike grupper, fordi befolkningen nettopp er både juristenes legitimasjon og arbeidsoppgave. Også ut fra et pragmatisk synspunkt kan man hevde at en heterogen juristpopulasjon vil være mer hensiktsmessig, fordi den vil ha som konsekvens en større appell blant befolkningen og dermed den nødvendige legitimasjon.

For å bøte på problemet trengs både nye holdninger og ”nye” jurister, som i første omgang må trekkes til studiet. Det er sannsynlig at en heterogenisering av studentmassen og dermed den fremtidige juriststand vil føre til nye holdninger blant jurister. Problemstillingen bør utredes videre og tiltak bør forsøkes truffet: Holdningen at karakterkrav stiller like vilkår for alle, viser seg gjennom tallene å ikke holde mål. Tiltakene kan for eksempel ta form av

kvoteringsordninger som tar sikte på søkere med lavere sosial bakgrunn og innvandringsbakgrunn, samt bedre og mer målrettet kommunikasjon fra universitetet rettet mot en bredere sosial gruppe.

Litteratur

Andenæs Kristian et. al.

2000. *Kommunikasjon og rettssikkerhet – Utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler*. Unipub, Oslo.

Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon

2006. *Forståelse*. Elektronisk dokument:

<http://www.snl.no/article.html?id=13280416> Lest 24.3.2006

Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon

2006. *Logisk empirisme*. Elektronisk dokument:

<http://www.snl.no/article.html?id=660695&o=1&search=logisk%20positivisme>

Lest 30.3.2006.

Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon

2006. *Positivisme*. Elektronisk dokument:

<http://www.snl.no/article.html?id=721850&o=1&search=positivisme> Lest

30.3.2006

Aubert Vilhelm

1976. *Rettens sosiale funksjon*. Universitetsforlaget, Oslo.

Bahus Marianne Klungland

2001. *Advokatstanden i Norge. En retts sosiologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling for retts sosiologi, UiO. Skriftserie 71/2001. Unipub, Oslo.

Bernt Jan Fridthjof og David R. Doublet

1998. *Vitenskapsfilosofi for jurister – en innføring*. Fagbokforlaget, Bergen.

Bernt Jan Fridthjof og Ørnulf Rasmussen

2003. *Frihagens forvaltningsrett bind 1*. Fagbokforlaget, Bergen.

Berulfsen Bjarne og Dag Gundersen (red)

1986. *Fremmedordbok*. Kunnskapsforlaget, Oslo.

Bibbings Lois

2006. Widening Participation and Higher Education. I *Journal of Law and Society*.
Vol 33, no 1: s 74-91.

Blandhol Sverre

2005. Hva er pragmatisme? I *Tidsskrift for rettsvitenskap*, nr 04-05: s 491-524.

Boe Erik

1996. Om juss. I *Veien mot rettsstudiet – den rettsvitenskapelige varianten av påbygningsdelen til examen philosophicum*: s 51-65. Tano Aschehoug, Oslo.

Bourdieu Pierre

1987. The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field. I *The Hastings Law Journal* vol 38: 814-853.

Bourdieu Pierre

2002. *Distinksjonen*. Oversatt av Annick Prieur. De norske bokklubbene, Oslo.

Bugge Lars

2004. Bevissthetens strukturelle forutsetninger. En kritisk diskusjon av den norske positivismekritikken. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 01: s 31-64.

Calhoun Craig (red.)

2002. *Dictionary of Social Sciences*. Oxford University Press, Oxford.

Chabert George

2005. Hva er idéhistorisk metode? I *Norsk Filosofisk tidsskrift*, nr 03: s 169-179

Christie Nils

2005. Former for forståelse. I *Tidsskrift for Nordisk Kriminalvidenskap* vol 92: s 295

Den Norske Advokatforening

2004. *Advokatforeningens årsrapport 2004*. Elektronisk dokument:

http://www.jus.no/asset/32552/2/32552_2.pdf Lest 18.4.2006.

Dybendal Kirsten Enger og Halvard Skiri

2005. Klare geografiske forskjeller i levealder mellom bydeler i Oslo. I

Samfunnsspeilet 6/2005. Elektronisk dokument:

<http://www.ssb.no/ssp/utg/200506/03/> Lest 17.4.2006.

Eckhoff Torstein

2001. *Rettskildelære*. Universitetsforlaget, Oslo.

Fjell Elisabeth og Lillian Ring

2001. *Juristene i forvaltningen*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling for retts sosiologi, UiO. Skriftserie 68/2001. Unipub, Oslo.

Frank Jerome

1970 [1930]. *Law and the Modern mind*. Peter Smith, Gloucester, Massachusetts.

Galaasen Tone Christin og Hildur Nilsen

1995. *Advokater eller kvinnelige advokater? En studie av kvinnelige advokatfullmektigers og advokaters arbeidssituasjon i Norge*. Stensilskrifter fra Institutt for retts sosiologi og forvaltningslære nr 53. Universitetet i Oslo.

Giddens Anthony

2001. *Sociology*. Polity Press, Cambridge.

Gisle Jon et. al.

2002. *Jusleksikon*. Kunnskapsforlaget, Oslo.

Graver Hans Petter

1986. *Den juristskapt virkelighet*. Doktoravhandling ved Universitetet i Oslo.

Halvorsen Knut

1993. *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Bedriftsøkonomenes forlag, Oslo.

Helland Håvard

2003. Om å bruke statistikk i sosiologien. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 04: s 529-553.

Helland Håvard

2006. Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning? I *Sosiologisk tidsskrift*, nr 01: s 34-63

Hjelseth Arve

2005. De som streber nedover – om klasse og identitet blant fotballsupportere. I *Sosiologi i dag*, nr 4/2005: s 69-87.

Jakobsen Kjetil

2002. Innledende essay. I *Distinksjonen*, av Pierre Bourdieu: IX-LXII. De norske bokklubbene, Oslo.

Jakobsen Kjetil

2005. Teori. Hvorfor hermeneutikere ikke liker Bourdieu. I *Nytt Norsk tidsskrift* nr 01: s 99-109.

Jor Finn Eivind

1999. *Repetisjonshefte for ex.phil. og ex.fac. (fellesdelen)*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Johnsen Jon T

1986. Juristene i Norge. I *Retfærd* 32. *Nordisk juridisk tidsskrift*, 9. årg: s 62-77

Justisdepartementet

Domstolene og andre konfliktløsere. Elektronisk dokument:
<http://www.odin.no/jd/norsk/tema/domstolene/bn.html> Lest 24.4.2006.

Jørgensen Tor

Utdanningsnivået i Oslos bydeler: De fleste ulikhetene består. I *Samfunnsspeilet* 6/2000. Elektronisk dokument: <http://www.ssb.no/www-open/samfunnsspeilet/index.shtml> Lest 17.4.2006

Kinander Morten

2002. Trenger man egentlig 'reelle hensyn'? To betydninger, noen problemer. I *Lov og Rett* nr 4: s 224-241.

Kjønstad Asbjørn

2003. Røykfrie serveringssteder. I *Lov og rett*: s 211-223.

Kjønstad Asbjørn

2004. REPLIKK: Røykeloven og juridisk metode. I *Lov og rett*: s 506-508.

Leiulfsrud Håkon og Heidi Jensberg

2005. Klasseanalyse i teori og praksis. Norsk arbeidsliv 1920-2003. I *Sosiologi i dag*, nr 4/2005: s 5-30.

Lund Espen

1990. *Hvem er dommerne? En studie i dommerrekruttering*. Skriftserien 49, Universitetet i Oslo: Institutt for retts sosiologi, Oslo.

Malleson Kate

2006. Rethinking the Merit Principle in Judicial Selection. I *Journal of Law and Society*, vol 33, no 1: s 126-140.

Mathiesen Thomas

2001. *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi*. Pax Forlag A/S, Oslo.

Moorhead Richard, Avrom Sherr og Alan Paterson

2003. Contesting Professionalism: Legal Aid and Nonlawyers in England and Wales. I *Law & Society Review* Volume 37, Number 4: s 765-808.

Mæhle Synne Sæther

2004. Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene? I *Jussens Venner* nr 05-06: s 329-342.

Nord Erik

2003. Muligheter for røyking på serveringssteder. I *Lov og rett*: s 569-575.

Nord Erik

2004. REPLIKK: Røyking på serveringssteder. I *Lov og rett*: s 503-505.

Norges Juristforbund

2006a. *Årsrapport. Februar 2004 – mars 2006*. Elektronisk dokument:

http://www.jus.no/asset/33187/2/33187_2.pdf Lest 18.4.2006.

Norges Juristforbund

2006b. *Lønnsstatistikk 2005*. Elektronisk dokument:

http://www.jus.no/asset/33106/2/33106_2.pdf Lest 19.4.2006.

Papendorf Knut

2002. *Advokatenes århundre? Globaliseringen og dens følger for advokatmarkedet*.

Makt- og demokratiutvalgets rapportserie: Rapport 47.

Samordna Opptak

2006. *Søkerhåndboka. Søknad om opptak til universiteter og høyskoler*. Elektronisk

dokument:http://www.samordnaopptak.no/handboka2006/Sokerhandboka_2006_ve rsjon_25012006.pdf Lest 22.05.06

Sando Svein

2006. *Radikal kjønnkvotering – vurdert som etisk case*. Elektronisk dokument:

http://www.dmmh.no/~ses/stat1/0050_radikal_kjoennskvotering.htm Lest 26.4.2006.

Skilbrei May-Len

2005. Klasse, etnisitet og kjønn som erfaringer: Om å være vanlig, arbeidsom og anstendig. I *Sosiologi i dag*, nr 4/2005: s 50-68

Skirbekk Gaute

1994. Juristers sjelsliv: En nøkkel til retten? I *Retfærd* nr 64, 17. årgang: s 70-75.

Somby Ánde

1999. *Juss som retorikk*. Tano Aschehoug, Oslo.

Statistisk Sentralbyrå

2004. *Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning og bostedskommune*. 1. oktober 2004. Elektronisk dokument: <http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/tab-2005-08-26-02.html> Lest 17.4.2006.

Sulic Elma

2006. *Fremmedkulturelle i juriststanden*. Spesialoppgave i rettssosiologi, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.

Universitas

2006. *Minoriteter velger bort jus*. 1.3.2006: s 3.

Universitetet i Bergen

StudentA. Elektronisk dokument: http://kamomilla.nsd.uib.no/cognos/cgi-bin/ppdscgi.exe?BZ=1AAAAuTyP4lYABEwU6VFChhEyYtC0WFNHTBm5v6bQqUOmjBs6QUwIidJDDAwZMWD2dv8g2VOzS2a_PSRI1onZc22HrORjlvNtyJgacubQCcOGTQkYOdMkTZ22n5K4bVra5sxR88btdyeAs2sGzL4yMfvEduXUBjGJhuXwymW6zL%7ENs8zBmKl5fwT8Aw== Lest 17.4.2006

Universitetet i Bergen

Orientering om jusstudiet. Føremålet med det juridiske studiet. Elektronisk dokument: <http://www.jur.uib.no/studier/Reglementer/cand.jur/A1Orientering.html>

Lest 16.2.2006

Universitetet i Oslo

Hva lærer du? Elektronisk dokument:

<http://www.uio.no/studier/program/jus/presentasjon/hva-laerer-du.html> Lest

16.2.2006

Wetlaufer Gerald B

1990. Rhetoric and its denial in legal discourse. I *Virginia Law review* vol 76: 1545-1598.

Østlid Henry

1998. *Dommeratferd i dissenssaker*. Universitetsforlaget, Oslo.

Åkvåg, Inger Marie Bodin

2000. *Jusstudentene fra A til Å*. Særavhandling ved Det juridiske fakultet, Institutt for rettssosiologi, Universitetet i Oslo.

Domsregister

Rt. 1973.433 Passbåt

Rt. 1986.164

Rt. 1994.1489

Rt. 1995.756

Rt. 1999.192

Vedlegg

Papirskjema for spørreundersøkelsen	ii
Nettskjema for spørreundersøkelsen	v
Resultater fra spørsmålene om kvalitetsreformen	ix
Takk	xvi

Jusstudentene anno 2006

En retts sosiologisk undersøkelse.

Kjønn: Mann Kvinne Alder: _____

Avdeling: 1. 2. 3. 4. 5.

Oppvekststed (hvis du har vokst opp flere steder; det stedet du regner deg å komme fra):

Postnr: _____ Ikke oppvokst i Norge:

Fars høyest oppnådde utdanning (sett ett kryss):

- Yrkesfaglig utdanning/lære
- Videregående skole
- Høyskoleutdanning
- Universitetsutdanning
- Kurs av varierende art
- Ingen av ovennevnte
- Vet ikke

Mors høyest oppnådde utdanning (sett ett kryss):

- Yrkesfaglig utdanning/lære
- Videregående skole
- Høyskoleutdanning
- Universitetsutdanning
- Kurs av varierende art
- Ingen av ovennevnte
- Vet ikke

Personlig hovedmotivasjon for juristutdanningen (sett ett kryss):

- Forskning
- Karriere/status
- Idealisme
- Tradisjon
- Fornuftig/anvendelig
- Inntekt
- Annet, spesifiser: _____

Hvor vil du anse at du befinner deg etter endt studium?

	5 år etter?	10 år etter?	20 år etter?
Akademisk institusjon	☐	☐	☐
Advokat i næringslivet	☐	☐	☐
Jurist i næringslivet	☐	☐	☐
Advokat i forvaltningen	☐	☐	☐
Jurist i forvaltningen	☐	☐	☐
Dommer	☐	☐	☐
Advokat i advokatfirma	☐	☐	☐
Advokat i egen praksis	☐	☐	☐
Organisasjonsarbeid	☐	☐	☐
Ikke i juridisk arbeid	☐	☐	☐
Pensjonist	☐	☐	☐
Annet, spesifiser: _____	☐	☐	☐

Hvilke fagområder interesserer deg? Flere kryss er mulig.

Forretningsjus	☐	(Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)
Familierett	☐	(Arve-, familie-, skifterett o.l.)
Velferdsrett	☐	(Helse-, sosial-, trygderett o.l.)
Miljørett	☐	(Naturvern, planlegging o.l.)
Strafferett	☐	
Annet, spesifiser: _____	☐	

Hvilke fag planlegger du å spesialisere deg i? Flere kryss er mulig.

Forretningsjus	☐	(Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)
Familierett	☐	(Arve-, familie-, skifterett o.l.)
Velferdsrett	☐	(Helse-, sosial-, trygderett o.l.)
Miljørett	☐	(Naturvern, planlegging o.l.)
Strafferett	☐	
Annet, spesifiser: _____	☐	

Har du, eller har du planer om å gjennomføre annen høyere utdanning (universitet eller høyskole)?

Nei Ja, spesifiser: _____

Hvis du har vært gjennom Kvalitätsreformen i løpet av studietiden, har denne påvirket studiene dine i bedre eller verre retning?

Faglig:

Faglig sett er det skjedd en forbedring Faglig sett er det skjedd en forverring Vet ikke

Praktisk gjennomføring:

Studieordningen er bedre enn før Studieordningen er verre enn før Vet ikke

Eventuelle kommentarer: _____
_____

1.

1.1 Kjønn *

- Mann
- Kvinne

1.2 Alder *

1.3 Avdeling *

- 1. avdeling
- 2. avdeling
- 3. avdeling
- 4. avdeling
- 5. avdeling
- profesjonsstudiets valgdel

2. Bakgrunn

2.1 Oppvekststed, postnr:

Hvis du har vokst opp flere steder, det stedet du regner deg å komme fra

2.2 Ikke oppvokst i Norge

- oppvokst i utlandet

2.3 Mors høyest oppnådde utdanning *

- Yrkesfaglig utdanning/lære
- Videregående skole/gymnas
- Høyskoleutdanning
- Universitetsutdanning
- Kurs av varierende art
- Ingen av ovennevnte
- Vet ikke

2.4 Fars høyest oppnådde utdanning *

- Yrkesfaglig utdanning/lære
- Videregående skole/gymnas
- Høyskoleutdanning
- Universitetsutdanning
- Kurs av varierende art
- Ingen av ovennevnte
- Vet ikke

3. Motivasjon og ambisjoner for jussen

3.1 Personlig motivasjon for jusstudiet *

- Forskning
- Karriere/status
- Idealisme
- Tradisjon
- Fornuftig/anvendelig
- Inntekt
- Annet

3.2 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

3.3 Hvor vil du anse at du befinner deg 5 år etter endt studium? *

- Akademisk institusjon
- Advokat i næringslivet
- Jurist i næringslivet
- Advokat i forvaltningen
- Jurist i forvaltningen
- Dommer
- Advokat i advokatfirma
- Advokat i egen praksis
- Organisasjonsarbeid
- Ikke i juridisk arbeid
- Pensjonist
- Annet

3.4 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

3.5 Hvor vil du anse at du befinner deg 10 år etter endt studium? *

- Akademisk institusjon
- Advokat i næringslivet
- Jurist i næringslivet
- Advokat i forvaltningen
- Jurist i forvaltningen
- Dommer
- Advokat i advokatfirma
- Advokat i egen praksis
- Organisasjonsarbeid
- Ikke i juridisk arbeid
- Pensjonist
- Annet

3.6 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

3.7 Hvor vil du anse at du befinner deg 20 år etter endt studium? *

- Akademisk institusjon
- Advokat i næringslivet
- Jurist i næringslivet
- Advokat i forvaltningen
- Jurist i forvaltningen
- Dommer
- Advokat i advokatfirma
- Advokat i egen praksis
- Organisasjonsarbeid
- Ikke i juridisk arbeid
- Pensjonist
- Annet

3.8 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

4. Fagområder

4.1 Hvilket fagområde interesserer deg? Flere svar mulig. *

- Forretningsjus (Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)
- Familierett (Arve-, familie-, skifterett o.l.)
- Velferdsrett (Helse-, sosial-, trygderett o.l.)
- Miljørett (Naturvern, planlegging o.l.)
- Strafferett
- Annet

4.2 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

4.3 Hvilke fag planlegger du å spesialisere deg i? Flere svar mulig. *

- Forretningsjus (Kontrakts-, selskaps-, skatterett o.l.)
- Familierett (Arve-, familie-, skifterett o.l.)
- Velferdsrett (Helse-, sosial-, trygderett o.l.)
- Miljørett (Naturvern, planlegging o.l.)
- Strafferett
- Annet

4.4 Hvis du har svart "annet", spesifiser:

4.5 Har du, eller planlegger du å gjennomføre annen høyere utdanning (universitet eller høyskole)?

- Ja
- Nei

4.6 Hvis du har svart "ja", spesifiser:

5. Kvalitetsreformen

Hvis du har vært gjennom Kvalitetsreformen i løpet av studietiden, har denne påvirket studiene dine i bedre eller verre retning?

5.1 Har kvalitetsreformen medført en faglig forbedring?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

5.2 Praktisk gjennomføring av studiet

- Studieordningen er bedre enn før
- Studieordningen er verre enn før
- Vet ikke

6. Eventuelle kommentarer

Her kan du utdype svarene dine videre, eller du kan uttrykke din mening om temaene for undersøkelsen.

6.1 Kommentarer:

Resultater av spørsmålene om Kvalitetsreformen

I papirutgaven av spørreskjemaet fikk respondentene spørsmål om det faglig og praktisk sett var inntruffet forbedringer eller forverringer etter innføringen av Kvalitetsreformen. Det var 98 av respondentene fra 4. avdeling som svarte på papirskjemaet. Tallet gitt er dermed prosent av disse 98 respondentene.

Faglig status %	Forbedring	Forverring	Vet ikke
1. avdeling	4,7	2	49,3
2. avdeling	9	2	56,8
4. avdeling	31,6	17,3	48

Praktisk gjennomføring %	Forbedring	Forverring	Vet ikke
1. avdeling	8,8	4,1	43,2
2. avdeling	11,6	6	50,8
4. avdeling	55,1	12,2	30,6

Jeg oppdaget etter at nettundersøkelsen var utsendt at spørsmålet var formulert noe annerledes. Her ble man spurt om Kvalitetsreformen hadde medført en faglig forbedring, med ”Ja”, ”Nei” og ”Vet ikke” som svaralternativer. Strengt tatt kan man tolke ”nei” som både en forverring eller som *status quo*. Jeg oppgir derfor disse svarene for seg. Spørsmålet om praktisk gjennomføring hadde svaralternativene ”Studieordningen er bedre enn før” og ”Studieordningen er verre enn før” eller ”Vet ikke”, og blir dermed tilsvarende svaralternativene for papirundersøkelsen. Jeg gjengir likevel også disse for seg. 26 respondenter fra 4. avdeling besvarte undersøkelsen på nett. Dette skyldes trolig at de står registrert på både 3. og 4. avdeling, fordi de tar opp fag eller fordi listene ikke er oppdatert. Prosenttallene for 4. avdeling blir da regnet ut fra disse 26.

Faglig forbedring %	Ja	Nei	Vet ikke
3. avdeling	18,2	37,2	43,8
4. avdeling	23,1	23,1	57,7
5. avdeling	8,3	23,3	41,4

Studieordningen %	Bedre	Verre	Vet ikke
3. avdeling	28,1	22,3	48,8
4. avdeling	46,2	7,7	46,2
5. avdeling	15,8	8,3	45,1

Mange på de lavere trinnene valgte å ikke besvare spørsmålet. Det er interessant at selv overgangskullene på 3. og 4. avdeling har størst andel ”vet ikke” på både faglig forverring/ forbedring. Mht praktisk gjennomføring og ny studieordning har 4. avdeling høy andel fornøyde respondenter, tross at kommentarene deres reflekterer at de har følt seg som prøvekaniner og har opplevd mye rot.

Totalinntrykket virker å være at man ikke helt har fått grep om hva Kvalitetsreformen innebærer, spesielt ikke faglig. Heller ikke konsekvensene av den nye studieordningen virker respondentene å ha grep om.

Kommentarer vedrørende Kvalitetsreformen

Respondentene kunne komme med kommentarer på spørreskjemaet. Da dette feltet var plassert rett nedenfor spørsmålene om Kvalitetsreformen, var det som ventet mange av kommentarene som gikk på nettopp denne. Kommentarer vedrørende Kvalitetsreformen følger her avdelingsvis.

1. avdeling

- Det har vært mye surr med kursopplegg for 1.avdeling
- Har bare studert i 6 mnd, så det er vanskelig å svare på de to siste spørsmålene
- Jeg har studert i utlandet, og kan slå fast at alt som har med studieadministrasjon å gjøre i Norge er en dårlig vits! Brukervennligheten=0!
- Siste to svar baserer seg ikke på juridiske studier.

2. avdeling

- Bedre oppfølging av studentene, mer undervisning
- Dårlig med forelesninger. Få timer per fag!!
- For lite oppfølging/undervisning
- Faglig sett bedre, men mye problemer rent praktisk i startfasen
- Den nye studieordningen gir dårligere resultater!
- (Alt var bedre før)
- Forverringen gjelder ikke juridisk fakultet, men obligatoriske seminarer på HF og SV på Blindern. Disse er uten verdi.

3. avdeling

- Eksamen er blitt fullstendig uforutsigbar på en dårlig måte. Rekordstryket på 3.avd høst 05 er noe universitetet bør ta selvkritikk for
- Kaos er stikkordet. Manglende planlegging og gjennomføring.
- ad kvalitetsreformen: selve det å få byttet over til master var et svare strev, da universitetet sendte ut et brev på kaudervelsk som ingen forsto noe av. dette førte til av over halvparten ikke konverterte i tide på sommeren 2004(på et bortgjemt sted på UiO's nettsider sto det med liten skrift i parentes at man ikke ble satt op undervisning i offentlig rett 1. sem, bare på andre avdeling), slik at de måtte utsette fristen en måned. imidlertid lærte ikke universitetet noe av dette og sendte ut samme brevet med tilsvarende problem et halvt år etterpå...menmen..

- Er positivt ved den nye studieordningen at fellesdelen er delt i 3. og 4. avdeling. Spørsmålet om fordypningsfag har jeg ennå ikke helt tatt stilling til, da det fremdeles ligger godt frem i tid, men dette er det jeg per i dag tenker på.
- Overgangen til ny studieordning har medført en del rot fra fakultetets side
Overgangen har medført en del rot
- 5.1 og 5.2 er veldig vanskelige å gi ja/nei-svar på. Utdanningen har blitt annerledes, med endring av fagsammensetning, som kan kritiseres, mens undervisningen har blitt tettere og mer intensiv. Eksamensordningene, særlig 3. avdeling med 2 måneders eksamensperiode, er et tilbakesteg, og oppsplittingen i en karakter for hver eksamensdag mot tidligere en pr år, er et skritt i gal retning. Men totalt sett var kvalitetsreformen ønskelig, og har falt heldig ut. Jussen i Oslo særlig, som har stått imot nyordningen som feks andre UiO-fag, og jussen i Bergen har, med obligatorisk oppmøte og oppsplitting i små kurs med avsluttende eksamener for hvert kurs.
- Spm. 5 Kvalitetsreformen i seg selv tror jeg ikke nødvendigvis var en dårlig ide i seg selv. Problemet oppstod etter min mening med overgangsordningene for oss som var på det gamle systemet. I stor grad har ordningsskiftet medført at mange av oss føler oss som en uønsket pakke. Samt at vi ender opp med fagkombinasjoner som er hverken fugl eller fisk siden vi får lagt til fag og trukket fra fag så vi får noen fag om igjen, og noen fag vi mangler fullstendig. Denne omleggingen burde vært forvaltet mye bedre.
- På langt sikt vil studiereformen trolig være positiv, men jeg som har vært endel av omorganiseringen, har dette virket negativt. Det har påvirket studiegangen
- Når det gjelder praktisk gjennomføring av studiet er det vanskelig å svare. Jeg er fornøyd med å slippe profesjonsdelens eksamen, men misfornøyd med ordningen med hjemmeeksamen og at man får dobbelt opp av fag som retts sosiologi og rettsøkonomi og mindre av andre fag.
- Eksamensordningen på 3.avdeling lagt opp til å være urettferdig. For det første fordi det ikke er alle som har advokater i familien. For det andre fordi fakultetet ikke opererer med normalfordeling av karakterer. Det burde være gjort ettersom

det ser ut til at det er høyst varierende vanskelighetsgrad på eksamenene som blir gitt. Dessuten så burde man kunnet tatt opp enten skoleeksamendagen eller hjemmeeksamen, og ikke ha en praksis der man må ta opp igjen alt om man skulle være uheldig på den ene.

- Jeg ønsker ikke at alt skal være skreddersydd, men større valgfrihet som gamle reformen..
- Liker ikke hjemmeeksamensordningen, mener ikke at det passer innenfor jusstudiet. Synes prosjektoppgaven på 1. semester 3. avdeling er bortkastet tid, man blir kun flinkere innen et svært avgrenset fagområde. Positivt med årlig eksamen.
- forventer mer tid til studier,men det er nesten umulig da man også må jobbe ved siden av. Synes heller ikke studieordningen har blitt bedre her på det juridiske fak. nevner bla. 3 avdelings eksamen som er helt elendig, lite kurs muligheter, forelesere som ikke er så engasjert i å gi bra undervisning (ikke alle), altfor få lesesaler...
- Jeg savner valgfag
- Svært LITE oppfølging. Lite motiverende, fordi man ikke føler tilhørighet til fakultetet.
- ønsker mer klasseundervisning, vanskelig være så selvstendig, selvdisiplin osv.
- Det er en forbedring at det ikke lenger er 40 vektstallseksamen etter profesjonsdelen. Jeg er ikke sikker på om jeg er en tilhenger av hjemmeeksamen/muntlig. Det nye karaktersystemet er for unyansert. Det har økt karakterpresset på studiet.
- Bedre oppfølging
- Skru opp varmen på lesesalene;)
- Syns studieordningen i Bergen med mindre fag ville vært det beste. Det er for mye frihet på fakultetet i Oslo.

4. avdeling

- Bra at eksamenene er bestått hver for seg. Dårlig at studiet er blitt kortere. Kan miste noen perspektiver og nødvendig holdning.

- Krysset "vet ikke" på de siste to sp. ettersom jeg ikke har merket noen endring i noen bestemt retning.
- Dette gjelder overgangsperioden [pil mot siste kryss]
- Praktisk vinkling, bra men ikke tilrettelagt oppg. som tilsvarer forberedelse til eksamensoppg.Tradisjonelle fak.oppg.<->eksamensoppg. For stort sprik mellom undervisning og forventede prestasjoner/krav.
- Det har vært utrolig mye tull og rot med gjennomføringen av nye 3. og 4. avdeling. Mangel på informasjon, dårlig planlegging og lite gjennomført reform. Dette gikk mye ut over oss som er første kull i den nye masterordningen.
- Forbedringen er svært liten, hvis noe.
- Vi er prøvekaniner= mye rot, mye forbedringspotensiale, dårlig m/informasjon. Blir forhåpentligvis bedre for de som kommer etter.
- Vanskelig å komme i "overgangen". Går glipp av valgfag, får dobbelt opp av andre ting.
- Eneste positive er oppdelingen av fellesdelen. Ellers: - Lite kontakt m/ledelsen og professorene. - Mangelfull info fra administrasjonen (til tider feil)
- Synes ordningen er bedre, men har vært preget av mye rot og dårlig info i innkjøringsfasen. Har hatt sterk følelse av å være "prøvekanin".
- Jeg er på "mellomkullet" og synes overgangen har vært noe dårlig tilpasset.
- Ang. studieordningen har man mye å lære fra jus i Bergen, oppgaveinnlevering på internett, kommentere andres oppgaver etc.
- For lite forelesninger - OK m.kurs. Info: har vært borte fra jussen i 9 år - begynte direkte på 4. avd. Litt vanskelig å vurdere kvalitetsref.
- Dårlig ordning mht fag man har hatt tidligere/ikke hatt mye av
- Ja for den er kortere [medført forbedring]
- Hjemmeeksamen for 3. avd fungerer dårlig: Sensorveiledningen holdt ikke mål i forb. Til oppgavens omfang!det store antall sensor/oppgavens omfang krever "strammere tøyler"!
- Et problem med den nye studieordningen er at man ikke lengre kan ta 2 semestre i utlandet, men bare ett.

- I relasjon til spm. 5.2 er dette svar avgitt med forbehold om den eksamensformen som er valgt for 3. avdeling. [positiv til den nye studieordningens praktiske side]

5. avdeling

- Går på siste semester av profesjonsstudiet og kjenner ikke spesielt til masterordningen.
- Er på 1996-ordningen, og har således ingen personlige erfaringer med kvalitetsreformen.
- Det nye karaktersystemet er for unyansert og følger ikke samme krav som andre land. Det er vanskeligere å oppnå toppkarakterer i Norge enn i utlandet. Dette er i hvert fall et generelt inntrykk fra studenter som har gjennomført deler av studiet i utlandet. Dette er uheldig. I tillegg har jeg følt at vi som er igjen på cand.jur studiet blir neglisjert i forhold til masterstudenter. Derimot innebærer den nye studieordningen en kraftig forbedring med avskaffelsen av den to-årige fellesdelen, med en helt umenneskelig eksamen! Dette er bra!!
- Ad. kvalitetsreformen: Problematisk at studentenes engasjement utenfor skolesammenheng vanskeligjøres
- Oppfølgingen i den nye ordningen virker bedre. Samtidig må det nevnes at den ikke er like fleksibel som den gamle, der en startet med to grunnfag. Det er ikke så positivt.
- Jeg har ikke tenkt så mye over hva Kvalitetsreformen har medført. Det er snakk om at hver student skal lage en utdanningsplan. Men ingen personlig oppfølging fra Uio i forbindelse med denne. Reformen har etter hva jeg kan se heller ikke medført at jusstudenten blir fulgt opp tettere, jf. det akademiske ideal om nær kontakt mellom lærer og elev. Dette kunne jeg ønsket meg mer av, dvs en viss grad av faglig og personlig oppfølging gjennom hele studietiden.
- Ad. spm 5.2. Hvorvidt den tidligere studieordning (96 ordningen) var bedre/verre enn før, bestemmes vel av markedet. Dette vil jo nødvendigvis ta noe tid. Jeg tror likevel at en student som gjennomfører en Master, hvor opptakskravet er høyere enn tidligere, og har en hurtigere studieprogresjon, totalt sett vil komme bedre ut

av det enn en student etter den gamle ordningen. Men å konvertere til en Master etter å ha fullført "fellesdelen" av profesjonsdelen, tror jeg ikke er formålstjenelig. Denne konverteringsadgangen tror jeg ble gjennomført ut fra rene kommersielle hensyn): produserte studiepoeng betyr penger inn til Universitetet.

- Kvalitetsreformen burde innført klientbehandling og etikk som deler av (større deler av) studiet. Mye av arbeidet senere handler ikke om juss men om kommunikasjon med mennesker.
- det er bedre med tallkarakterer enn bokstavkarakterer for å minske presset. Det som er positivt med masterordningen er at det ikke lenger er fellesdel over to år.
- Kvalitetsreformen har e.m.m senket nivået på universiteter til høyskolenivå. Den høyeste utdanningen man kan få i Norge bør ikke reduseres til en masseproduksjon av vekttall.
- Synes det er svært uheldig at de skjerpede kravene til produksjon av studiepoeng (fremdrift i studieløpet) kan umuliggjøre studenter som meg i fremtiden (etablert og godt voksen, med jobb og ansvar for barn). I dag er ingenting "sikkert som banken", og det kan fort vise seg nyttig, for ikke å si livsnødvendig, å ha skaffet seg mer utdanning (på fritiden, ved siden av hel- eller deltidsjobb) når innskrenkninger / flytting av arbeidsplasser står for døren. Man mister heller ikke behovet for å utvikle seg fordi om man har passert 25. At det fra politikerhold hevdes at vi lever i et "kompetansesamfunn", med "livslang læring" som ideal og mål, fremstår etter den såkalte kvalitetsreformen som bare tomme ord.
- Cand jur på 1/2 tid, vanskeligere etter kval.reform. Fjern exphil, utvid exfac litt. Evt. disp. for Exphil når annet studium gjennomført. Lite ressurser pr student.
- Det å gå over til bokstavkarakterer var en tabbe. Altfor mange c-kandidater som det er umulig å plassere nivåmessig.

Takk til:

Min veileder professor Kristian Andenæs for all uvurderlig hjelp og støtte, både faglig og praktisk.

Også en stor takk til Mads Lomholt, Turid Eikvam og alle studenter som har besvart spørreundersøkelsen. Videre vil jeg takke Hanne J. Lillevold, Marianne Olsen, Karl Schenck, professor Eivind Smith, professor Erling Eide, professor Kirsti Strøm Bull, André Aubert, Anne-Stine Ucherman Talseth, Per Erik Johansen, Henrik Taubøll, Morten Fæste, Christine Ødegaard Sten, Marianne Rustberggard, Trine Haaland, Anne-Sofie Rolfsjord, Berit Garvik, Kristine Vengsholt, Annika Meltzer, Bente Hage, og alle som bidrar til norsk rettssosiologisk og rettsteoretisk debatt.

Den største takken går imidlertid til alle som har måttet høre på mine teoretiske hypoteser og funderinger.